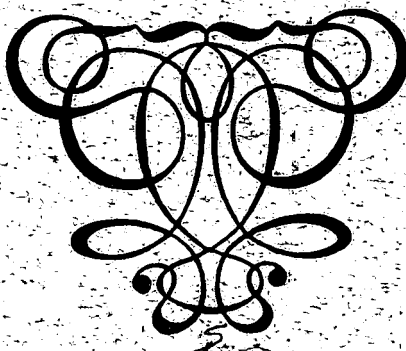

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR
POLITIK · STATISTIK · EKONOMI

NY FÖLJD UTGIVEN AV
FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL

Johan Åkerman, Ekonomisk vetenskap och politisk ekonomi. — Einar Smedberg, Samarbetet mellan riksdagens tillfälliga utskott. — Sune Holm, Folk rätt och nedrustning. — Översikter och meddelanden: G. H. Aulin och Skånska Privatbanken. Av Karin Kock. — Nordiskt nationalekonomiskt möte. — Litteraturgranskningar: Paul von Sokolowski, Die Versandung Europas . . . eine andere, grosse russische Gefahr. Anm. av E. Liljeqvist. — Nationernas förbunds organisation och verksamhet. Utg. av Svenska föreningen för Nationernas förbund. Anm. av Sune Holm. — Herbert Tingsten, Från parlamentarism till diktatur. Fascismens erövring av Italien. Anm. av Gunnar Hesselén. — Nils Forssell, Krigsberedning, civil beredning och statsrådsberedning. Uppkomsten av Karl XIV Johans regeringspraxis. Anm. av A. Brusewitz.

ÅRG. 34

MAJ 1931

HÄFT. 2

LUND · STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION · LUND

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP

Lösnummer av detta häfte kostar kr. 3:50.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT kommer att under nästkommande år liksom hittills innehålla dels vetenskapliga uppsatser i politik — ordet taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels en avdelning översikter och meddelanden, avsedd att hålla läsaren à jour med vad som händer och skrives å hithörande områden, dels slutligen mera ingående granskningar av utkommande, framför allt svensk, men jämval annan nordisk samt utländsk statsvetenskaplig litteratur. Tidskriften vill framträda som ett organ för vetenskaplig orientering och diskussion i de ämnen, vilka falla inom den angivna ramen.

Tidskriftens redaktion handhåves, under överinseende av Fahlbeckska Stiftelsens kollegium (professorerna FR. LAGERROTH, R. MALMGREN, S. WICKSELL, E. SOMMARIN, L. WEIBULL, G. CARLSSON och M. P. NILSSON), närmast av professor MALMGREN som redaktionssekreterare och ansvarig utgivare, under medverkan av professor SOMMARIN (nationalekonomi), professor WICKSELL (statistik) och professor A. BRUSEWITZ, Uppsala (litteraturgranskningar).

Tidskriften utkommer som hittills i 5 häften om året, omfattande tillsammans minst 20 ark. Prenumerationspriset är 10 kr. pr. år. Lösa häften säljas i mån av tillgång till ett pris av c:a 75 öre pr. ark. Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos Statsvetenskaplig Tidskrifts Expedition, Lund.

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes.

Lund i december 1930.

FAHLBECKSKA STIFTELSEN.

Av Skrifter utgivna av Fahlbeckska Stiftelsen har utkommit:

- I. SVEN HELANDER: Marx och Hegel. En kritisk studie över socialdemokratisk världsåskådning. 1920. Pris kr. 4.—
- II. CURT WEIBULL: Lübeck och Skåneområdet. Studier i Lübecks pundtullsböcker och pundtullskvittor 1368—1369 och 1398—1400. 1922. Pris kr. 3:50.
- III. HALVAR G. F. SUNDBERG: Bidrag till frågan om besluts verkställbarhet enligt kommunallagarna. 1924. Pris kr. 3.—
- IV. ISRAEL MYRBERG: Om tjänstemäns oavsättlighet. En redogörelse för svensk praxis. 1925. Pris kr. 5.—
- V. ERIK LINDAHL: Arbetsdagens förkortning. Några nationalekonomiska synpunkter. 1925. Pris kr. 1.—
- VI. HERBERT TINGSTEN: Konstitutionella fullmaktslagar i modern parlamentarism. 1926. Pris kr. 4:50.
- VII. CURT ROHLIEN: Johan Fischerström. En studie i upplysningstidens tankeliv. 1926. Pris kr. 1:50.
- VIII. BIRGER WEDBERG: Nådefrågor historiskt belysta. 1926. Pris kr. 2:75.
- IX. FREDRIK LAGERROTH: Indelnings- och grundskatteväsendets avveckling. Ett systemskifte inom svensk statshushållning. 1927. Pris kr. 8.—
- X. GEORG ANDRÉN: Huvudsirömmingar i tysk statsvetenskap från tyska rikets grundläggning till 1900-talets början och deras förberedelse i 1800-talets tidigare politiska tänkande. 1928. Pris kr. 12.—
- XI. FREDRIK LAGERROTH: Statsreglering och finansförvaltning i Sverige till och med frihetstidens ingång. 1928. Pris kr. 10.—
- XII. GUNNAR BOMGREN: Sekretä utskottet 1723—1756. En rättshistorisk undersökning. 1928. Pris kr. 4:50.
- XIII. GUSTAF OLSSON: Den indiska författningskrisen. 1929. Pris kr. 10.—
- XIV. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens mål. 1929. Pris kr. 3.—
- XV. HERBERT TINGSTEN: Regeringsmaktens expansion under och efter världskriget. Studier över konstitutionell fullmaktslagstiftning. 1930. Pris kr. 7.—
- XVI. ERIK LINDAHL: Penningpolitikens medel. 1930. Pris kr. 6.—
- XVII. Studier över den svenska riksdagens kontrollmakt. Utgivna av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala genom AXEL BRUSEWITZ. 1930. Pris kr. 12.—

EKONOMISK VETENSKAP OCH POLITISK EKONOMI

AV FIL. D:R JOHAN ÅKERMAN, STOCKHOLM

Förklaring och förenkling äro icke samma sak; inom vetenskapen äro de ofta oförenliga. En nationalekonomisk teori, som i någon mån skall gripa om den rörliga verkligheten, måste vara invecklad. Samtidigt bör den vara klart framställd, vilket bland annat kräver, att tankegången följer ett logiskt schema. En kritisk framställning har därutöver andra svårigheter att övervinna, ty den tankebyggnad, som kritiseras, måste i sina huvuddrag återgivas mot den vetenskapshistoriskt givna bakgrunden; först efter en sådan objektiv framställning av kritikens föremål, är tiden inne för en kritisk analys från vissa preciserade synpunkter. Dessa angivna synpunkter giva en uppfattning om kritikerns egna byggnadsplaner: utkasten till den konstruktion för vilken han bereder plats genom raseringsarbetet.

Dessa tankar föranledas av ett nyutkommet arbete av förutvarande docenten vid Stockholms Högskola, numera professorn vid Rockefellerstiftelsens fredsinstitut i Genève, Gunnar Myrdal. Redan i sin gradualavhandling om »Prisbildningsproblemet och föränderligheten» (1927) visade författaren ett tydligt intresse för kunskapsteoretiska frågor, och i den nu föreliggande boken om »Vetenskap och politik i nationalekonomien» (Stockholm 1930; 308 sidor) har han inriktat sig på den politiska spekulationsens roll i den ekonomiska vetenskapen.

Det må först som sist framhållas, att detta arbete enligt min mening är mycket betydelsefullt, och att det otvivelaktigt kommer att väcka till liv en ur alla synpunkter önskvärd diskussion bland de teoretiskt inriktade nationalekonomerna i de nordiska länderna.

Innan jag lämnar mitt kritiska bidrag till denna diskussion vill jag dock understryka, *varför* och *hur* arbetet är betydelsefullt. För det första är det mycket länge sedan, som en svensk nationalekonom beslutsamt satt hela nationalekonomiens centrala problem

under debatt och därigenom tvingat oss att taga ställning till den ekonomiska forskningens egenart och syfte. Just därför att boken i vartenda kapitel inbjuder till motsägelser, och att självmotsägelsena därtill äro ganska rikligt representerade, bildar den en utmärkt inledning till diskussion i ett ämne, som för en national-ekonom icke kan vara viktigare. För det andra sätter Myrdal det teoretiska kravet mycket högt, och försvarar därigenom nationalekonomiens ställning som rent objektiv vetenskap. En national-ekonom, som skulle utlåta sig om materialets hållfasthetsegenskaper vid ett brobygge eller om den kliniska behandlingen av kräftsjukdomar, skulle med rätta utsätta sig för åtlöje. Men det anses ofta fullt naturligt, att fackmän utom nationalekonomiens område med bestämmdhet yttra sig om ekonomiska ting och då anse sig ha samma auktoritet, som om det gällde deras eget forskningsfält. Ett arbete sådant som Myrdals bidrar verksamt till denna vanföreställnings bekämpande. För det tredje tvingas läsaren att göra upp med sig själv, vad den ekonomiska politiken egentligen innebär, och detta leder nödvändigtvis till en filosofisk fördjupning av de praktisk-ekonomiska problemen; om man sedan icke kommer till samma resultat som Myrdal är en sekundär fråga.

Myrdals arbete är en stridsskrift — direkt i sin vetenskapliga syftning, indirekt genom den politiska inställning, som bildar underlaget. Otvivelaktigt kommer boken av många läsare att anses som alltför negativt inriktad, men en kritik, som verkligen tar sikte på de bärande idéerna blir till sist alltid mer konstruktiv än eklektiska framställningar, som putsa över sprickorna. Om boken ändå icke helt ger vad den kunde giva, så beror det icke på kritikens skärpa, utan på bristande klarhet i fråga om utgångspunkterna och i framställningssättet.

Slutligen må det vid denna inledande överblick framhållas, att arbetet ger intryck av att kampen förts på två fronter — både mot de åskådningar, som kritiseras och mot egna meningar, som avvika mot arbetets syftemål. Denna strid mellan en medveten, så att säga velad uppfattning och en undermedveten, motsatt riktad åskådning kommer till uttryck i stilen; den iver, varmed argumenten hopas, antyder, att författaren först och främst söker övertyga sig själv. Detta framgår även av det förhållandet, att många av

författarens skarpa angreppsstötar utan svårighet kunna vändas mot hans egen framställning och sålunda foga självkritik till kritiken. Säkerligen är det bara början av denna strid som vi nu bevittna. Att man vid läsningen av boken har känslan av att deltaga i förpostfäktningen till ett slag med oviss utgång, skänker arbetet en alldeles särskild fläkt, men liksom skärmytslingarna före slaget ofta utmärkas av någon förvirring, så har också detta arbete en viss brist på planläggning och konstruktion. Vill man därför göra författaren rättvisa, bör man, innan man tar ställning till hans tes, ur bokens olika kapitel rekonstruera en fullt sammanhängande och konsekvent tankegång. Jag skall nu först efter bästa förmåga lämna ett dylikt kortfattat schema över arbetets idéinnehåll.

I. SAMMANFATTNING AV TANKEGÅNGEN.

Kritikens udd riktas mot två, för den nationalekonomiska doktrinen grundläggande åskådningar, vilka tidvis och delvis sammanlöpa, nämligen 1700-talets naturrätt och 1800-talets utilitarism. Det är dessa åskådningar, som från början insmugit normativa synpunkter i den objektiva forskningen och som förvandlat teorien till ett förtäckt rättfärdigande av en politisk åskådning. Om den ekonomiska vetenskapens mål är att förklara vad som sker och icke att yttra sig om vad som bör göras, måste man avlägsna alla teorier eller principer, som fotas på förklädda politiska värdesättningar.

För att förstå huru dessa åskådningar »infekterat» den rent förklarande vetenskapen, måste man känna till deras filosofiska upphov. *Naturrechtsfilosofien*, grundad på romersk jurisprudens och medeltida teologi, lärde, att det finnes ett naturligt, harmoniskt samhällstillstånd, grundat på samhällskontraktet, och att det från början gives vissa naturliga mänskliga rättigheter, först och främst rätten till egen person och till eget arbete. Dessa åsikter bilda i själva verket grundvalen för den nyskapade samhällsvetenskapen: fysiokraterna i Frankrike upptogo harmonitanken i sin förklaring av de ekonomiska företeelsernas lagbundna samband och jämvikt, men insmugglade samtidigt den oriktiga föreställningen, att denna harmoni och icke intressemötsättningarna är det faktiska samhällslivets innehåll. Därmed hade man uppfunnit »den kommunistiska

fiktionen», som bildar utgångspunkten för otaliga nationalekonomiska teorier. Även de klassiska nationalekonomerna i England erhöilo byggnadsmaterial för sin teori från naturrättsfilosofien, men därtill — såsom vi strax återkomma till — från utilitarismen. Naturrättsfilosofiens sats om äganderätten och rätten till eget arbete smyger sig nu in i den teoretiska rekonstruktionen; att klassikerna just valde arbetet som utgångspunkt för att förklara prisbildningen för varor, grundar sig på denna filosofiska åskådning, som genomsyrat dåtidens tänkande. Det är dessa »dunkla socialpolitiska intentioner»,¹ som bestämna Ricardos berömda bevisföring om spannmålspriset på den jord, som icke ger jordränta under förutsättning av att kapitaltillsatsen är proportionell mot arbetsprestationen: det gällde att finna en konstruktion, som på något sätt möjliggör påståendet, att arbetet bestämmer värdet.

I och med att vi röra vid ordet värde, träffa vi emellertid den andra utgångspunkten för det nationalekonomiska tänkandet, *utilitarismen*. Ända sedan Bacon och Hume hade den empiriska filosofien funnit en god jordmån i England och hade redan under 1700-talet tagits till utgångspunkt för en hedonistisk etik. Om hela världsåskådningen grundas på nyttan för människan av olika ting, d. v. s. på människans reaktion i form av lust eller olust för dessa ting, så blir det nästa steget att efterforska orsakerna till olika tings nytta. Här går bryggan från samhällsfilosofi till samhällsvetenskap. Därför kunde den klassiska nationalekonomien omöjligt frigöra sig från tanken, att en värdering av de olika produktionsfaktorernas och de olika produkternas och tjänsternas nytta måste, åtminstone delvis, vara samhällsvetenskapens ändamål. Den så eftersökta realvärdeteorien i förening med tesen om arbetet som värdets yttersta grund måste få ungefär det utseende, som Ricardo förlänade sin teori om kostnadsvärdet för produkter. Men Ricardo hade en sådan skarpblick, att han till en del kunde frigöra sig från dessa normativa synpunkter: prisbildningen för produktionsfaktorerna bestämmes icke enligt kostnadsprincipen, utan grundar sig på en verklighetsanalys av utbudets och efterfrågans faktorer.

¹ G. Myrdal, »Prisbildningsproblemet och föränderligheten», sid. 34. Jfr sid. 42—43.

Ricardo konstruerade sålunda syntesen av 1700-talets naturrättsfilosofiska och utilitariska tänkande, tillämpat på frågan om prisbildningen för produkter (närmast spannmål genom samverkan av arbete, jord och kapital under för England karakteristiska produktionsförhållanden). Men han lade samtidigt grunden till en objektiv vetenskap, då han betraktade knappheten som bestämmande vid prisbildningen för produktionsfaktorerna. Olyckan var nu den, att Ricardos Janusansikte — som både såg tillbaka mot 1700-talets dimmiga teleologiska föreställningar och framåt mot en objektivt skildrande vetenskap — kom att sätta sin prägel på hela det ekonomiska tänkandet under ett sekel, och att det först och främst var den normativa inriktningen, som skulle fullföljas.

Av de båda ursprungliga, normerande riktningarna, naturrättsfilosofien och utilitarismen, stod under 1800-talets början den förra kvar i sina äldre positioner, medan den senare hastigt utvecklades och preciserades. Detta skedde genom Benthams lyckokalcul, som drog ut konsekvenserna av upplysningstidens utilitariska uppfattning. Men Bentham förklarade även, att de mänskliga rättigheterna utgjorde »non plus ultra metafysik», och här ser man ett uttryck för den brytning, som nu inträffat mellan utilitarism och naturrätt. Som ett ofta bortglömt underlag för realvärdeläran skulle dock naturrätten leva kvar i nationalekonomien ända fram till våra dagar. För Ricardo fick denna brytning mellan naturrätt och utilitarism föga betydelse, men Mill, far och son, stå helt under Benthams och Comtes inflytande.

Som en logisk tillämpning av den individuella utilitarismen på de ekonomiska problemen, kommer så den subjektiva värdeläran — man har i själva verket anledning att förvånas över, att den icke uppträder tidigare, men detta beror på de skyddande dimbildningar, som epigonerna i mitten av 1800-talet utveckla omkring den klassiska lärobyggnaden. Den subjektiva värdeläran grundar sig emellertid på oriktiga psykologiska förutsättningar, närmast den att människan handlar rationellt. Men detta rationella handlande är själva teoriens mening; förutsättning och tes sammanfalla sålunda till ett, och man har blott erhållit ett cirkelbevis. Den individuella nyttan kan icke annat än principiellt mätas och olika individualnyttor äro icke inbördes jämförbara. Därför och även av andra —

nedan behandlade — skäl kan man icke summera individualnytorna och söka ett optimum för det sociala värdet. Den »kommunistiska fiktionen» blir i detta fall dubbelt oriktig: dels därför att den icke tar hänsyn till intresse motsättningarna, dels därför att det nödvändiga psykologiska underlaget saknas.

Därmed har man kommit så långt, att man kan göra upp debet och kredit för huvudriktningarna inom den teoretiska nationalökonomien. *Fysiokraternas* stora förtjänst är den, att de insågo de ekonomiska sammanhangens lagbundenhet och därigenom lade grunden till vår vetenskap, men samtidigt införde de föreställningen om de egoistiska intressenas spontana harmoni och därmed hushållningsbegreppet, som förutsätter en obestämbär och odefinierbar samhällsnytta eller totalt socialt värde. *Klassikerna* gjorde det första försöket att bestämma produktionsfaktorernas samverkan och bytesvärderelationerna, men därtill utbildade de en kostnadsvärde teori, som vilade på den naturrättsliga föreställningen, att det jämväl finnes ett annat och sannare värde än bytesvärdet, och att detta realvärdes yttersta grund är arbetet. »*Marginalisternas* insats är att ha frigjort prisbildningsförklaringen från alla de verklighetsfrämmande förutsättningarna, vartill arbetsvärdet tvingade Ricardo». Men därtill framföra de en realvärdelära, som bottnar i en hedonistisk uppfattning, vars individualpsykologiska inställning icke tillåter en generalisering. *Neo-klassikerna* ha visserligen gjort front mot den subjektiva värdeläran, men ha icke insett, att deras välfärdsekonomi med en maximering av det sociala värdet som mål, vilar på en värdering, som icke har allmängiltigt underlag. Slutsatsen av denna inventering blir, att man måste utrota begreppen nytta, värde (i annan mening än bytesvärde), real och subjektiv kostnad, samhällshushållning, samhällelig behovstillfredsställelse, allmän välfärd. Kvar står sålunda endast en prisbildningslära på knapphetens grund, vilken sätter priset lika med bytesvärdet och i övrigt bannlyser alla värdebegrepp och all psykologi.

Denna trumeld på de teoretiska begreppens redan skamfilade försvarsställning får naturligtvis betydande konsekvenser för den ekonomiska politiken. Eftersom kritiken riktats mot de problem-

lösningar inom den teoretiska sfären, vilka tillåtit de politiska doktrinelementen att göra sig gällande, och dessa lösningar visat sig omfatta hela den del av teorien, som på något vis kan sättas i förbindelse med praktiska samhällsproblem, så är det givet, att kritikens eldverkan blir totalt förödande, då målet blir socialpolitiken i stället för teorien. Sedan man avskaffat samhällshushållning och samhällsnytta, faller det av sig självt, att samhälls- eller socialpolitiska principer automatiskt upphöra att existera.

De åsikter, som framföres i fråga om samhällsekonomin, och som samlats på två områden, handelspolitiken och finansläran, äro sålunda endast att betrakta som korollarier till den teoretiska diskussionens resultat.

Författaren lämnar dock därutöver åtskilliga »bevis» för frihandelslärans och de finansteoretiska principernas meningslöshet. Harmonikonstruktionen, som orsakades av svårigheten att uppskatta och summera individualnyttan och att sålunda grunda handlandet på lust och olust, leder konsekvent till non-interventionism och frihandel. Men denna frihandelstes är icke entydig. Det finnes nämligen en konflikt mellan den borgerliga grenen, som förutsätter det faktiska samhällstillståndet såsom givet och som vill skydda detta för ingrepp, och den radikala grenen, som vill tillåta det naturliga samhällstillståndet att utveckla sig och ersätta det faktiska tillståndet, och detta just genom frihandeln. Denna konflikt, som redan finnes innesluten i Adam Smiths två centralbegrepp om arbetsvärdet (= den i varorna ingående arbetsmängden) och det naturliga priset (= summan av de tre produktionsfaktorernas pris), uppfattas av socialisterna, vilka välja det förstnämnda, naturrättsligt betonade begreppet om arbetsvärdet och kombinera det med den utilitariska principen. Marx har sålunda — i motsats till vad som ofta påstås — fullt konsekvent tillämpat Ricardos realvärdeteori, då han å ena sidan kräver en radikal tillämpning av frihandelsläran och å andra sidan understryker de oöverkomliga intresse-motsättningarna mellan arbetare, jordägare och kapitalister. Socialisterna göra bara det felet, att de åberopa det naturrättsliga argumentet till stöd för sina intressen; någon rätt finnes icke, utan makten bakom de olika samhällsgruppernas krav kommer till sist att bestämma prisbildningen. Frihandeln liksom protektio-

nismen är sålunda ett vapen, som användes av den maktägande klassen för sina intressen, vilka äro motsatta andra klassers eller grupper, som icke för tillfället kunna göra sin makt gällande. En handelspolitik, som syftar till »allmän välfärd», är bara utslaget av en »dimmigt optimistisk harmoniförtröstan».

Den borgerliga frihandelsteorien är emellertid öppen för en allvarligare kritik från rent principiell synpunkt: den skiljer icke — och detta ofta avsiktligt — mellan frihandels betydelse för produktionen och för inkomstfördelningen. På grundval av Smiths lära om arbetsfördelningen fotade Ricardo och James Mill en pregnant frihandelsteori för produktionen, varemot dock den invändningen kan göras, att den icke samtidigt tog hänsyn till inkomstfördelningen, samt att den enhetliga värdemätare, som användes, i grunden visar sig vara en fiktion. När socialisterna pressa den ekonomiska liberalismens representanter, därför att dessa icke räkna med verkningarna på inkomstfördelningen, så svara dessa med att utveckla en frihandelslära »under antagandet av» en godtaggen inkomstfördelning. Författarens tes kan nu sammanpressas i påståendet, att den borgerliga frihandelsläran är oriktig, därför att den utesluter inkomstfördelningen och intresse-motsättningarna inom samhället, medan den socialistiska frihandelsläran är obefogad, därför att den åberopar »högre» naturrättsliga normer till stöd för sina klassintressen.

Samma tankegång går naturligtvis igen vid behandlingen av de finansrättsliga principerna. Vid kritiken av Stuart Mills, Wicksells och Lindahls skatteteorier framföres en del synpunkter om skattebetalarnas förmåga att handla rationellt, om förutsättningen att den politiska makten är lika fördelad, så att olika grupper göra sig lika gällande vid beslutet, samt om egendomsfördelningens rättvisa före och efter beskattningen — vilket allt ställer större eller mindre teoretiska hinder i vägen för en logisk lösning. Men som är att vänta, koncentrerar sig kritiken på frågorna om nyttan och värdet. Principerna om att skatten skall uttagas så att ett lika stort subjektivt offer kräves av var och en, eller att varje person skall betala för hela sin nytta av den offentliga verksamheten i proportion till sin värdesättning av den marginala delen därav, förklaras vara intetsägande, därför att samhällsnyttan och det sociala

värdet äro omätbara och odefinierbara begrepp. När Irving Fisher invänder, att skattebetalaren knappast i allmänhet blir nöjd, om han endast får veta, att varje jämförelse mellan hans skattebörd och andras är meningslös, så svarar förf., att »den klippa varpå utilitarismen förläste just var omöjligheten att mäta de hedonistiska kvantiteterna och lägga ihop dem i en summa, som skulle maximeras». Kan man icke mäta nyttan och det sociala värdet, så kan man icke heller mäta det individuella offret vid beskattningen eller beskattningens effekt på samhällsnyttan.

Kvar står sålunda endast möjligheten att mäta skatteincidensen, d. v. s. verkningarna på näringslivet av olika beskattningensalternativ. Den ekonomiska vetenskapen kan över huvud taget endast och utslutande förklara vad som sker under konkretiserande premisser. Den allmänna prisläran skall möjliggöra en upplinjerad av det ekonomiska intressefältet; nationalekonomiens grundproblem blir, så snart den orienterar sig mot den praktiska politiken, att undersöka och kartlägga klassintressena inom samhället. Denna undersökning av prispildningens verkningssätt under trycket av de sociala maktfaktorerna kallar författaren »ekonomisk teknologi» och säger att denna vetenskap, riktigt tillämpad, kommer att förverkliga »ett abstrakt krigsspel».

II. KRITIK AV KRITIKEN.

Ovanstående sammanfattning av Myrdals arbete kan synas alltför omständlig, men jag tror icke, att den som läst boken kommer att anse den bortkastad. För att över huvud taget kunna taga ställning till de många intressanta och tankeväckande synpunkter, som där bjudas, måste materialet undergå en anriknings- och sorteringsprocess: de åsikter som — ibland med samma ord — anföras flera gånger i de flesta kapitlen måste buntas samman och jämföras, så att en viss »normalåsikt» erhålles; de omedvetna — och i ett par fall kanske medvetna — tankesprången måste utfyllas; självmotsägelserna måste urskiljas eller den mest vägande åsikten upptagas, och det hela inpassas i en logiskt sammanhängande framställning. Det är detta, som jag nu sökt utföra så objektivt som det varit mig möjligt; den kritik, som nu följer, skall emellertid rikta

sig såväl mot detta »renodlade» schema som mot boken, sådan den föreligger.

För att då från början avfärda alla formella synpunkter, må det understrykas, att arbetet i detta avseende lämnar en del övrigt att önska, och att dess pedagogiska värde därigenom kanske förringas. Detta gäller delvis dispositionen; i kapitlet om den idéhistoriska bakgrunden kastas man av och an mellan olika perioder och den historiska indelningsgrunden samordnas med den sakliga. Men allvarligare är, att man så ofta saknar definitioner och premisser, vilket icke kan upphjälpas med ett »just» eller ett »själva» framför ett plötsligt uppdykande, icke preciserat, begrepp. Därtill kommer slutligen, att författaren har en egendomlig metod att gå tillväga vid kritiken av de olika teorierna. Genomgående börjar han med kritiska antydningar, som förbereda läsaren på att varje rättänkande människa bör tänka som författaren, och dessa antydningar interfolieras gång på gång med exkurser för att slutligen mynna ut i en kortfattad teoretisk granskning av huvuddoktrinen. Ett frontalangrepp mot en ej blott till namnet utan även till sina huvudegenskaper definierad motståndare hade avgjort varit att föredraga. Orsaken till att man efter den ivriga kritiken alltför ofta saknar några antydningar i konstruktiv riktning är kanske ytterst att söka i denna metod, som genom sin brist på pregnans icke bildar en god utgångspunkt för nya konstruktioner.

I viss mån sammanhänger detta förhållande med, att förf. icke velat inpassa sin avhandling som ett led i den kamp mot utilitarismen och den subjektiva värdeläran, vilken pågått i flera årtionden. Boken blir visserligen mera medryckande, när man har känslan av att vara med om den första stormningen av fästningen, men nog vore det mera praktiskt att taga hänsyn till de tidigare ansträngningarna på området. Dessa ha, såvitt jag vet, utspelats på två fronter. Dels är det de amerikanska institutionalisterna under ledning av Th. Veblen,¹ som reagerat mot hedonismen, dels är det en hel rad tyska nationalekonomer, främst kanske Max Weber och A. Amonn, som pläderat för en värdefri värdelära.² Myrdal för-

¹ Se härom O. Morgenstern, »Bemerkungen über die Problematik der amerikanischen Institutionalisten», Volume commemorative in onore del Prof. Guiseppe Prato, Torino 1930.

² Under senare år har det utkommit en hel rad sådana arbeten: B. Pfister

klarar sig stå i tacksamhetsskuld till Weber, men hans framställning skulle ha vunnit i allmängiltighet, om man fått veta mer beträffande hans ställningstagande till de tyska och amerikanska vapenbröderna.

I fråga om arbetets allmänna uppläggning kan man med förtydligande överdrift säga, att boken skulle fått den tendens den nu har, om författaren utgått från följande tre föresatser: att en värdefri bytesvärdelära skall stå kvar ogräverad efter kritiken, att gränsnytteteorien skall kringgås så mycket som möjligt, och att huvudsakligen engelskspråkiga framställningar skola behandlas. I fråga om den första punkten må endast anmärkas, att författarens försiktighet att röra vid den »allmänna prislära», som skall träda i stället för de eliminerade, värdebetonade teorierna, ofta kommer kritiken att hänga i luften. Men därom mer i det följande avsnittet.

I fråga om gränsnytteläran är det uppenbarligen Myrdals avsikt att söka skilja på den subjektiva värdeläran och gränsnyttbegreppet, hur intimt dessa dock äro förenade. Därpå tyder bland annat, att marginalismen via Ricardos jordrönteteori på något sätt räknas klassikerna tillgodo och egendomligt nog behandlas efter fysiokraterna och före den engelska moralfilosofien. När den subjektiva värdeläran sedan diskuteras, sker det under rubriken »den nyklassiska värdeläran»; här är det nästan bara Jevons det är frågan om, och hans marginalteori undanskjutes helt och hållet av diskussionen kring det utilitariska underlaget till det subjektiva värdet. Kritiken av Irving Fishers och Ragnar Frischs valhandlingsteori är så knapphändig, att den i grund och botten bara säger, att teorien »är ett resultat av helt formella definitioner».

Slutligen är det uppenbart, att Myrdal avsiktligt begränsat sig till de engelska auktorerna, men detta är givet att beklaga. Vad som säges om Ricardo och Malthus är genomgående lärorikt och klart och kastar ljus både bakåt och framåt;¹ därjämte är det på-

»Die Entwicklung zum Idealtypus», Tübingen 1928; J. Back, »Die Entwicklung der reinen Oekonomie zur nationalökonomischen Wesenwissenschaft», Jena 1929, och W. Sombart, »Die drei Nationalökonomien», München 1930.

¹ Det är dock förvånande att förf. icke ansett sig höra nämna A. Amons undersökning om »Ricardo als Begründer der theoretischen Nationalökonomie», Jena 1924, vilket arbete av allt att döma väsentligt påverkat framställningen.

fallande, huru stor plats författaren bereder neo-klassikerna Cairnes och Sidgwick. När kritiken främst gäller utilitarismen, hade man dock väntat, att de utilitariskt inriktade nationalekonomerna skulle ägnats större intresse. I all synnerhet gäller detta om Walras och Pareto; det är väl i grund och botten ganska djärvt att kritisera den subjektiva värdeläran endast med utgångspunkten hos Jevons och i någon mån hos J. B. Clark och v. Wieser. Denna ensidighet hämnar sig även vid behandlingen av de filosofiska och ekonomiska idéernas välbekanta pendelrörelse mellan Frankrike och England; betraktar man denna växelverkan endast från den ena sidan av kanalen, så måste bildens andra halva bli otydlig. Cournot, som dock borde vara den store föregångaren för den konkretiserande och logiskt stränga riktning inom prisbildningsläran, som författaren ivrar för, får inte stort mer än en not på sin lott.

Vad som i den teoretiska diskussionen måste tillmätas en central plats är naturligtvis frågan om nyttan och värdet, medan kritiken av dessa begrepp utgör framställningens ledmotiv. Hur grundas nu denna kritik? Författaren använder här som vid sin övriga bevisning en metod med alternativa anspråk; sedan bevis framlagts i en punkt, och läsaren (samt författaren) fortfarande ställa sig tvivlande, så hänvisas till ett föregående eller efterföljande bevis. Dessa hänvisningar, inledda med ett »hursomhelst» eller »för resten», överflytta den avgörande beviskraften från den ena punkten till den andra, och som de förekomma rikligt men oregelbundet, vet man till sist icke vad, som är det på allvar anförda beviset, och om något över huvud taget bevisats. Låt oss nu följa den härledning, som lämnas till stöd för satsen, att nyttobegreppet bakom värdeläran är utan mening. Härvid ordnas liksom tidigare alla de anförda åsikterna i ett logiskt schema, ehuru de faktiskt äro utspridda över bokens olika kapitel och där än upprepas, än varieras. Vi erhålla följande påståenden:

1. *Nyttan kan icke mätas*; lust- och olustmekaniken är icke av kvantitativ natur. »Detta argument tangerar problemets kärna» (sid. 137), ty man kommer ej ifrån »omöjligheten att mäta de hedonistiska kvantiteterna» (155). Men på detta påstående faller förf. bara tillbaka, då han blir hårt pressad. Annars säger han

liksom i gradualavhandlingen¹: »Vill man verkligen kritisera den subjektiva värdeläran, kommer man inte till målet med invändningen om att de hedonistiska kvantiteterna icke äro mätbara. Ty de äro förvisso mätbara, förutsatt riktigheten av de psykologiska premisserna. Trots att detta medgivande trasslar till hela problemet alldeles oändligt och bringar en nationalekonom på områden, där han måste vara tämligen obevandrad, så kan det näppeligen bestridas, att frågan om den subjektiva värdelärens vetenskapliga riktighet ytterst gäller frågan om riktigheten av den hedonistiska psykologi, som denna värdelära i sig upptagit» (142). »Begreppen äro kvantitativa, förutsatt riktigheten av den hedonistiska förklaringen av det mänskliga handlandet» (147). Vi skola sålunda icke taga hänsyn till denna punkt, utan hänvisa till nästa.

2. *Människan handlar icke rationellt*: det finnes ingen »economic man». »Detta är den fundamentala invändningen emot den hedonistiska teorien såsom helhet: Man tänker ut ett sinnrikt mekanistiskt system, enligt vilket människor handla, drivna av de medvetna lust- och olustförnimmelser, som äro förknippade med olika handlingsalternativ och därvid alltid drivas att handla så, att de maximera lustnettot. Teorien säges sedan vara riktig i den mening, att en människa, som antages alltid handla i överensstämmelse med teorien, just handlar som teorien föreskriver att hon måste handla» (143). Gång på gång förklaras det, att »den subjektiva värdeläran formulerar den hedonistiska principen tautologiskt» (75, 304). Men dessa sina egna påståenden godtar förf. icke i den avgörande diskussionen: »Den egentliga gränsnytteläran kan knappast heller kritiseras såsom en cirkel, där man genom att blott hänföra sig till homo economicus förutsätter hela teorien. Ty man påstår därutöver, att denna abstraktion liknar verkligheten. Kritiken måste nödvändigtvis gälla själva detta sista påstående. Frågan är, om gränsnytteteorien ger en tillräcklig, riktig och grun-

¹ »Prisbildningsproblemet och föränderligheten», sid. 36: »Även i Cassels kritik av gränsnytteteorien spelar detta argument en stor roll: de subjektiva kvantiteterna äro icke aritmetiskt mätbara, och teoretiska resonemang med dem som utgångspunkt bli därför enligt hans mening 'vaga' d. v. s. ovetenskapliga. Oavsett att denna Cassels uppfattning knappast är hållbar, så är invändningen . . . alls icke nödvändig för att bevisa hans tes: nämligen att speciellt den del av gränsnytteteorien, som är 'ren värdelära', är onödig eller (!) oriktig.»

dad förklaring till mänskornas handlande» (147—48). Den närmaste frågan blir då den, om gränsnytteteorien kan godtagas som ett schema för den *enskilde* individens värdesättning och handlande. Myrdal framhåller först (134), att den individuella gränsnyttan i varje fall är beroende på andra nyttigheter, att en momentan lyckokalkyl icke tar hänsyn till en hushållning i tiden, vilket gör föreställningen om mättnadsgraden mer invecklad, samt att odelbarheten av många nyttigheter hindrar konstruktionen av kontinuerliga lust- och olustfunktioner. Men ingen av dessa, principiellt föga tungt vägande, invändningar skjutes fram i förgrunden; även här får man stryka över och gå vidare. Man ställes då inför frågan, om gränsnytteteorien, principiellt sett, ger en tillräcklig och riktig förklaring till individens handlande. Härpå svaras följande: »Den individuella gränsnytteteorien inriktar sig på en vetenskaplig analys av ett psykologiskt sammanhang och driver i och för sig icke metafysisk rationell politik» (135). Gränsnytteteorien lade efterfrågefenomenen — d. v. s. den subjektiva uppskattningen av nyttan — under den marginala analysens synvinkel. »Därigenom möjliggjordes den enhetligt slutna förklaring av hela det stora prisbildnings-sammanhanget, som föreligger i den moderna jämviktsteorien» (63). De »fundamentala» invändningarna, som så att säga i eche-longer skjutits fram efter varandra under denna rubrik, ha sålunda alla kunnat bringas till återtåg med författarens egna ord.

3. *Individualnyttorna kunna icke summeras*: samhällsnyttan är obestämmd. Myrdal citerar Jevons kända yttrande, att man omöjligt kan jämföra kvantiteten av känslan hos en individ med känslan hos en annan, och anser, att gränsnytteteoretikerna godtaga den individuella, men avvisa den samhällliga lust- och olustkalkylen. »Det är på denna punkt, som den ekonomiska teorien blir den utilitariska filosofien otrogen ... Märkvärdigt nog tycks man icke ha sett, att man ryckt undan själva grundvalen för hela den samhällliga lyckosummeringen» (135). Jevons följer icke enligt Myrdal sin egen regel, i det att han strax övergår att tala om »medeltal» för flera individer. Nu anser jag, att prof. Myrdal missförstått Jevons' skarpsinniga framställning om »aggregate of individuals» och om »trading bodies».¹ Vad som säges i dessa sam-

¹ W. Stanley Jevons, »The theory of political economy», 4. uppl. London 1924, sid. 14—16 och 88—90.

manhängande avsnitt av Jevons »Theory» är följande: Varje person handlar efter sina egna motiv och söker avväga lust och olust, så att — enligt de rent subjektiva, ofta irrationella förutsättningarna — lustnettot maximeras. Man kan icke jämföra motiven inom A:s tankesfär med motiven inom B:s tankesfär, därför att man då samtidigt utgår från två olika förutsättningar, nämligen A:s och B:s. Däremot kan man taga ett medeltal av A:s, B:s och flera andra personers reaktioner i ett visst läge under inflytandet av en gemensam faktor. Det är sannolikhetskalkylens idé, som här intuitivt införes i den ekonomiska centralteorien. Om sockerpriset stiger, så har konsumtionen en tendens att minskas, men A kommer kanske att hålla sina inköp vid oförändrad nivå, B kommer genast att inskränka inköpen och C efter en tid. Om vi undersöka *medeltalet* av flera personers sockerkonsumtion komma vi emellertid fram till ett regelbundet samband mellan sockerpris och sockerkonsumtion, och är det undersökta antalet mycket stort, kommer denna lagbundna tendens att framträda med full visshet. Det psykologiska sammanhang, som gränsnytteteorien avbildar, har sålunda sitt upphov i den individuella konstitutionen, men endast en medeltalsberäkning kan giva anledning till generellt giltiga förklaringar.¹ En »trading body» är en samling individer med inbördes liknande konstitution — exempelvis sockerkonsumenter med ungefär samma inkomst inom samma stad; medeltalen av deras inköp vid olika prislägen bli då särskilt karakteristiska. Mest karakteristisk i denna mening av ordet, men minst generell, blir inköpsstatistiken för en trading body, som består av en enda person. Myrdals, såvitt jag ser, oriktiga uppfattning om denna viktiga punkt inom gränsnytteteorien får betydande konsekvenser för den positiva konstruktionen, vartill vi återkomma i följande avsnitt. Här skall motkritiken av den uppsatta punkten endast föras till slut. Vi ha funnit, att de medeltal, som uttrycka samhällsmedlemmarnas efterfrågekonstitution i förhållande till det knappa, utbudet och därav beroende pris, äro allt mindre sägande desto mer denna konstitu-

¹ Den föreliggande uppsatsen skrevs i oktober 1930. Senare har jag i prof. F. Brocks recension av M:s bok (i Ekonomisk tidskrift 1930, h. 4) funnit en kritik, som även vänder sig mot bortförklarandet av »economic man» och missuppfattningen av medeltalets natur.

tion varierar individuellt, och detta beror huvudsakligen på inkomstfördelningens ojämnhet. När summan av de individuella avvikelserna från detta medeltal utgör ett minimum, har man nått det medeltal, som svarar mot den bästa totala behovstillfredsställelsen under de givna förhållandena: Denna slutsats drages icke »under antagande av fri konkurrens» eller andra antaganden utan förbindelse, utan det sker under antagande av att sambandet mellan den studerade funktionen och den monopolitiska prisbildningen m. fl. inskränkande faktorer är *bekant*. Gentemot den gränsnytte-teoretiska grunden skulle man sålunda kunna resa den invändningen, att vi ännu sakna den kunskap om det ekonomiska livets olika faktorer, vilken kräves för lösningen av den differentialekvation, som skall bestämma ovan angivna minimum. Men denna invändning är icke av principiell natur. Vid diskussionen av v. Wiesers folkhushållningsbegrepp (sid. 223—30) kommer författaren nära denna enkla och dock så avgörande tankegång, men vad som hejdar honom är den ovidkommande synpunkten, att de individuella gränsnyttorna icke kunna uppmätas och jämföras. Nu återstår det endast att gendriva ännu en sista punkt.

4. *Maximal nationalinkomst är icke ett allmängiltigt begrepp.* Vi ha funnit att de principiella hinder, som restes mot en medeltalsberäkning av de individuella reaktionerna, icke kunde vidhållas. Nu anför förf. emellertid, att en *maximering* av nytto-summan är omöjlig, därför att detta uttryck bör vara »objektivt bestämt, d. v. s. för envar giltigt» (218). »För att över huvud taget tala om detta hela såsom en kvantitet vilken kan vara större, lika stor eller mindre än ett annorlunda sammansatt helt, måste man tänka sig de kvalitetsolika beståndsdelarna adderade, sedan de var för sig givits viss kvantitet i ett för de båda jämförelseleden gemensamt mått . . ., vilket implicerar en 'vägning' i statistiskt teknisk mening» (197). »Men dessa vägningstal äga icke a priori anspråk på att mäta nationalinkomsten riktigt från vilken som helst rimlig politisk värderingspunkt, vilket måste vara kriteriet» (202). Här införas en politisk, subjektiv synpunkt i ett resonemang, som hittills hållits på det vetenskapliga planet. Därför att vissa personer kunna lida förluster på grund av ingrepp eller frånvaron av ingrepp i det ekonomiska livet, kan deras åsikt på intet sätt beröra en beräk-

ning, som utförts enligt objektiva grunder. Därmed ha vi för andra gången kommit fram till den enda kritiska punkt, som verkligen kan sägas träffa gränsnytteteorien, liksom alla teoretiska konstruktioner, nämligen den, att vi ännu icke tillräckligt känna de konstanter och variabler, som reglera nyttofunktionerna för individer, »trading bodies» och samhällen. Denna synpunkt, som bl. a. formulerats av Wicksteed och Wicksell, besvaras av Myrdal endast med ett dialektiskt motargument: »Grundfelet ligger i själva föreställningen om möjligheten av en vetenskapligt motiverad åsikt» (298).

Till detta schema skall bara fogas en anmärkning beträffande den djupare grunden till Myrdals ställning gentemot gränsnytteteorien. Vi ha tidigare konstaterat, att han söker fastslå en skillnad mellan den subjektiva värde läran och gränsnytteläran. Dels säges det: »Ingen idé har varit mer fruktbar än föreställningen om ett marginalt prisbildnings samband» (63) och vidare: »Varje mera genomtänkt, modern formulering av de urgamla ekonomiskt-politiska doktrinerna vilar på gränsnytteteorietisk bas» (153). Men sedan de exempel anförts, varmed marginalisterna förtydligade sin uppfattning, så yttras det: »Om någonting kan kallas kammarvisdom så är det den subjektiva värde läran . . . Den ger oss ett abstrakt, ofruktbart, för den oinvigde ytterligt invecklade schema, som sällan kan ställas i förbindelse med en konkret situation utan att förflacka problemställningen» (146). Hur man t. ex. hos Jevons skall skilja mellan gränsnytteteori och subjektiv värde lära är obegripligt, och att det ändå prövas får kanske tagas som ett utslag av den »doktrinära instinkt», som författaren med rätta klandrar. Säkert är, att detta försök varit till men för hela framställningen och att denna blivit klarare, om man gjort det bästa och icke det sämsta av den marginella värde lärans idé innehåll.

Om vi vända oss till de korollarier inom den ekonomiska politiken, vilka förf. ansluter till sitt teoretiska resonemang, så skulle man efter ovanstående kritik av denna bevisföring kanske kunna draga den slutsatsen, att dessa samtidigt eliminerats. Jag skall dock beröra de argument mot frihandelsläran, som prof. Myrdal anför, och som icke direkt stödja sig på ovan genomdiskuterade

teoretiska resonemang. Jag utesluter då de nötta, av Myrdal icke heller särskilt betonade, argumenten om andra värdepremisser än de rent ekonomiska, om motsatsen mellan »teoretiskt» och »praktiskt» och om korttids- och långtidsverkningar. Det blir då egentligen bara ett problem, som återstår, sedan frågan om totalnyttans maximering anses avfärdad. (Myrdals åsikt, att Ricardo borde vara protektionist och icke frihandlare på grund av den järnhårda lönelagens verkan på arbetarna och tullens inkomststegrande verkan för de besittande klasserna, är så kortfattat motiverad, att man icke utan närmare upplysningar om premisserna kan taga ställning till påståendet).

Nu säger Myrdal (sid. 203), att om frihandelsteorien skall vara av något praktiskt intresse, »måste man veta *hur pass mycket* nationalinkomsten minskas genom ett visst ingrepp, detta för att frihandelsargumentet skall kunna vägas emot de skäl, på grund varav någon önskar detta ingrepp» ... »Detta krav på kvantitativ precision framstår desto betydelsefullare, eftersom det är ... troligt ..., att den samhälleliga produktivitetskurvans form kring maximi-lägena är synnerligen flatkupig». Därefter anföras andra — delvis upprepade — reservationer i en lång rad: de obekanta inflytelser, som utövas av att alla icke handla rationellt, dynamikens svåröverskådliga förhållanden, den icke tillräckligt kända verkan, som handelspolitiken får på inkomstfördelningen och de monopolistiska sammanslutningarnas starka inskränkning av den suponerade fria konkurrensen, vilket icke kan kvantitativt bedömas till sina verkningar. Vad är nu innebörden av alla dessa reservationer? Jo, helt enkelt den, att vi icke tillräckligt känna det ekonomiska livets sätt att verka, att den ekonomiska statistiken i dess vidaste bemärkelse är för knapp för att tillåta bestämda slutsatser. För tredje gången har det sålunda visat sig, att *Myrdals angrepp mot »abstrakta förutsättningar och fiktioner» i grund och botten icke går ut på annat, än ett konstaterande av den ännu djupa klyftan mellan deduktiv och induktiv ekonomi*. Både den ekonomiska statistiken och »djuppsykologiens» resultat äro ännu ofta otillräckliga som stödjepunkter för den deduktiva nationalekonomiens teser.

Vad nu frihandelsläran angår, så har författaren (sid. 201) velat gardera sig mot ett *reductio in absurdum*: »Man kan här icke reso-

nera från det större opraktiska till det mindre opraktiska. Det är klart, att om vi tänkte oss ett tillräckligt kraftigt ingrepp i handel och produktion, vilket vore av blott hindrande natur, så skulle vi sannolikt alla svälta ihjäl, och den politiska värderingen av denna eventualitet kan tagas för given.» Men ingreppen skola icke vara hindrande utan avse att styra produktionen, och vidare gäller det som regel ingrepp, vilka medföra relativt små ändringar i nationalinkomsten. Dessa paradstötter kunna dock icke avvärja den logiska slutsatsen: Just när man som Myrdal starkt framhåller vår obeaktenskap med frihandelns och tullarnas verkningar, på grund av alla de reservationer, som måste skjutas in mellan förutsättningen och verkligheten, så blir konsekvensen den, att man i valet mellan ingrepp, vilkas skador principiellt kunna vara oändligt stora, och frihandel, vars risker äro begränsade, man alltid bör välja det senare alternativet. Är det kanske detta som författaren tänker på, när han avslutar sin kritik av den ekonomiska liberalismens tes med orden: »Frihandelsläran har emellertid förvisso varit ett folkpedagogiskt medel att gendriva grova vanföreställningar och att bibringa breda folklager vissa elementära ekonomiska insikter». Varför skall denna visdom reserveras för »folket»?

III. DEN TEORETISKA REKONSTRUKTIONEN.

I huru hög grad Myrdals arbete är tankeväckande och stimulerande, hoppas jag i någon mån framgår av ovanstående referat och kritik. Nu är stunden kommen att fråga sig, vad som blir kvar efter raseringsarbetet och vad som skall uppföras på den röjda grunden. Vi ha redan antytt, att man i det föreliggande arbetet ofta får se samma murar resa sig, som man nyss fått vara med om att hala ned, och detta naturligtvis därför, att de voro absolut nödvändiga stödjepunkter.

Detta gäller redan om fysiokraternas harmoni- eller hushållningsbegrepp. Fastän man fått veta, att dessa ord böra bannlysas, så säges det i annat sammanhang: »Nu råkade det förhålla sig så — och detta är fysiokraternas divinatoriska lyckträff — att speciellt denna politiska idealisering av samhällstillståndet sammanfaller med en utomordentligt nyttig och nödvändig teoretisk abstraktion

i problembehandlingen ...» (60). Men var det verkligen en lyckträff, att fysiokraterna lade grunden till den nationalekonomiska vetenskapen genom folkhushållningsidén? Är det icke snarare så, att denna »abstraktion» bildar det ekonomiska livets ram, och att vetenskapligt tänkande kunde komma till stånd, då man upptäckt att så var förhållandet. Som *första* approximation är »den osynliga handens» idé säkerligen mer tjänlig än »det abstrakta krigspelet».

När vi komma till klassikerna är det väl numera ingen inom det vetenskapliga lägret, som vill försvara den naturrättsligt motiverade värdeläran. Den »utrensning av metafysiskt bråte», som prof. Myrdal företagit, har dock säkerligen varit nyttig därigenom, att han tydligt understrukt dualismen i hela den klassiska konstruktionen. Den byggnad i två våningar, som han kunnat konstatera, med en övre synlig bytesvärdelära och en nedre, delvis underjordisk realvärdelära, vållar fortfarande varje student en hel del huvudbry. Sedan denna gränsdragning ordentligt gått in i medvetandet, synes det icke längre finnas någon orsak för den fruktan, som man på sina håll hyser för ordet värde. Ett i förhållande till subjekt, objekt och tid definierat värdebegrepp är en ovärderlig hjälp vid många undersökningar, även om det icke kräver en central plats i framställningen.¹ Vad Myrdal träffande kallar »den klassiska teoriens euklideiskt abstrakta natur» har ju dessutom försvårat en analys, som vill vara medveten om sina förutsättningsbärkraft.

Lika lycklig som Myrdal är, då han kritiserar det naturrättsliga inslaget i den klassiska realvärdeläran, kan han icke sägas vara, då han riktar stöten mot utilitarismen och gränsnytteteorien. Utöver vad som sagts i denna fråga vill jag endast framhålla, att även författaren känner behovet av ett subjekt och av en psykologisk förklaring. I stället för individen och samhället väljer han därför en station på halva vägen, yrkesgruppen eller klassen, som en byggbit i »den ekonomiska teknologien». Men det kan frågas, om man med en dylik »trading body» når djupare än med utgångspunkterna hos individen, som uttryck för den mänskliga reaktionen inför varierande ekonomiska förhållanden, och i en samman-

¹ Jag kan på denna punkt hänvisa till min uppsats om »Dynamiska värdeproblem», i Zeitschrift für Nationalökonomie (Wien), Band II, Heft 4.

fattning av alla de produktions- och konsumtionsfaktorer, som organiskt bilda ett hushållningssystem. Prof. Myrdal anser tydligen, att individen först och främst är arbetare, jordbrukare eller kapitalist och därefter människa och samhällsmedlem. Denna inställning kan otvivelaktigt givas en politisk motivering, men är den vetenskaplig — med andra ord, bildar denna förutsättning en utgångspunkt för den bästa psykologiska lösningen? Författaren säger emellertid: »Naturligtvis behöver nationalekonomien underbyggas med en psykologisk förklaring av orsakerna till efterfrågan, utbud och pris. Det är troligen i den riktningen, som nationalekonomien kommer att göra sina största vinster i framtiden. Men dessa psykologiska undersökningar måste få helt annan karaktär än hedonismen och den subjektiva värdeläran (inklusive valhandlingsteorien)» (151). Sådana statistiska undersökningar böra då enligt förf. tolkas behavioristiskt, men över huvud taget har han större tro på de socialpsykologiska och sociologiska forskningarna.

Därmed stå vi inför den nya byggnadsplanen. Mycket i Myrdals analys av sambandet mellan ekonomisk vetenskap och ekonomisk politik synes inrikta sig på en ersättning av den normativt betonade »political economy» med en logiskt sträng »economie pure» eller »economie rationelle». Men ingenting i boken pekar bestämt hän emot denna forskning, som ju huvudsakligen utförts i Frankrike och Italien.

Man väntar sig då, att de amerikanska undersökningar, som väl ingiva de största förhoppningarna — nämligen det statistiska studiet av utbuds- och efterfrågefunktionen — skulle karakteriseras som led i denna från normer befriade vetenskap. Men även denna riktning avfärdas: »Vi komma aldrig fram till verkliga konstanter, som man likväl gör inom naturvetenskaperna. Bestämna vi under vissa villkor statistiskt elasticitetskoefficienten, t. ex. för efterfrågan på socker, så är det ingen som tänker annat, än att denna koefficient är en helt annan under andra betingelser» (218—19). Här ha vi kommit fram till den sak, som redan omnämnes i samband med Jevons och gränsnytteteorien, nämligen Myrdals i det stora hela rent avvisande ställning gentemot den probablistiska och empiriska nationalekonomien. De undersökningar, som nu göras särskilt i

Amerika men även på kontinenten över sambandet mellan utbud, efterfrågan och pris under vissa semi-dynamiska förhållanden, grunda sig dels på en behavioristisk, d. v. s. utilitarisk åskådning i Jevons' anda, dels på en matematisk-statistisk forskningsmetod, utgående från sannolikhetslagarna. En orsaksforskning enligt dessa linjer går Myrdal ej med på: »Prisbildningen är icke blott ett de blinda krafternas spel». Genom ingrepp »kommer det mening och avsikt i ett eljest blott orsaksbundet sammanhang» (216). Yttranden med denna energistiska läggning visar hur pass svårt det till sist enligt författarens linjer blir att skilja på den »ekonomiska teknologien» och den ekonomiska politiken. De visa också, att den naturvetenskapliga åskådningen ligger författaren mycket fjärran; från sin juridiska och kunskapsteoretiska ståndpunkt vill han inom socialvetenskapen bereda plats för odeterminerade, vilje- och känslöbetonade sammanhang. Det är dock egendomligt att finna denna tendens i ett arbete, som först och främst kräver klara premisser och stringent bevisföring.

Bakom detta sätt att se anar man tyvärr den gamla — så småningom dock allt mindre akuta — schismen mellan humanistisk och exakt vetenskap, vilken inom sig gömmer ett olikartat ställningstagande till filosofiens yttersta problem, om viljans frihet och determinismen. Om en säker brygga kan slås över denna klyfta, komma få discipliner att draga större fördel därav än national-ekonomien. Som Walras så klart uttryckt det i förordet till »Elements d'économie politique pure», dröjer denna definitiva broslagning ännu, därför att »den intellektuella kulturen avdelar kunskapsområdet i två avskilda fält; på det ena finner man endast naturvetenskapsmän utan filosofiska, historiska och ekonomiska kunskaper, på det andra blott humanister utan minsta förståelse för matematikens begrepp».

Vart syftar då till sist Myrdals hela bevisföring? Vad vill han positivt i fråga om den ekonomiska teorien? Jag kan icke finna annat än hänvisningen till den värdefria bytesvärdeläran. I gradualavhandlingen har prof. Myrdal givit oss en mycket intressant undersökning av den ekonomiska företagsrisken, men i denna diskussion ingår icke prisbildningsekvationerna som nödvändiga komponenter. Tvärt om, riskfaktorn, som bestämmes självstän-

digt, skall kunna användas för att dynamisera den »allmänna prisbildningslärans» ekvationssystem. Denna dynamisering har dock intet med de faktiska i tiden förlöpande förändringarna att göra. När Myrdal nu radikalt avvisar jämvikts- och hushållningsbegreppet, så vet man icke så noga vart det hela pekar. Man måste sålunda avvakta, vad denna metod kan giva, innan man faller några omdömen. I det föreliggande arbetet nämner förf., att detta bör uppfattas som en teoretisk och historisk förstudie till en ingående teoretisk detaljkritik. Det kan dock icke förnekas, att man nu främst skulle önska en positiv rekonstruktion, som visar vad den värdefria bytesvärdeläran duger till vid brottningen med de centralteoretiska — och främst i egentlig mening dynamiska — problemen.

Det är sant, som förf. säger, att i nationalekonomien är ingenting riktigt gammalt och ingenting riktigt nytt, och att alla doktriner äro mer eller mindre odödliga. Men är detta karakteristiskt just för vår vetenskap? Har icke exempelvis materieforskningen under senare år gång på gång gripit tillbaka på mycket äldre uppfattningar, som man tidigare trott sig ha övervunnit. När man nu inom nationalekonomien kan spåra ett starkt ökat intresse för det empiriska studiet av sambandet mellan utbud, efterfrågan och pris på olika områden, olika marknader och under olika tidsavsnitt, så utgår man helt och hållet från Jevons' snillrika tanke-system. Det är sålunda ett faktum, att vad prof. Myrdal i bästa fall vill betrakta som byggnadsställningar, vilka nu kunna avlägsnas då arbetet är färdigt, i stället visat sig vara byggnadens grundmurar.

IV. DEN EKONOMISKA POLITIKEN.

I förordet säger förf. att »boken inte innehåller ett ord politik». Lyckligtvis är detta yttrande i ett arbete, som utmynnar i en ekonomiskt-politisk programförklaring, endast ett offer åt den akademiska sedvanan. Tvärt om får man en klarare bild av författarens politiska än av hans teoretiska, konstruktiva avsikter.

Utgångspunkten är att söka i den tyska filosofien med dess sedan hundra år bestående makt-rätt-komplex och i den avvisande hållningen mot »världsförbättrartron». Det är intressant, att även i

Myrdals tänkesätt konstatera, huru den politiska och den teoretiska inställningen ytterst färgas av det förhandenvarande sociala läget. Klassikerna hade liksom våra dagars nationalekonomer fått tillfälle att studera ett förödande stormäktsskrigs ekonomiska konsekvenser, men de kände icke till våra dagars organiserade vardagsstrid mellan ekonomiskt avgränsade och i fråga om maktresurserna ungefär jämnställda klasser. Det var Ricardos snille, som här föregrep den kommande utvecklingen; senare tillämpade Marx hans tankegång på industrialismens sfär. Det kan för övrigt inom parentes anmärkas, att Myrdal, som berömmar Ricardo för att han icke visar någon tendens »att ljuga bort intresse motsättningarna», borde ha särskild förståelse för uppdelningen i de tre socialt avgränsade produktionsfaktorerna.¹ Om något särskilt karakteriserar våra dagars politiska liv är det arbetarnas, jordbrukarnas och kapitalisternas organisationer.

Myrdals politiska riktpunkt är just åsiktsbildningens organisering, minoritetsgruppernas maktutveckling. Det är 1920-talets iögonenfallande inrikespolitiska händelser i Ryssland, Italien, Tyskland och även i Förenta Staterna, som bilda resonansbotten. Myrdals intressanta teckning av »opinionsskapandets teknik», ledande till »en kompakt likriktad åsiktsbildning» inom den rent asociala kampgruppen eller partiet, understryker det faktum, att det icke är Karl Marx' idéer, vilka för tillfället stå som segrare, utan Max Stirners — och detta inom *samtliga* samhällsklasser. Utanför stå blott tänkande individer, men individen har ingen betydelse för den nutida åskådningen — ja, man har över huvud taget svårt att tro på individen som en verklighet. Det är därför följdriktigt, då Myrdal säger, att man »genom suggestion kan omrikta själva åsiktsinställningen . . . Vad gäller åsikt och livsinställning kan man över huvud taget göra vad som helst med ett barn genom ändamålsenliga pedagogiska metoder» (293). Tanken är ju karakteristisk för uppfattningen i det moderna Ryssland och i det U. S. A., som upphört att vara ett pionjärland. Det är likaså i god överensstämmelse med den moderna anti-intellektuella och anti-individu-

¹ Se dock »Prisbildningsproblemet och föränderligheten» sid. 51, där förf. lämnar en helt artskild definition av kapitalbegreppet: »Kapitalet är värdesidan av allt, som i prisbildningsmomentet äger värde». För övrigt är definitionen förvånande som led i en värdefri prisbildningsförklaring.

alistiska uppfattningen, då Myrdal säger: »Det är sannolikt en illusion, då man tänker sig, att en persons . . . politiska inställning skall kunna och böra logiskt formuleras såsom inbördes motsägelselfria påståenden» (9—10). Visserligen säges det, att detta även gäller samhällsgrupper, men hela arbetet präglas av tanken, att man först och främst bör utgå från den totala, d. v. s. genomsnittliga, politiska föreställningen eller »viljan» inom det socialt och ekonomiskt avgränsade intressefältet.

Den medeltalsberäkning, som ger ett allmängiltigt uttryck åt konstitutionen inom en viss population, godtages sålunda i fråga om politiska åsikter men förkastas — vid kritiken av utilitarismen — då det gäller ekonomiska värderingar. Detta är en egendomlig inkonsekvens, men det är något karakteristiskt för denna bok, att framställningen är mer konsekvent inom den politiska än inom den ekonomiskt-teoretiska sfären. Orsaken härtill tror jag snarast är den, att vi mindre ställas inför en ekonomisk teori, som tillämpats på verkligheten, än inför en politisk uppfattning, som satt sin stämpel på teorien. Reaktionen mot begreppen samhällsnytta och allmän välfärd är förståelig, då man med ett subjektivt sanningskrav tar sikte på Stirners »egoisternas förening» eller Myrdals »synnerligen effektivt organiserade, nymerkantilistiska organisationer av i dag och i morgon». Huru föga den vetenskapliga rekonstruktionen motiverar detta betraktelsesätt framgår bäst därav, att författaren själv gång på gång måste gripa tillbaka på samhälls- och jämviktsbegreppen.

För att kritisera denna inställning behöver man icke framlägga några filosofiska betraktelser över det faktum, att individen genetiskt och faktiskt alltid är samhällsmedlem. Man behöver icke heller påpeka den oöverstigliga klyfta, som med denna uppfattning skapas mellan ekonomisk teori och ekonomisk politik; om den ekonomiska politiken förklaras vara det möjligas konst, d. v. s. annekteringsteknik, och vetenskapen skall beskriva det faktiska läget samt verkningarna av alternativa ingrepp, så fruktar jag, att teorien — såsom Myrdal säger i fråga om den historiska skolan — kommer att bli »en ordrik apoteos av de sociala maktfaktorerna».

Nej, som motbevis räcker det med att hänvisa till de erfarenhetsrön, de ekonomiska lagar, som bilda grunden för en nationaleko-

nomisk vetenskap. Minsta medlets lag och arbetsfördelningens effektivitet äro fakta, som ha naturlagens allmängiltighet; fullständigt kunna de endast utveckla sig inom en helgjuten population, omfattande alla produktions- och alla konsumtionsfaktorer, d. v. s. inom ett samhälle. Förnekar man sanningen i harmonikonstruktionen och i hushållningsprincipen, så förnekar man samtidigt proportionaliteten vid produktionsfaktorernas restfria samverkan, vilket är en för logiskt tänkande lika destruktiv tes som påståendet, att en och samma kemiska förening kan ha en variabel sammansättning. När Quesnay förklarade, att samhället lider av störande ingrepp, som hindra de olika faktorernas naturliga kooperation, är han icke — som Myrdal säger — att likna vid en »vattendoktor», utan vid en fysiolog, som känner betingelserna för samhällskroppens liv. Att förf. själv icke heller kan frigöra sig från detta traditionella betraktelsesätt, vilket ingen relativism eller voluntarism kan bringa på fall, framgår på åtskilliga sätt. Det är därför karakteristiskt, att denna bok, som till stor del gått ut på en kritik av upplysningstidens ekonomiska och politiska tänkesätt, avslutas med en from önskan om att demokratien skall vara upplyst.

Enligt min mening kan man sålunda icke resa några invändningar mot Myrdals krav på tydliga och strängt fasthållna förutsättningar vid alla teoretiska resonemang, icke heller, principiellt, framföra någon kritik av författarens ekonomiskt-politiska uppfattning. Men den teoretiska bevisföringen är öppen för kritik på en mängd centrala punkter, och den ekonomiska politik, som föreslås, skulle sannolikt medföra en minskning av den samhälleliga totalproduktionen, vilket till sist måste bäras av alla, hur än inkomstfördelningen är beskaffad. Med andra ord — jag underskriver det teoretiskt-ekonomiska syftemålet och den praktiskt-politiska motiveringen, men jag tar avstånd från den teoretiska motiveringen och det praktiska syftemålet. Att boken — trots eller kanske på grund av självmotsägelserna — är ytterst idérisk och tankeväckande, vill jag ännu en gång och med tacksamhet framhålla.

Träffande säger förf.: »Människorna vilja i allmänhet icke veta, hur de skola tänka utan vad de skola tro». Auktoritetstron är alltid ett trötthetstecken, ett symptom på doktrinär trustbildning och på den självständiga forskningens avtynande. Därför har professor Myrdal gjort en god gärning — om nu förf. tillåter ett sådant »värdeomdöme» —, då han inlett en diskussion, som bör föra till begreppens och förutsättningarnas klargörande både på det central teoretiska och på det ekonomiskt-politiska området.

SAMARBETET MELLAN RIKSDAGENS TILLFÄLLIGA UTSKOTT

AV FIL. DOKTOR EINAR SMEDBERG, STOCKHOLM

Väl bekant är, att R.O. icke känner begreppet »sammansatta utskott» annat än beträffande de ständiga utskotten och att sålunda de tillfälliga utskotten (här nedan T. U.) icke kunna bilda sammansatta utskott. Icke lika bekant för statsrättsligt intresserade utanför riksdagen torde det förhållandet vara, att T. U. numera intimt samarbeta med varandra, ett samarbete, som under senare åren utvecklats så starkt, att man i praktiken stundom kan tala om ett slags informella »sammansatta T.U.». Detta samarbete har mig veterligt endast antydningvis behandlats i facklitteraturen och är därför värt att närmare belysas. Då det dessutom är en sida av riksdagens inre arbete, som en forskare utan direkt personlig kännedom om riksdagsarbetet icke kan i framtiden dokumentariskt belägga, har jag ansett det såsom en plikt mot forskningen att till trycket befordra en redogörelse för nuvarande praxis i denna fråga. Jag bygger min redogörelse på erfarenheterna från en nioårig tjänstgöring som sekreterare i T.U., närmare bestämt F.K:s T.U. nr 2.

Gemensam överläggning eller gemensam handläggning av någon fråga förekommer givetvis icke för T.U. inom *samma* kammare, då en och samma kammars T.U. icke kunna tänkas få ärenden, för vilka en gemensam behandling är motiverad. Samarbete, där sådant förekommer, sker däremot mellan ett T.U. i den ena kammaren och ett T. U. i medkammaren. Och anledningen till samarbetet är, att i båda kamrarna väckts likalydande motioner, vilka hänvisats till ett T.U. i vardera kammaren. Av åtskilliga praktiska skäl har då ansetts lämpligt, att de två T.U., som fått en och samma fråga till sig hänvisad, samarbeta vid beredningen av de utskottsutlåtanden, som utskotten var för sig skola avgiva. De viktigaste av dessa skäl skola nedan nämnas.

En egenhet, som utmärker T.U:s arbete, är utskottens rikliga användning av rätten enligt R.O:s § 46 att inhämta yttrande över

en motion från Kungl. Maj:ts ämbetsverk eller myndighet. Likaså bereda T.U. villigt tillfälle för av en motion intresserade föreningar, arbetare- eller tjänstemannaorganisationer o. d. att till utskottet inkomma med yttrande i den fråga, som motionen avhandlar. Inom båda kamrarnas T.U. är benägenheten att höra sakkunniga myndigheter och intresserade parter nu så stor, att det snarast blivit regel att åt något håll remittera en motion. För att då undvika, att en och samma motion remitteras till samma myndigheter eller korporationer från både F.K:s och A.K:s T.U., brukar numera, antingen efter överenskommelse presidierna emellan eller därför att det ena utskottet före det andra beslutar remisserna, endast *ett* av utskotten remittera en i båda kamrarna väckt motion. Ibland händer, att de båda utskotten dela remisserna, så att det ena utskottet remitterar åt ett håll, det andra till annat. Så här framför allt varit fallet, då ett T.U. utan kontakt med motsvarande T.U. i den andra kammaren redan remitterat den likalydande motionen, då den upptages till första granskning i det »senfärdigare» utskottet. Det har då stundom inträffat, att det senare utskottet icke ansett de redan gjorda remisserna tillfyllest, utan självt begärt yttrande hos annan myndighet el. dyl. Vare sig nu endast ett T.U. remitterat en motion, som skall behandlas i båda kamrarnas T.U., eller remisser gått från både F.K:s och A.K:s T.U., har det blivit en undantagslös regel, att hela det utredningsmaterial, som genom utskottens förberedande åtgärder inkommit till belysning av en i båda kamrarna väckt likalydande motion, ställes till förfogande för båda de två T.U., som ha ått behandla motionerna. Antingen ombestyr då det utskott, till vilket yttrandena inkommit, avskrifter av dessa för medlemmarna i båda utskotten eller också uppsättas yttrandena i tryck, då de ju i allmänhet såsom bilagor skola åtfölja utskottsutlåtandena. Av den sålunda uppsatta förslagsupplagan erhåller vardera utskottet tillräckligt antal exemplar. Utarbetas på grundval av inkomna yttranden sammandrag eller P.M., bruka dessa tillställas båda utskottens ledamöter.

Undvikande av dubbelremisser är alltså det första skälet av praktisk art till samarbete mellan två T.U. Sedan sålunda på ett förberedande stadium samarbetet etablerats, fortsättes det i allmänhet vid realbehandlingen av motionen. Utskotten sammantråda till

gemensam överläggning. Och därmed är jag inne på det andra skälet till samarbete, eller en allsidigare debatt om den fråga, utskotten skola yttra sig över. Man synes åtminstone kunna vänta, att flera synpunkter böra komma fram inom en vidare krets än inom en trängre. Dessutom kan ju hända, att i den debatterade frågan särskilt sakkunnig finnes i det ena, men ej i det andra utskottet, och dennes erfarenhet kommer vid ett gemensamt sammanträde en större krets till godo. Slutligen har det, särskilt under senare år, blivit rätt vanligt, att i någon större fråga föredrag hållits inom utskotten av fackmän, vilka också besvarat de frågor, som utskottens ledamöter framställt till dem. Vid sådana tillfällen är det ju särskilt lämpligt, att så många som möjligt från båda utskotten få del av fackmannens synpunkter och upplysningar, och ett sammanträdande av båda utskotten är då naturligtvis fullt motiverat. Det är f. ö. en enkel gärd av artighet mot den fackman, som beredvilligt ställt sig till förfogande, att man styr så om, att han ej behöver hålla sitt föredrag för två utskott separatim.

Innan nästa led i samarbetet mellan två T.U. behandlas, torde några upplysningar om hur de gemensamma sammanträdena anordnas vara på sin plats. Kallelse till dylika sammanträden annonseras på vanligt sätt såsom sammanträde i varje utskott för sig. Utåt finnes alltså intet, som anger, att två T.U. sammanträda till gemensam överläggning. På de till varje ledamot och suppleant av utskottet gående personliga kallelserna utsättes emellertid — åtminstone är så fallet i det utskott, där jag tjänstgjort, T.2 i F.K. — att sammanträdet är gemensamt med annat, angivet T.U., den lokal, där sammanträdet skall äga rum, samt det ärende, som skall behandlas, ev. det föredrag, som kommer att hållas. Lokalen har städse varit andra kammarens utskottsrum, vilka äro rymligare än första kammarens. Den ene av de två T.U:s ordförande utses av det större utskottet till ordförande för det gemensamma sammanträdet. För så vitt jag kunnat finna, har någon bestämd praxis ej utbildat sig beträffande valet av ordförande. Vanligast har visserligen varit, att ordföranden från F.K:s T.U. utsetts till det större utskottets ordförande, men under 1930 års riksdag har vid de gemensamma sammanträdena ordföranden tagits ur A.K:s T.U. Några för utskotten bindande beslut kunna givetvis ej fattas på ett gemensamt samman-

träde, och protokoll föras icke. Stundom företagas onröstningar för att utröna, hur frågan ligger till, och har diskussionen visat, att utskotten äro eniga om likalydande beslut, brukar man överenskomma om hur det fortsatta samarbetet skall ske. Efter upplöst gemensamt sammanträde får varje utskott för sig fatta beslut i den debatterade frågan. Är frågan efter diskussionen klar, kan beslutet fattas omedelbart, sedan utskotten åtskilts, i regel uppskjutes beslutets fattande till nästa vanliga sammanträde.

Samarbetet mellan utskotten kan, som nyss antyddes, fortsätta efter det gemensamma sammanträdet. Och härmed är jag framme vid det sista skälet av praktisk art för samarbetet, eller fördelen av ett likalydande utlåtande från båda utskotten. Fördelen är särskilt klar, om båda utskotten komma till positivt beslut, alltså begära, att kamrarna skola göra någon hemställan hos Kungl. Maj:t. För det första måste då »klämmarna» vara identiskt lika i båda utskottsutlåtandena, för att en riksdagsskrivelse över huvud skall komma till stånd på grundval av utskottens utlåtande. Och det är även fördelaktigt, att motiveringen till »klämman» är densamma i båda utlåtandena, då det annars kan hända, att F.K. tar en motivering till en hemställan, som A.K. å sin sida beslutar med en annan motivering, och att sålunda de, som sedan skola expediera kamrarnas beslut, stanna i ovisshet om, vad riksdagen velat hava sagt i sin skrivelse. Resulterar därför samarbetet utskotten emellan i att enighet råder därom, att hemställan bör göras om skrivelse till Kungl. Maj:t, fortsätter samarbetet vid avfattandet av utlåtandet. Sekreterarna få därför i uppdrag att gemensamt utarbeta förslag till utlåtande eller också erhåller en av sekreterarna uppdraget att för båda utskottens räkning utarbeta förslaget. Vid justering av det sålunda utarbetade förslaget iakttages noga, att ändringar, som det ena utskottet vidtager i förslaget, göras bekanta för det andra, så att de båda utskotten helst, därest icke större skiljaktigheter i synpunkterna föreligga mellan de båda utskotten, skola få fullständigt likalydande utlåtanden. Dessa söker man också få fram på kamrarnas bord samtidigt i båda kamrarna.

Stanna de båda utskotten i olika beslut, upphör samarbetet i och med det gemensamma sammanträdet. Och även i de fall, där utskotten var för sig besluta avstyrka den gemensamt diskuterade

motionen, kan samarbetet upphöra. Likalydande utlåtanden, när det gäller avslag, äro ju icke av samma värde, som då det gäller bifall. Även vid avstyrkande utlåtanden händer det dock, att sekreterarna samarbeta.

Såsom exempel på hur samarbetet mellan två T.U. i praktiken ser ut skall jag referera behandlingen av de motioner, som vid 1930 års riksdag hänvisades till F.K:s T.U. nr 2. Motion I: 221 angående upprättande av ett svenskt institut för högspänningsforskning väcktes under nummer 372 jämväl i A.K., som hänvisade motionen till sitt T.U. nr 1. Detta utskott inhämtade yttranden över motionen från ingenjörsvetenskapsakademien, vattenfallsstyrelsen och tekniska högskolan, lät trycka dessa yttranden och överlämnade ett antal exemplar till F.K:s T.U. nr 2. Medlemmar av de båda utskotten företogo en gemensam resa till Uppsala för att studera där befintligt högspänningsinstitut, utskotten sammanträdde till gemensam överläggning och enade sig om att tillstyrka motionen. Förslag till utskottsutlåtande författades av sekreteraren i F.K:s T.U. nr 2, godkändes av båda utskotten, lades på kamrarnas bord samtidigt och godkändes av kamrarna samma dag i båda kamrarna. Motion I: 179 angående fastställande av en bemanningsskala väcktes under nr 293 även i A.K., som hänvisade motionen till sitt T.U. nr 2. Förstakammarutskottet inhämtade yttranden över motionen från kommerskollegium och socialstyrelsen, Sveriges redareförening, Svenska fartygsbefälsföreningen, Svenska sjömansunionen och Svenska eldarunionen. Befordrade till tryck delgavos dessa yttranden jämväl andrakammarutskottet, gemensamma sammanträden avhöllos och utskottens majoriteter beslöto skrivelser med hemställan om utredning. Efter åtskilligt ytterligare samarbete mellan presidierna och sedan sekreterarna utarbetat vart sitt förslag till utlåtande, gick F.K:s T.U. fram med sin sekreterares förslag såsom sitt utlåtande, och A.K:s T.U. godkände för sitt utlåtande senare hälften av detta förslag men ersatte förra hälften med en historik. (F.K:s 2 T.U. nr 9, A.K:s 2 T.U. nr 6.) Vid båda utskottens utlåtande voro fogade reservationer med hemställan om avslag å motionen; F.K. godkände reservanternas ståndpunkt, medan A.K. beslöt i enlighet med sitt utskotts hemställan skrivelse till Kungl. Maj:t, varför frågan föll. Motion I: 228 om undersökning av lantarbetarnas bostadsförhållanden m. m.

kom jämväl under A.K:s behandling i form av motion II: 377, som hänvisades till A.K:s T.U. nr 4. Sedan detta utskott möttagit infortrade yttranden över motionen från socialstyrelsen, Svenska lantarbetarförbundet och Svenska lantarbetsgivarnas centralförening, låtit trycka och delgivit första kammar-utskottet dessa yttranden, höllos gemensamma sammanträden, vilka resulterade i att majoriteterna i utskotten godkände såsom utlåtanden ett av sekreteraren i F.K:s utskott utarbetat förslag till utlåtande (F.K:s 2 T.U. nr 6, A.K:s 4 T.U. nr 3). Reservation, avseende en detalj i frågan, var i likalydande formulering fogad till båda utlåtandena. Kamrarna godkände utskottens ståndpunkt. Motion I: 229 angående utredning rörande intressekontor för underlättande av jordbruksarbetares övergång till självständiga brukare m. m. var likalydande med motion II: 375, vilken av A.K:s T.U. nr 4 remitterades till Svenska lantarbetarförbundet, Svenska lantarbetsgivarnas centralförening och Svenska sparbanksföreningen. Gemensamma överläggningar visade, att majoriteterna inom de båda utskotten komme att gå på olika linjer, i F.K. för bifall till motionen, i A.K. för avslag. Fortsatt samarbete vid utformandet av utlåtandena var därför ej av behovet påkallat. Men det inom första kammar-utskottet utarbetade och av dess majoritet godkända utskottsutlåtandet användes sedan såsom reservation av den minoritet inom andra kammar-utskottet, som önskade bifall till motionen. Slutligen föranledde motion I: 70 angående reducering och reglering av vattenfallsstyrelsens taxor för elektrisk drift åt landsbygden, likalydande med motion II: 172, gemensam behandling. Yttrande från vattenfallsstyrelsen inhämtades av T.U. nr 4 i A.K., gemensamma sammanträden avhölls, föredrag av experter å området höllos inför det »sammansatta utskottet», ett likalydande utlåtande, gående ut på hemställan om utredning, antogs av båda utskottens majoriteter, och i allt väsentligt likalydande reservationer med hemställan om avslag å motionen voro fogade vid båda utlåtandena (F.K:s 2 T.U. nr 10, A.K:s 4 TU nr 7). Den fortsatta behandlingen av de tvenne utlåtandena är märklig. F.K. godkände för sin del sitt utskotts utlåtande med en under debatten framlagd ändring i klämman, A.K. tog för sin del den reservation angående avslag, som åtföljde dess utskotts utlåtande. Sedan härefter F.K:s beslut delgivits A.K., remitterades ärendet å nyo

till A.K:s T.U. nr 4. Dess majoritet vidhöll sin tillstyrkande ståndpunkt och hemställde, att A.K. måtte biträda F.K:s i ärendet fattade beslut (A.K:s 4 T.U. nr 12). Samma reservanter som förra gången anförde, att A.K. redan tagit ställning i frågan, då den avslagit motionen II: 172. Det yrkande, som nu innefattades i F.K:s beslut, vore i allt väsentligt detsamma, som ett under debatten i A.K. framställt yrkande, vilket avslagits; inga nya skäl hade tillkommit, sedan A.K. behandlat frågan; därför yrkades, att A.K. icke måtte biträda F.K:s beslut. Emellertid segrade inom kammaren denna gången utskottet, vadan riksdagen sedermera avlät skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning i frågan.

Efter denna redogörelse för samarbetet under 1930 års riksdag hör det påpekas, att *samtliga* de motioner, som hänvisats till F.K:s T.U. nr 2 och varit likalydande med motioner, som behandlats av T.U. i A.K., föranlett samarbete med vederbörligt A.K:s T.U.

Samarbete av den art, som ovan relaterats, har utvecklats under senare år. Jag har kunnat följa utvecklingen under de nio år, jag tjänstgjort såsom sekreterare i T.U. Från att först endast någon enstaka gång hava förekommit har samarbetet nu blivit genomfört i alla de ärenden, som äro gemensamma för båda kamrarna. Så har förhållandet varit under riksdagarna 1928—1930. Ett vittnesbörd om att särskilt gemensamma sammanträden förr voro sällsyntheter avger Brusewitz i sin undersökning »De tillfälliga utskottens ställning» (Statsvetenskaplig Tidskrift 1920). Han yttrar där sid. 18 i polemik mot Essén: »Så mycket må endast påpekas, att gemensamma utskottssammanträden åtminstone på senare tid varit att räkna till sällsyntheterna, och det torde icke vara för djärvt att påstå, att likartade, i båda kamrarna väckta motioner minst lika ofta — om icke oftare — handlagts av vederbörande kammarutskott för sig som i gemensam sammankomst». Författarens grundliga kännedom om de tillfälliga utskottens arbetsätt borgar för att iakttagelsen var oantastlig på sin tid. Men numera härska andra förhållanden. Huru länge och hur intimt samarbetet skall vara beror — så länge T.U. ännu äga bestånd — främst på vederbörande ordförandes uppfattning om fördelarna av samarbetet.

De tillfälliga utskotten hava tid efter annan utsatts för angrepp, och det är väl högst sannolikt, att den reformering av riksdagens

utskottsarbete, som enligt beslut av 1930 års riksdag skall företagas, icke kommer att lämna de tillfälliga utskotten orörda. Jag håller också för sannolikt, att ovan relaterade samarbete mellan T.U. kommer att anföras som bevis för att utskotten böra slopas i sin hittillsvarande form. Ty den omständigheten, att samarbete kommit till stånd, visar just på en av svagheter i institutionen T.U. — den dubbla behandlingen av ett och samma ärende, i form av motion väckt i båda kamrarna. Det var ju för att i någon mån undvika nackdelarna av ett parallellarbete inom två utskott, som detta samarbete kommit till. Samarbetet har dock icke kunnat eliminera det dubbelarbete, som består däri, att två utskott under alla förhållanden måste lämna ifrån sig vart sitt utlåtande, eventuellt med bilagor och utredningar. Och när så alltid med nuvarande bestämmelser måste bli fallet, är det fråga, om riksdagen vunnit så mycket genom att på två håll i sina handlingar få identiskt likalydande utlåtanden jämte reservationer och bilagor.

Samarbetet har även direkt praktiska olägenheter. Det kan fördröja och har också i flera fall fördröjt slutförandet av behandlingen utav motionerna. Det är alltid svårare att samla ett större antal personer till sammanträden än ett mindre, och önskan att få gemensamma sammanträden vållar därför stundom, att sammanträdet får skjutas framåt allt för mycket. Särskilt äro ledamöterna i F.K:s T.U. samtliga upptagna av arbete i ständiga eller särskilda utskott, och i synnerhet senare hälften av riksdagen, då de stora frågorna behandlas i de viktigare utskotten, är det därför mycket svårt att få tid, som passar för gemensamma T.U.-sammanträden. Dröjsmål med behandlingen av en motion blir därför ej allt för sällan fallet, där den gemensamma handläggningen skall genomföras. Även önskan att få likalydande utlåtanden kan fördröja ett utlåtandes färdigställande. Ändringar i förslag eller korrektur böra ju, om enhetligheten skall bevaras, underställas med-utskottet, som kanske icke omedelbart är i tillfälle fatta ställning till ändringarna, och så går alltid någon dag, innan utlåtandet kan läggas å kamrarnas bord.

I sin ovan nämnda uppsats påpekar Bruswitz, att strävan efter enhälliga utlåtanden är en arbetsprincip inom T.U. och att därför kompromiss-utlåtanden äro vanliga från dessa utskott. Detta om-

döme gäller i kanske än högre grad om »sanimansatta T.U.». Men härav följer också, att de enhälliga utlåtanden, som kommit till genom samarbete mellan två T.U. och som skola ge uttryck åt ett relativt stort antal personers, åtminstone i detaljer rätt så skiftande synpunkter, ej så sällan få något obestämt, man kunde säga urvattnat över sig. Även denna naturliga följd av samarbetet är enligt min mening en nackdel — en nackdel, som icke fullt uppväges därav, att ett gemensamt utlåtande stundom kan bli fylligare på synpunkter och uppslag, framlagda under de gemensamma sammanträdena.

Samarbetet mellan de båda kamrarnas T.U. är en T.U:s egen reagens mot ett fel i systemet med kammar-utskott, eller dubbelbehandlingen av ett och samma ärende. Resultaten av samarbetet äro icke i allt lyckliga, och en viss, alltför stor dubbelbehandling kvarstår alltid, så länge de nämnda utskotten nödgas arbeta efter nu för dem gällande bestämmelser.¹ Att eliminera olägenheterna med T.U.-institutionen är en icke oviktig uppgift för reformarbetet inom riksdagen.

¹ En annan, också högst oekonomisk form av dubbelarbete blir också följden, då en kammare på grundval av ett sitt T.U:s utlåtande beslutar en hemställan till Kungl. Maj:t, och detta kammarens beslut delgives medkammaren. Det T.U., till vilket då ärendet hänskjutes, brukar noggrant trycka av samtliga de förut i den andra kammarens tryck intagna handlingarna, utom motionen, och härtill endast foga ett kort tillstyrkande eller ett något längre motiverat avstyrkande.

FOLKRÄTT OCH NEDRUSTNING

AV JUR. OCH FIL. KAND. SUNE HOLM, STOCKHOLM

Med världens hittillsvarande organisation har frågan om staters militära rustningar hört till de politiska problem, som aldrig definitivt lösts, utan som ständigt gjorts till föremål för nya överväganden och avgöranden. Dessa beslut måste dock hålla sig inom den ram för fri prövning, som folkrätten förbehåller staten. Folkrätten fastställer nämligen bestämda gränser för statens frihet att bestämma över styrkan av sina stridskrafter. De folkrättsliga regler, som begränsa den statliga handlingsfriheten på detta område, utgöres för den stat, som icke bundit sig genom speciella alliansfördrag, av neutralitetsrättens regler, och för den stat, som anslutit sig till Nationernas förbund, dessutom av förbundsaktens bestämmelser.

Frågan, huruvida neutralitetsreglerna ålägga staten folkrättsliga förpliktelser i fråga om styrkan av dess militära rustningar, kan först besvaras sedan klarhet råder om neutralitetens väsen.

Neutralitet betyder språkligt sett icke-deltagande i ett krig mellan andra stater. En stat är sålunda terminologiskt sett neutral, om den avhåller sig från att ingripa i en väpnad konflikt mellan två eller flera andra stater. Frågan uppstår nu, huruvida en förpliktelse till dylik underlåtenhet enligt folkrättens allmänna normer föreligger för den utom konflikten stående staten.

Staten äger aldrig obetingad frihet att delta i ett krig på den ena eller andra av de stridande parternas sida. Den är nämligen enligt folkrätten aldrig fri att av vad anledning som helst själv börja krig mot en annan stat. Kriget kan från folkrättslig synpunkt aldrig vara tillåtet i bemärkelsen av icke-förbjudet, kan aldrig vara ett bortom rätt och orätt stående medel för genomförande av statliga intressen, utan kan endast vara av folkrättsordningen positivt tillåtet eller velat för rättens realisation, såsom reaktion mot orätten,

såsom sanktion. Det är logiskt omöjligt att samtidigt anse kriget kunna sakna folkrättslig relevans och antaga existensen av en koordinerade stater omfattande folkrättsordning, som avgränsar de olika statliga ordningarnas giltighetsområden. Det är logiskt omöjligt att samtidigt anse folkrätten tilldela varje stat ett bestämt område och medgiva varje annan stat att när som helst och av vad anledning som helst göra väpnade angrepp i den förras territoriella integritet. Folkrätten skulle härigenom proklamera normen: du skall vad du vill, och därigenom reducera skillnaden mellan verklighet och värde till noll, d. v. s. negera sig själv.

Kriget är sålunda enligt folkrätten endast tillåtet såsom sanktion. Den allmänna folkrätten uppdrager åt staten att själv pröva, om den blivit kränkt i sin subjektiva rätt. Och den överlämnar åt den enligt sin egen åsikt i sina rättsligt skyddade intressen kränkta staten att såsom sanktionssubjekt, såsom folkrättssamfundets organ, tillgripa olika former av sanktion, från och med de lindrigaste former av repressalier till och med krig, gentemot den stat, som kränkt folkrätten. Enligt en allmän folkrättsnorm är emellertid även en annan stat än den kränkta legitimerad att med dennas samtycke tillgripa sanktionsåtgärder mot den stat, som brutit mot folkrätten. Men utan dylikt uttryckligen eller genom konkludenta handlingar givet samtycke äger denna andra stats ingripande i konflikten icke karaktären av sanktion utan av folkrättslig orätt. Det är emellertid ingalunda alltid givet, att den kränkta staten önskar en annan stats inblandning i konflikten. Politiska motiv kunna diktera dess önskan om konfliktens lokalisering till en strid mellan sig och den kränkande parten. Även om en stat icke är genom statsfördrag neutraliserad, äger den sålunda aldrig obetingad frihet att ingripa i en väpnad konflikt mellan andra stater.

Neutralitetsreglerna betraktas understundom såsom politiska maximer, som icke grunda några som helst ömsesidiga folkrättsliga plikter och rättigheter för krigförande och neutrala stater — för så vitt icke neutraliteten är föreskriven i statsfördrag dem emellan — men som staterna göra klokt i att följa, om de icke vilja bli inblandade i konflikten. Vore denna uppfattning riktig, kunde neutralitetsreglerna aldrig, av vilket innehåll de än vore, juridiskt förpliktade neutrala stater i militärt hänseende. Det är visserligen sant,

att syftemålet med neutralitetsreglernas uppställande varit en strävan att skapa regler, vilkas efterlevnad rent faktiskt skulle öka utsikterna för största möjliga lokalisation av en aktuell konflikt, rent faktiskt skulle förhindra kriget att utbreda sig även till neutrala stater. Men detta visar icke, att neutralitetsreglerna endast äro politiska maximer och icke juridiskt bindande folkrättsnormer. Då de skapats på det sätt, som folkrätten föreskriver för produktion av nya folkrättsnormer, på sedvanemässig väg eller genom uttryckliga statsfördrag, kan det icke antagas annat än, att de äro folkrättsligt bindande normer. Då det därför i V Haag-konventionen av år 1907 om neutralitetens lagar i landkrig och XIII Haag-konventionen av samma år om neutralitetens lagar i sjökrig användes sådana uttryck som, att de krigförande eller neutrala staterna äro förbjudna eller förpliktade till visst handlingssätt, så är det juridiska (folkrättsliga) plikter, som konventionerna ålägga dem. Neutralitetsreglerna äro sålunda neutralitetsrättsliga regler.

Det neutralitetsrättsliga förhållandet mellan krigförande och neutrala stater är intet kontraktuellt förhållande — utom för det fall att en stat genom överenskommelse är perpetuellt och generellt eller temporärt och speciellt neutraliserad. De neutralitetsrättsliga reglerna träda därför icke först i tillämpning mellan krigförande och neutrala stater i och med att dessa expressis verbis eller genom konkludenta handlingar avsluta ett neutralitetsfördrag. Vore en motsatt uppfattning riktig, skulle det kunna tänkas stater, som vid krig över huvud taget icke vore bundna av neutralitetsrättsens regler, och stater, som vore bundna av till innehållet icke överensstämmande neutralitetsrättsliga regler i förhållande till de mot varandra kämpande staterna, ja, stater, som endast gentemot den ena krigförande parten vore förpliktade av neutralitetsrättsliga regler. Redan det sist anförda fallet visar ohållbarheten i en dylik teori. Den neutralitetsrättsliga grundförpliktelsen är nämligen förpliktelsen till opartiskhet i en väpnad konflikt mellan andra stater. En jämförelse mellan III Haag-konventionen av år 1907 om fientligheters öppnande och de redan omnämnda V och VIII Haag-konventionerna av samma år visar till fullo, att neutralitetsrättsliga plikter och rättigheter uppstå oberoende av varje speciell överenskommelse mellan krigförande och neutrala stater i och med upp-

komsten av en väpnad konflikt. I den förra konventionens 2 artikel stadgas det nämligen, att existensen av ett krigstillstånd omedelbart skall notificeras till de »neutrala» staterna. Uttrycket neutral stat användes här uppenbarligen i betydelsen av stat, som icke deltagar i kriget, som icke är krigförande part. Det måste därför i saknad av uttrycklig förklaring i annan riktning antagas, att då de vid samma konferens antagna V och XIII Haag-konventionerna använda uttrycket neutral stat, detta där brukas i samma bemärkelse som i III Haag-konventionen. Då de förra ålägga »neutrala» stater plikter gentemot krigförande stater och vice versa, hör därför där med neutral stat förstås varje utom konflikten stående stat. Det neutralitetsrättsliga förhållandet uppstår sålunda oberoende av någon speciell överenskommelse mellan krigförande och neutrala stater.

För parterna i konflikten träda neutralitetsreglerna i tillämpning omedelbart i och med krigets inträde. En förpliktelse att iakttaga dessa regler uppstår sålunda för dessa stater icke först i och med att de neutrala staterna intaga en opartisk hållning i konflikterna. För dessa senare däremot träda dessa regler enligt uttryckligt stadgande i artikel 2 i III Haag-konventionen först i tillämpning i och med notifikation om kriget, för så vitt de icke redan denna förutan äga kännedom om krigstillståndet. I och med kännedomen härom ställes den neutrala staten inför valet att underkasta sig neutralitetsrättens regler eller att inskrida i konflikten endast, om den erhåller den kränkta partens samtycke att bistå denna. Utan dylikt samtycke är den förpliktad att iakttaga neutralitetsrättens regler. Begår icke någon av de krigförande parterna ett folkrättsbrott gentemot den neutrala staten, är denna sedan under krigets gång förpliktad att icke inskrida i konflikten, på samma sätt som de krigförande parterna äro förpliktade att icke indraga den neutrala staten i densamma. Liksom en stat icke äger någon obetingad frihet att inblanda sig i en väpnad konflikt vid dennas början, äger den sålunda icke heller någon dylik obetingad frihet under kampens gång. Neutralitetsrättens regler träda först i tillämpning i och med uppkomsten av ett krig. Därför kunna aldrig dessa regler — men väl andra speciella normer — i fredstid ålägga staten några förpliktelser, som i händelse av krig underlätta eller möjliggöra uppfyllandet av dess plikter enligt neutralitetsrättens normer.

Då folkrätten sålunda i händelse av krig förpliktar utom konflikten stående stater att iakttaga neutralitetens regler, uppställer sig till besvarande frågan, huruvida eller i vilken omfattning dessa regler ålägga neutrala stater förpliktelser i militärt hänseende.

De bestämmelser i V och XIII Haag-konventionerna av år 1907, som äga särskild betydelse för denna frågas besvarande, äro artikel 5 i den förra och artiklarna 3, 8, 21 och 25 i den senare. Enligt den förra artikeln får en neutral stat på sitt territorium icke tåla någon av de handlingar, som regleras i artiklarna 2—4 i konventionen, det vill framförallt säga att den icke får tillåta en krigförande makt att sända trupper, ammunitions- eller provianttransporter över sitt område eller att det där bildas militära förband eller öppnas enrolleringsbyråer. Enligt de senare artiklarna är den neutrala staten framförallt förpliktad, att med de medel, den råder över, på sitt område söka fritaga priser, som uppbringats i dess farvatten eller som på grund av sjöoduglighet eller av annan jämförlig anledning införts i någon av dess hamnar och som icke omedelbart avsegla, sedan orsaken upphört och tillsägelse om omedelbar avsegling meddelats, att med samma medel där söka hindra utrustning och beväpning av varje fartyg, som den har rimlig anledning antaga vara bestämt till att delta i kriget, samt — enligt artikel 25 — generellt att utöva den uppsikt, som de medel, över vilka den råder, medgiva, för att i sina hamnar, på sina redder eller i sina territorialvatten hindra varje kränkning av konventionens bestämmelser.

Föreskrifterna angående neutrala staters plikter till visst handlingssätt för att förhindra en neutralitetskränkning eller i anledning av en redan inträffad dylik kränkning äro, sålunda mera utförliga i XIII än V Haag-konventionen. I saknad av klara bestämmelser i annan riktning, kan det emellertid icke antagas annat än, att samma grundregler i fråga om neutral stats förpliktelser i förevarande hänseende böra gälla såväl enligt den ena som den andra konventionen. Reglerna härom i konventionen angående neutralitet i sjökrig få därför tjäna såsom ledning vid tolkning av bestämmelserna i konventionen angående neutralitet i landkrig.

Frågan uppstår nu, huruvida förevarande stadganden i V och XIII Haag-konventionerna hava en sådan innebörd, att de ålägga neutrala stater några mera vittgående förpliktelser än plikten att

utföra en sådan bevakning vid land- och sjöterritoriets gränser, att en neutralitetskränkning kan konstateras och diplomatisk protest, eventuellt förenad med ersättningskrav, framställas. Artikel 5 i V Haag-konventionen lämnar ingen klarhet i frågan, huruvida den neutrala staten vid en kränkning av sin neutralitet är förpliktad till inskridande med maktmedel, då det där endast säges, att den icke får tåla (tolérer) en neutralitetskränkning. Den generella bestämmelsen i artikel 25 i XIII Haag-konventionen ger icke heller, om den betraktas isolerad, upplysning i ämnet, då det där stadgas, att den neutrala staten skall utöva uppsikt för att hindra (pour empêcher) kränkning av neutraliteten, ty det omedelbara syftemål, i vilket plikten till bevakning uppställts, kan tänkas fullföljas icke blott genom att uppsikten efterföljes av maktanvändning vid en konkret neutralitetskränkning, utan även genom att den efterföljes av diplomatisk protest, eventuellt förenad med ersättningskrav. Det är emellertid otvivelaktigt, att artiklarna 3, 8 och 21 i XIII Haag-konventionen genom bestämmelserna, att en neutral stat vid vissa faktiska neutralitetskränkningar skall använda de medel, den råder över (user des moyens dont il dispose), hava ålagt dem en förpliktelse för de där reglerade speciella fallen att använda faktiska maktmedel, som aldrig kunna ersättas av diplomatiska medel för upprättelse och ersättning i anledning av den inträffade kränkningen. En jämförelse mellan artiklarna 8 och 25 i konventionen visar dessutom, att den generella bestämmelsen i den senare fordrar ett ingripande med maktmedel från den neutrala statens sida liksom de speciella stadgandena i konventionen. I artikel 8 säges det nämligen i första punkten, att den neutrala staten skall använda de medel, den råder över, för att på sitt område förhindra utrustning eller beväpning av varje fartyg, som den har rimlig anledning antaga vara bestämt till att delta i kriget, och i andra punkten, att den är förpliktad att öva samma uppsikt (la même surveillance) för att förhindra avseglingen från sitt område av varje dylikt, där helt eller delvis för krigsbruk utrustat, fartyg. Den neutrala staten har uppenbarligen ålagts motsvarande förpliktelse i andra punkten som den, vilken stadgats i den första. Termen uppsikt (surveillance) har sålunda här använts i bemärkelsen av bevakning jämte eventuellt därpå följande tillgripande av maktmedel. Det kan emellertid icke an-

tagas, att uttrycket uppsikt användes i annan bemärkelse i artikel 25 än i artikel 8 i konventionen. Då den neutrala staten därför i artikel 25 ålägges en generell plikt att öva uppsikt (*surveillance*) för att förhindra neutralitetskränkning, förpliktas den sålunda icke blott att utföra bevakning utan även att, om så erfordras, tillgripa maktmedel för neutralitetens hävdande.

En neutral stat får sålunda enligt neutralitetsrättens regler icke förhålla sig passiv vid en neutralitetskränkning och inskränka sig till att i efterhand nedlägga protest utan är förpliktad att använda maktmedel för att avvärja kränkningen. Men vilken grad av maktmedel skall den använda härför? Är det tillräckligt, att den brukar de aktuella maktmedel, som den äger, eller står förpliktelsen till maktanvändning i relation till statens ställning, d. v. s. framförallt dess folkmängd och ekonomiska resurser? Artikel 5 i V Haag-konventionen lämnar ingen klarhet härom, då den endast säger, att den neutrala staten icke får tåla neutralitetskränkningen. Och artiklarna 3, 8 och 21 i XIII Haag-konventionen förklara uttryckligen endast, att den skall använda de medel, den råder över (*user des moyens dont il dispose*), där med medel (*moyens*) kan förstås såväl de maktmedel, som den neutrala staten äger i det ögonblick, neutralitetskränkningen äger rum, som de maktmedel, vilka stå till dess förfogande i följd av dess ställning. Artikel 25 i konventionen lämnar emellertid klarhet om, huruvida med maktmedel i dessa artiklar bör förstås endast aktuella eller även potentiella maktmedel. Där säges det nämligen, att den neutrala staten skall utöva den uppsikt, som de medel, över vilka den råder, medgiva (*que comportent les moyens dont il dispose*). Kunna de medel, över vilka en neutral stat i kraft av sin personal- eller territorialhöghet råder, skäligen anses medgiva en effektivare bevakning än den, staten utövar, eller ett kraftigare ingripande med maktmedel än det, staten företagit vid en kränkning av sin neutralitet, gör den sig skyldig till ett folkrättsligt brott, om den i följd härav icke upptäcker en neutralitetskränkning i sådan tid, att det över huvud taget är möjligt att avvärja den, eller efter det att kränkningen konstaterats, med sina tillgängliga maktmedel faktiskt icke kan förhindra sändandet av trupper eller ammunitionstransporter över sitt område eller tagandet av priser i sitt territorialvatten.

De neutralitetsrättsliga reglerna ålägga sålunda den neutrala staten ingen omedelbar förpliktelse att äga aktuella maktmedel. Lika litet som det är ett brott mot neutralitetsrättens regler, om en stat vid allmän fred icke håller sig med maktmedel för att vid kommande krig mellan andra stater avvärja en eventuell kränkning av sin neutralitet, lika litet konstituerar det i och för sig ett brott mot folkrätten, om en neutral stat vid ett aktuellt krig mellan andra stater icke äger tillräckliga maktmedel för att kunna förhindra sändandet av truppförband och ammunitionsförråd över sitt område. Först då plikten till maktanvändning föreligger i och med en aktuell kränkning av neutraliteten, och denna plikt icke kan uppfyllas i följd av den neutrala statens aktuella maktlöshet, mot vilken icke svarar en liknande potentiell vanmakt, föreligger brott mot neutralitetsreglerna. Men för att den neutrala staten skall kunna uppfylla plikten till maktanvändning enligt dessa regler, är det uppenbart, att en viss föregående beredskap är nödvändig.

Vilken är nu den grad av maktanvändning, som en neutral stats ställning skäligen kan anses medgiva? Folkrätten fastställer icke någon exakt måttstock, enligt vilken graden av varje neutral stats plikt till maktanvändning kan beräknas. Denna fråga kan därför bli föremål för olika meningar och kan följaktligen lätt leda till meningsskiljaktigheter mellan krigförande och neutrala stater till de senares förfång.

De maktmedel, som staten är skyldig tillgripa för att hävda sin neutralitet, äro icke inskränkta till en användning av en armé och marin i inskränkt eller egentlig bemärkelse, d. v. s. beväpnade kårer och fartyg med huvudsaklig uppgift att brukas icke för ordningens upprätthållande inom staten utan till maktanvändning gentemot andra stater. Först och främst stadgas det nämligen ingenstans i V och XIII Haag-konventionerna, att den neutrala staten är skyldig att tillgripa militära medel för att hävda sin neutralitet, utan förpliktas den härför endast att använda maktmedel (moyens). Vidare jämfästas enligt artikel 1 i IV Haag-konventionens av år 1907 reglemente om lantkrigets lagar och bruk uttryckligen miliser och frivilliga kårer med arméer i inskränkt bemärkelse under förutsättning, att de äro ställda under ansvarig ledning, bära fasta, tydliga igenkänningsmärken, bära vapen öppet och följa krigets lagar och bruk. Och enligt

artikel 1 i VII Haag-konventionen av år 1907 om transformation av handelsfartyg till krigsfartyg äga till krigsfartyg transformerade handelsfartyg de plikter och rättigheter, som enligt folkrätten tillkomma krigsfartyg, under förutsättning att de äro ställda under den stats direkta myndighet, omedelbara kontroll och ansvarighet, vars flagga de bära. Såsom oeftergivligt villkor för att en neutral stat skall uppfylla den plikt till maktanvändning, som neutralitetsrättens regler ålägga den, fördras sålunda icke, att den använder militära maktmedel i inskränkt bemärkelse för att möta en neutralitetskränkning, men däremot väl, att de maktmedel, som den tillgriper, äga en sådan utbildning och utrustning, att de kunna utveckla den grad av effektivitet, som skäligen kan fordras av en neutral stat i dess ställning.

En stat, som inträtt såsom medlem av Nationernas förbund, är enligt förbundsakten även härefter i vissa fall förpliktad avhålla sig från att ingripa i en väpnad konflikt mellan andra stater. Vid dessa krig skola enligt akten neutralitetsrättens regler gälla för medlem av förbundet, som icke är part i konflikten. De förpliktelser till maktanvändning, som dessa regler under bestämda förutsättningar ålägga neutrala stater, kunna sålunda enligt förbundsakten uppkomma för en stat, som är medlem av förbundet.

Nationernas förbunds akt bygger på den allmänna folkrättens regler. Dessa fastställas redan i aktens inledning uttryckligen såsom rättensnöre för regeringarnas handlande. Och enligt den allmänna folkrätten är staten förpliktad att icke tillgripa väpnat våld emot annan stat annat än för rättens realisation. Då det därför i inledningen till akten vidare förklaras, att förbundsmedlemmarna åtaga sig vissa förpliktelser att icke gripa till väpnat våld — i akten benämnt krig — innebär detta, vad förhållandet förbundsmedlemmar emellan angår, att de åtaga sig vissa förpliktelser att icke tillgripa krig utöver dem, som den allmänna folkrätten ålägger dem, och att kriget förbundsmedlemmar emellan sålunda heller aldrig kan vara tillåtet (legitimerat) annat än såsom sanktion. I den mån förbundsakten medger en kränkt förbundsmedlem att tillgripa krig såsom individuell sanktion, äro därför alla andra förbundsmedlemmar förpliktade att avhålla sig från ingripande i den väpnade konflikten.

Genom den kränkta partens samtycke kunna de dock erhålla legitimation till dylikt ingripande, ty enligt den allmänna folkrätten är en utom den väpnade konflikten stående stat behörig att ingripa i densamma med den kränkta partens medgivande. Utan dylikt samtycke är den förpliktad att iakttaga neutralitetsrättens regler. Enligt den allmänna folkrätten skall staten nämligen vid krig mellan andra stater följa dessa regler. Men enligt förbundsakten var förutsättningen för att neutralitetsrättens regler skulle träda i tillämpning för medlem av förbundet vid krig mellan andra förbundsmedlemmar, att det väpnade våldet enligt akten var legitimerat såsom individuell sanktion.

Behörighet för en kränkt förbundsmedlem att tillgripa krig såsom individuell sanktion mot en annan förbundsmedlem och därmed korresponderande förpliktelse för alla andra förbundsmedlemmar att vid dylikt krig iakttaga neutralitetsrättens regler — om de icke erhållit den kränkta partens samtycke till ingripande i konflikten — föreligger enligt förbundsakten först och främst för det fall, att motparten icke ställer sig en av förbundsrådet enligt artikel 15: 4 (med frånräknande av de tvistande parternas röster) enhälligt antagen rapport i tvistefrågan till efterrättelse inom den i artikel 12: 1 bestämda tidsfristen, varmed enligt artikel 15: 10 ett av församlingen med en på visst sätt kvalificerad majoritet antaget utlåtande är jämställt. Enligt artikel 15: 6 äro förbundsmedlemmarna nämligen förpliktade att icke tillgripa krig mot part, som ställer sig det slut, som den enhälliga rådsrapporten innehåller, till efterrättelse. Bestämmelsens formulering berättigar till kontrarioslutet, att den av de tvistande parterna, som ställer sig rapporten till efterrättelse, för densammans genomförande äger behörighet att tillgripa krig gentemot den andra parten, som icke fogar sig efter rådsutlåtandet. Samma regel gäller analogivis, om förbundsutlåtandet i en tvistefråga förbundsmedlemmar emellan avgivits efter att förbundet ex officio upptagit tvister till prövning enligt artikel 11: 1 i akten. I detta stadgande förklaras det nämligen, att varje krig eller krigshot angår förbundet i dess helhet samt att detta skall taga de mått och steg, som befinnas lämpliga och ägnade att verksamt trygga freden. Den segrande parten i en domstolsprocess äger på samma sätt behörighet tillgripa krig gentemot den tappande parten, om

denna icke verkställer domen inom föreskriven tid. I saknad av klara bestämmelser i annan riktning i artikel 13: 4 i akten, kan det nämligen icke antagas annat än, att den allmänna folkrättsnorm är tillämplig även på förhållandet förbundsmedlemmar emellan, vilken uppdrager åt den kränkta parten att utföra sanktionen. Den part, som blivit kränkt i sina rättsligt skyddade intressen, är vidare genom förbundsakten legitimerad att fungera såsom sanktionssubjekt i de fall, då prövningsbefogenheten i tvistefrågan återgått till parterna i konflikten. Detta inträffar, om en tvist förbundsmedlemmar emellan visserligen hänskjutits till förbundets prövning enligt artikel 15 i akten, men rådet icke lyckats erhålla enhällig anslutning för sin rapport, ty i artikel 15: 7 stadgas, att förbundsmedlemmarna då förbehålla sig befogenhet att handla så, som de anse nödvändigt för rättens och rättvisans hävdande. Detsamma är fallet, om domstols eller rådets utlåtande i en tvistefråga icke avgivits i föreskriven tid, ty i artikel 12: 2 bestämmes, att i det fall, som avses i artikeln, skall domen givas inom skälig tid och rådets yttrande föreligga inom sex månader efter det att tvisten dit hänskjutits, vilket innebär, att prövningsbefogenheten i tvistefrågan i annat fall återgår till förbundsmedlemmarna själva. I samtliga nu skildrade fall är sålunda den kränkta förbundsmedlemmen enligt akten legitimerad att tillgripa krig såsom individuell sanktion mot den kränkta förbundsmedlemmen och alla andra medlemmar av förbundet förpliktade, att om krig tillgripes, avhålla sig från att ingripa i konflikten samt att iakttaga neutralitetsrättens regler, såvida de icke erhålla den kränkta partens samtycke till dylikt ingripande.

Samma förpliktelser att iakttaga neutralitetsrättens regler, som sålunda vid vissa krig mellan förbundsmedlemmar enligt förbundsakten åligger övriga medlemmar av förbundet, åvilas enligt akten under bestämda förutsättningar vid krig mellan förbundsmedlem och utom förbundet stående stat eller mellan dylika stater inbördes ävenledes övriga medlemmar av förbundet. Uppstår det en konflikt mellan stater, av vilka endera eller båda stå utom förbundet, skall detta nämligen enligt artikel 17: 1 i akten inbjuda denna eller dessa utomstående stater att för konfliktens biläggande underkasta sig förbundsaktens bestämmelser med de jämkningar, som anses befogade. Antages denna inbjudan, har därigenom träffats

en folkrättslig överenskommelse mellan förbundet och denna eller dessa utom detsamma stående parter i konflikten, genom vilken förbundsaktens bestämmelser med eller utan jämkningar bliva tillämpliga på konflikten. Liksom kriget enligt förbundsakten i bestämda fall är legitimerat såsom individuell sanktion i förhållandet mellan förbundsmedlemmar inbördes, blir det sålunda i kraft av det folkrättsliga fördraget i motsvarande fall legitimerat såsom individuell sanktion i förhållandet mellan förbundsmedlemmar och utom förbundet stående stater eller mellan dessa senare inbördes. Och liksom förpliktelsen att iakttaga neutralitetsrättens regler i de förra fallen enligt förbundsakten åligger de förbundsmedlemmar, som icke äro parter i konflikten; åvilas den dem även i de senare fallen enligt akten och den folkrättsliga överenskommelsen. Avböjes däremot förbundets inbjudan, åligger det enligt akten övriga förbundsmedlemmar en förpliktelse att iakttaga neutralitetsrättens regler i en väpnad konflikt, där en kränkt förbundsmedlem enligt akten behörigen tillgripit krig såsom individuell sanktion mot en utom förbundet stående stat, och åligger enligt akten samtliga förbundsmedlemmar denna förpliktelse, där krig utbrutit mellan utomstående stater inbördes. Ty förbundsakten bygger på folkrättens allmänna normer, då den icke själv innehåller andra regler, och enligt den allmänna folkrätten äro stater, som icke äro parter i en väpnad konflikt mellan andra stater, förpliktade att icke utan den kränkta partens samtycke ingripa i kriget utan att iakttaga neutralitetsrättens regler. Om en kränkt förbundsmedlem enligt akten är behörig att tillgripa krig såsom individuell sanktion mot en utomstående stat, är emellertid enligt akten beroende på resultatet av den handläggning som förbundet enligt artikel 17 ex officio skall företaga vid allä dylika konflikter.

Förbundsmedlemmarnas neutralitet vid krig mellan andra stater är däremot utesluten i de fall, då förpliktelse till kollektivsanktion föreskrives antingen av något av de centrala förbundsorganen med stöd av förbundsaktens bestämmelser eller omedelbart av akten själv. Fastställandet från förbundsmedlemmarnas sida av att förutsättningarna för kollektivsanktioners tillgripande föreligga, strider nämligen mot den underlåtenhet att taga ställning till frågan om rätt och orätt i konflikten, som ligger i neutralitetens väsen, likaväl som

de kollektiva sanktionsåtgärderna själva innebära ett avståndstagande från neutralitetsrättens grundregel och opartiskhet i konflikten.

Neutralitet är sålunda uteslutande för förbundsmedlemmarna i de fall, då något av de centrala förbundsorganen med stöd av aktens bestämmelser ingriper i ett krig och påbjuder kollektivsanktioners företagande. Detta inskridande kan först och främst ske med stöd av artikel 11: 1 i akten. I detta stadgande förklaras det nämligen, att varje krig eller krigshot angår förbundet i dess helhet och att detta skall vidtaga de mått och steg, som befinnas lämpliga och ägnade att verksamt trygga freden. Att förbundet skall vidtaga dessa åtgärder kan emellertid icke innebära något annat än, att det skall fatta beslut om deras företagande. Stadgandet tillägger sålunda förbundet en äkta kompetens, en behörighet att skapa för förbundsmedlemmarna bindande rättsnormer. Med stöd av denna bestämmelse kan förbundet sålunda föreskriva förbundsmedlemmarna plikt till kollektivsanktion, vars uppfyllande utesluter varje möjlighet till neutralitet i en väpnad konflikt mellan stater. Förbundet kan vidare ålägga förbundsmedlemmarna förpliktelse till kollektivsanktion med stöd av artikel 13: 4 i akten. För den händelse att part i en konflikt underlåter att ställa sig meddelad dom till efterrättelse, skall förbundsrådet föreslå åtgärder för dess verkställande. Redan genom en jämförelse med artikel 11: 1 i akten kommer man till det resultatet, att med förslag i artikel 13: 4 icke förstås icke-bindande anbefallning utan förpliktande beslut, ty verkställs icke domen av den tappande parten föreligger alltid krigsfara, och då är förbundet redan enligt artikel 11: 1 i akten kompetent att fatta bindande beslut. Redan oberoende härav äger emellertid termen förslag i artikel 13: 4 såsom i det följande skall visas denna senare innebörd. Även med stöd av denna bestämmelse kan förbundet sålunda föreskriva kollektivsanktioners tillgripande och därigenom utesluta möjligheten till neutralitet för de förbundsmedlemmar, som icke äro ursprungliga parter i konflikten. För det fall att en kränkt förbundsmedlem enligt akten behörigen tillgripit krig såsom individuell sanktion och därför förpliktelse att iakttaga neutralitetsrättens regler ursprungligen åvilat övriga förbundsmedlemmar, kan förbundet sålunda med stöd av artikel 11: 1 och 13: 4, ingripa i konflikten och

påbjuda kollektivsanktion, varigenom dessa förbundsmedlemmars fortsatta neutralitet uteslutes.

Neutralitet är vidare utesluten för förbundsmedlemmarna i de fall, då förbundsakten omedelbart förpliktar dem till kollektivsanktioners företagande mot krigförande part. Förbundsakten föreskriver i artiklarna 10 och 16, att kollektivsanktion i vissa fall skall tillgripas gentemot förbundsmedlem, som kränkt förbundsakten, att i bestämda fall såväl den kränkta parten som alla andra förbundsmedlemmar skola fungera såsom sanktionssubjekt. Enligt artikel 10 skall dylik sanktion företagas, om en medlem av förbundet med våldsamma medel söker inskränka en annan förbundsmedlems territoriella integritet och förhandenvarande politiska oberoende, och enligt artikel 16: 1 i akten, om en medlem av förbundet i strid med bestämmelserna i artiklarna 12, 13 och 15 tillgriper militärt våld gentemot en annan förbundsmedlem. Plikt till kollektiv sanktion föreligger sålunda enligt artikel 16: 1 i akten, om en medlem av förbundet tillgriper väpnat våld gentemot en annan förbundsmedlem utan att först hava hänskjutit tvisten till prövning på ett av de två fredliga sätt, som förbundsakten förutser, eller medan prövningen pågår, eller innan tre månader förflutit sedan prövningsinstansen avgivit sitt utlåtande, eller om en medlem av förbundet tillgriper militärt tvång gentemot en annan förbundsmedlem, som fogar sig efter meddelad dom eller avgiven, enhällig rådsrapport i tvistefrågan. De i artikel 16 i akten innehållna tvångsföreskrifterna skola enligt artikel 17: 3 vara tillämpliga även gentemot en utom förbundet stående stat, vilken avböjt förbundets inbjudan enligt artikel 17: 1 i akten och griper till militära maktmedel gentemot förbundsmedlem. (I detta fall kunna emellertid från folkrättslig ståndpunkt de kollektiva tvångsåtgärderna från förbundsmedlemmarnas sida icke blott äga karaktären av sanktion utan även av folkrättslig orätt.) Hava däremot den eller de utom förbundet stående parterna i konflikten genom överenskommelse med förbundet underkastat sig förbundsaktens bestämmelser, då gäller i följd av en folkrättslig överenskommelse dennas stadganden om kollektivsanktion även vid konflikter, i vilka endera eller båda parterna står utom förbundet. Föreligger något av dessa fall, i vilka förpliktelse

till kollektivt maktingripande är för handen, är förbundsmedlemmarnas neutralitet i den väpnade konflikten alltså utesluten.

Endast för det fall att förpliktelse till kollektivsanktion omedelbart stadgas i akten, innehåller denna föreskrifter om bestämda sanktionsåtgärders företagande, och för detta fall till och med endast angående formerna för den kollektivsanktion, som stadgas i artikel 16 i akten. Bestämmelserna härom i detta stadgande få emellertid anses äga analog giltighet vid den i artikel 10 i akten föreskrivna kollektivsanktionen. Enligt artikel 16 skola först och främst ekonomiska sanktionsåtgärder företagas. I artikelns första stycke stadgas, att förbundsmedlemmarna äro förpliktade att omedelbart avbryta alla förbindelser av kommersiell och finansiell art med den medlem av förbundet, som tillgripit väpnat våld i strid med bestämmelserna i artiklarna 12, 13 och 15 i akten, att förbjuda alla förbindelser mellan sina innebyggare och innebyggare i denna förbundsmedlem samt att förhindra alla förbindelser av finansiell, kommersiell och personlig art mellan förbundsmedlemmarnas innebyggare och innebyggare i alla övriga förbundsmedlemmar och utom förbundet stående stater. Och enligt artikelns andra stycke äro förbundsmedlemmarna dessutom förpliktade tillgripa väpnade sanktionsåtgärder — dock endast om dylika åtgärder äro behöfliga för ett pliktenligt förhållandes framkallande från den förbundsmedlems sida, som brutit mot akten, samt i övrigt med beaktande för varje förbundsmedlems del av dennes geografiska läge och övriga på frågan om väpnat tvångs tillgripande inverkande omständigheter. Artikelns egen formulering föranleder till denna slutsats, ty då det där säges, att rådet skall föreslå de särskilda förbundsmedlemmarna, med vilka stridskrafter de skola bidra till de väpnade styrkor, som äro avsedda att användas (*destinées — to be used*) till hävdande av förbundsförpliktelsen, så talas det visserligen uttryckligen endast om tvångsåtgärdernas omfattning, men förpliktelsen till deras tillgripande förutsättes i denna formulering såsom föreliggande. En verklig förpliktelse till kollektiva, väpnade sanktionsåtgärder får därför anses föreligga i följd av detta stadgande. (Tillgripas väpnade maktåtgärder åligger det dessutom enligt artikel 16:3 varje förbundsmedlem att vidtaga erforderliga åtgärder för att underlätta fri passage genom sitt område för de väpnade styrkorna.)

Behörigheten att pröva, om förutsättningarna för tillgripande av den i förbundsakten omedelbart föreskrivna kollektivsanktionen föreligga, tillkommer i första hand förbundsmedlemmarna själva. Detta innebär emellertid icke att de saklöst kunna undandraga sig de förpliktelser till kollektiva, ekonomiska eller väpnade tvångsåtgärder, som åvila dem enligt förbundsakten. Förbundsmedlemmarna pröva på egen risk, om förutsättningarna för kollektivsanktioner äro förhanden. Förbundet självt är alltid högre prövningsinstans, vilket följer redan därav, att det enligt artikel 16: 4 i akten såsom sanktionsåtgärd kan besluta om uteslutande av medlem av förbundet, som brutit mot någon av de ur förbundsakten härflytande förpliktelserna. Då förbundsmedlemmarna med stöd av artiklarna 10 och 16 i akten själva pröva, om förutsättningarna för kollektivsanktioners tillgripande föreligga, övergår dessutom redan i följd av bestämmelser i dessa artiklar prövningsbefogenheten till förbundet självt. I artikel 10 stadgas det nämligen, att rådet skall föreslå sättet för uppfyllandet av den garantiplikt, som åvilar förbundsmedlemmarna, och i artikel 16: 2 föreskrives, att rådet skall föreslå de militära maktmedel med vilka förbundsmedlemmarna skola bidra. Termen förslag användes nämligen icke i dessa stadganden, liksom ej heller i artikel 13: 4, i sin språkliga betydelse av icke förpliktande anbefallning. I vilken bemärkelse uttrycket användes framgår av en jämförelse med artikel 15 i akten, ty det måste i dessa inbördes sammanhängande stadganden anses vara begagnat i samma betydelse. I artikel 15: 4 betecknas det slut, som rådsrapporten innehåller, såsom förslag (*solution qu'il recommande — recommendation*). Men i artikel 15: 6 förklaras förbundsmedlemmarna förpliktade att icke tillgripa krig gentemot part, som ställer sig det slut, som den enhälligt antagna rådsrapporten innehåller, till efterrättelse. Såsom redan tidigare framhållits berättigar stadgandets formulering till kontrarioslutet, att den av parterna, som ställer sig rapporten till efterrättelse, för densammas genomförande äger behörighet att tillgripa krig, gentemot den andra parten, som icke fogar sig efter rådsutlåtandet. Men krig förbundsmedlemmarna emellan kunde enligt akten endast vara tillåtet eller legitimerat såsom sanktionskrig. Tillgripandet av krig från den förra partens sida kan emellertid icke äga karaktären av sanktion, utan att det är

ett krig för genomförande av ett bindande förbundsbeslut, utan att den andra parten är förpliktad att ställa sig. rådsrapporten till efterrättelse. Ett enligt artikel 15: 4 enhälligt antaget rådsutlåtande innehåller alltså ett för parterna bindande avgörande i tvistefrågan. Rådsförslaget måste emellertid i de övriga här berörda stadgandena anses äga samma karaktär; termen förslag måste nämligen i dem alla anses använd i samma bemärkelse. Behörigheten att pröva, om förutsättningarna för tillgripande av kollektivsanktion föreligga, tillkommer därför endast i första hand förbundsmedlemmarna under det att den definitiva avgöranderätten ligger hos förbundet självt. Det är sålunda i sista hand icke blott förbundet som bestämmer, om ekonomiska och väpnade kollektivsanktioner skola tillgripas, utan även med vilka styrkor de särskilda förbundsmedlemmarna skola bidra för den väpnade sanktionens genomförande.

En förpliktelse till väpnat ingripande åligger sålunda förbundsmedlemmarna enligt förbundsakten under bestämda förutsättningar vare sig de äro den omedelbart anfallna parten eller icke. Liksom plikten till maktanvändning enligt neutralitetsrättens regler icke kan uppfyllas utan en viss föregående beredskap, kan uppenbarligen icke heller plikten till väpnat ingripande enligt förbundsakten uppfyllas utan en viss föregående beredskap. Men under det att neutralitetsrättens regler icke förelägga staterna någon plikt att hålla bestämda maktmedel under tid av allmän fred eller ens vid krig mellan andra stater, utan ett brott mot dessa regler först föreligger i och med att plikten till maktanvändning enligt desamma blivit aktuell i följd av en faktisk kränkning av statens neutralitet, och denna plikt icke kan uppfyllas därför, att den neutrala statens aktuella maktmedel äro mindre än de, som den bort äga med hänsyn till sin ställning, ålägger däremot förbundsakten förbundsmedlemmarna en förpliktelse att redan vid allmän fred hålla sig i en viss beredskap för eventuellt väpnat ingripande i ett kommande krig. I artikel 8: 1 i förbundsakten säges det nämligen, att förbundsmedlemmarna erkänna, att fredens bevarande kräver de nationella rustningarnas begränsning till det minimum, som är förenligt (*compatible—consistent*) med den nationella säkerheten och med genomförandet av folkrättsliga förpliktelser vid samfärdad aktion (*l'exécution des obligations internationales imposée par une action com-*

mune — the enforcement by common action of international obligations). Och nedskärningen av förbundsmedlemmarnas rustningar under ett visst minimum är oförenlig med förpliktelsen till kollektivsanktion med väpnade medel, ty utan ett minimum av rustningar även i fredstid äger staten icke den beredskap, som är erforderlig för ett ingripande med väpnade maktmedel, då detta enligt akten är föreskrivet. Förbundsakten fordrar sålunda i fredstid omedelbart endast ett visst mått av stridsberedskap och endast medelbart för denna förpliktelses uppfyllande ett visst minimum av stridskrafter.

Gentemot antagandet av en i förbundsakten stadgad förpliktelse för förbundsmedlemmarna att alltid äga ett visst minimum av rustningar för eventuellt genomförande av väpnad kollektivsanktion kan icke med bärande kraft invändas, att det icke någonstans i akten uttryckligen talas om en plikt för förbundsmedlemmarna att hålla sig i en bestämd stridsberedskap, utan att det där tvärtom säges, att fredens bevarande kräver de militära rustningarnas begränsning, att rådet skall utarbeta planer för denna begränsnings genomförande och att sedan dessa planer blivit av de olika regeringarna godkända, den sålunda fastställda gränsen för rustningarna icke utan rådets medgivande får överskridas, och att därför enligt akten icke någon förpliktelse föreligger för förbundsmedlemmarna att alltid hålla sig med ett visst minimum av rustningar. Ty alldeles fränsett den fundamentala i artikel 8 uppställda grundregeln, att rustningsbegränsningen skall vara förenlig med genomförandet av internationella förpliktelser medelst en samfälld aktion, kan innehållet i artikel 8 icke tolkas såsom uttryck för en frihet för förbundsmedlemmarna att själva bestämma, huruvida de över huvud taget skola äga några rustningar. Det är först och främst av vikt att konstatera, att akten icke någonstans talar om avrustning, utan endast om nedrustning. Och därför att akten medger en nedrustning, är det icke utan vidare avgjort, att den tillåter en fullständig avrustning. Vidare är det av betydelse att fastslå, att artikel 8 endast hänför sig till s. k. ursprungliga förbundsmedlemmar. Alla de stater, vilkas rustningar därför behandlas i artikeln, hade bestämda stridskrafter vid förbundets upprättande. Och det är dessa stridskrafter, som enligt förbundsakten anses kunna redu-

ceras under det mått, som då förelåg. Därför behöver artikel 8 endast beröra frågan om rustningarnas begränsning; därför säges det i artikel 8:4, att sedan de av rådet uppgjorda planerna för rustningarnas begränsning blivit av de olika regeringarna godkända, den sålunda fastställda gränsen för rustningarna icke utan rådets medgivande får överskridas. Dessutom är det av vikt att observera, att då det i artikel 1:2 i akten fastställes villkor för upptagandet av nya medlemmar i förbundet, till dem hänföres ett godtagande av förbundets bestämmelser beträffande de ifrågasatta nya förbundsmedlemmarnas stridskrafter och rustningar. Här är det sålunda icke blott fråga om ett godkännande av föreskrifter endast angående de väpnade maktmedlens maximistyrka utan även av bestämmelser rörande deras minimistyrka. Artikel 1:2 förutser sålunda möjligheten av såväl bestämmelser rörande en övre som en lägre gräns för de väpnade medlens styrka. Och detta är även nödvändigt därför, att det vid tidpunkten för förbundets upprättande var omöjligt att fastslå, vilka maktmedel en stat kunde äga vid tidpunkten för sitt upptagande i förbundet med stöd av artikel 1:2 i akten.

Gentemot hävdandet av en förpliktelse för förbundsmedlemmarna att alltid hålla sig i en viss stridsberedskap i och för genomförande av förbundsaktens sanktionsföreskrifter, kan icke heller med bärande kraft invändas, att antagandet av en dylik plikt i varje fall står i strid med förbundets praxis, eftersom de avväpnade Centralmakterna upptagits i förbundet. Ty först och främst hava dessa stater icke avrustats genom de fredsfördrag, som avslutade världskriget, utan har endast härigenom en begränsning företagits i deras rustningar. Tyskland håller sålunda och höll även vid tiden för sitt upptagande i Nationernas förbund en armé på 100,000 yrkessoldater. Och vidare har den första förbunds församlingens femte kommission uttalat sig mot upptagandet av Lichtenstein i förbundet bl. å. just på den grund, att denna stat icke ägde någon armé och därför icke vore i stånd att uppfylla alla de förpliktelser, som förbundsakten ålägger medlemmar av förbundet.

Vilket mått av rustningar äro förbundsmedlemmarna enligt förbundsaktens bestämmelser nu förpliktade att äga redan i fredstid, och vilken grad av stridskrafter äro de skyldiga att utveckla vid väpnad kollektivsanktion? Det framgår redan, av det föregående,

att det enligt förbundsakten lika litet är tillräckligt att förbundsmedlemmarna ingripa med de väpnade medel, som de faktiskt äga vid det tillfälle, då kollektivsanktionen skall tillgripas, som det enligt neutralitetsrättens regler är tillräckligt, att de neutrala staterna möta en neutralitetskränkning med de maktmedel, som de faktiskt äga, då kränkningen äger rum, för att staterna skola hava uppfyllt sina förpliktelser enligt förbundsakten eller neutralitetsrätten. Liksom en pliktförsummelse föreligger, om en neutral stat icke lyckas avvärja en neutralitetskränkning därför, att den icke äger de aktuella maktresurser, som erfordras härför och som den med hänsyn till sin ställning skäligen kan anses böra äga, så föreligger även en pliktförsummelse, om en förbundsmedlem nedskär sina rustningar under det mått, som är förenligt med genomförandet av förbundsaktens förpliktelser medelst en samfällid aktion, av kollektiva, väpnade sanktionsförpliktelser. Men om vilket mått som för varje förbundsmedlems del är förenligt härmed, lämnar akten endast indirekt den upplysningen i artikel 8: 2, att rådets planer skola utarbetas med hänsynstagande till varje stats geografiska läge och övriga för staten säregna förhållanden (det vill framför allt säga dess folkmängd och ekonomiska resurser). Frågan om vilket mått av rustningar en förbundsmedlem alltid minst skall äga och vilken grad av stridskrafter den alltid minst skall utveckla vid förpliktelse till kollektiva, väpnade sanktionsåtgärders företagande, kan därför bliva föremål för olika meningar och giva anledning till tvist. Klarhet härom kan först vinnas, sedan de planer till rustningsbegränsning, som det åligger rådet att utarbeta, föreligga färdiga i sin helhet, sålunda icke blott för varje ifrågakommande förbundsmedlems del utan för alla förbundsmedlemmar (och även för stater, stående utom förbundet). Ty vilken grad av maktmedel en förbundsmedlem enligt akten är skyldig utveckla, är beroende såväl på alla andra samverkande förbundsmedlemmars stridskrafter, som på den stats maktmedel, mot vilken kollektivsanktion skall (kan skola) tillgripas. Såsom ett exempel på huru långt förbundet medgiver nedskärning av ett lands rustningar må anföras, att Tyskland upptogs i förbundet i trots av att det endast ägde en i förhållande till sin ställning obetydlig armé på 100,000 man, vars effektivitet dock avsevärt ökades därigenom, att den uteslutande bestod av yrkessoldater.

Förbundsakten föreskriver icke, att de medel, som förbundsmedlemmarna skola tillgripa för kollektivsanktions genomförande, skola vara militära maktmedel eller att den beredskap, som förbundsmedlemmarna skola äga redan i fredstid, skall vara en militär beredskap, utan fordrar uttryckligen endast i det förra hänseendet användandet av väpnade styrkor (*forces armées* — *armed forces*) och i det senare hållandet av rustningar (*armements* — *armaments*). De stridskrafter, som förbundsakten kräver, behöva sålunda icke bestå av militära maktmedel i inskränkt eller egentlig bemärkelse. Även beväpnade kårer och fartyg med huvudsaklig uppgift att brukas icke till maktanvändning gentemot andra stater utan i främsta rummet avsedda att användas för ordningens upprätthållande inom vederbörande förbundsmedlem själv kunna uppfylla aktens fordringar på stridskrafter och rustningar. Såsom redan tidigare visats äro dessutom enligt uttryckliga bestämmelser i IV Haag-konventionen av år 1907 miliser och andra kårer under vissa villkor jämställda med arméer i inskränkt bemärkelse och äro enligt stadgande i VII Haag-konventionen av samma år till krigsfartyg transformerade handelsfartyg under vissa förutsättningar jämställda med andra krigsfartyg. De förra och de senare tillhöra sålunda från folkrättslig ståndpunkt statens militära maktmedel. Och förbundsakten bygger på folkrättens allmänna regler. Redan därför kunna sålunda dylika kårer och fartyg uppfylla förbundsaktens krav på rustningar och stridskrafter. Såsom oeftergivligt villkor måste dock uppställas den fordran, att de kunna utveckla den effektivitet, som är erforderlig för genomförandet av förbundsaktens förpliktelser till kollektiv, väpnad aktion.

Det förhållande att Nationernas förbunds akt sålunda ålägger förbundsmedlemmarna en förpliktelse både att i fredstid äga vissa rustningar och att i krigstid i vissa fall utveckla bestämda stridskrafter för kollektivsanktions genomförande kan från pacifistisk ståndpunkt förefalla stå i strid med förbundets grundläggande uppgift att söka bevara fred (eller frid) mellan staterna. Det måste emellertid ihågkommas, att rätten till sitt väsen är en tvångsnorm, en sanktionerad norm. Rätten inför tvånget såsom institution för ett pliktenligt förhållandes framkallande. Detta innebär emellertid

icke, att sanktionen enligt förbundsakten lika litet som enligt folkrättens allmänna normer måste rikta sig mot den pliktförsumliga staten själv. Eftersom sanktionen aldrig kan rikta sig mot ett rättssubjekt utan endast mot ett rättsobjekt, kan förbunds- eller folkrättsexekutionen icke rikta sig mot staten såsom sådan utan endast mot människor; endast människor dödas, tillfångatagas, icke staten eller någon del av denna. Satsen, att exekutionen skall rikta sig mot den pliktförsumliga staten, är endast ett tillräckligt allmänt hållet uttryck, för att i detsamma skall kunna inbegripas alla statens undersåtar, såvida icke andra positiva bestämmelser göra några inskränkningar. Det är emellertid icke någon logisk nödvändighet, att sanktionen enligt förbundsakten eller folkrättens allmänna normer — vilken lätt kan bli omåttlig (hämd) i den mån, det överlämnas åt den kränkande parten själv att bestämma formerna för dess företagande — ens i denna bemärkelse behöver rikta sig mot den pliktförsumliga staten själv. Såväl den förra som den senare kunna, utan att förbundet eller folkrättssamfundet behöver undergå någon väsensförvandling, föreskriva, att sanktionen direkt skall riktas mot den pliktförsumliga människa, vars uppgift det varit att fullgöra de plikter, som åvila staten. Härigenom skulle kollektiva, väpnade sanktionsåtgärder kunna göras överflödiga inom förbundet och därmed även ständiga rustningar vid allmän anslutning till förbundet. Rättstekniskt sett har förbundsakten även erhållit en utformning, som inom förbundet kan möjliggöra ersättandet av folkrättens primitiva form av väpnad sanktion med en direkt gentemot den pliktförsumliga människan riktad bestraffning. Då det i artikel 11: 1 i förbundsakten föreskrives, att varje krig eller krigshot vidkommer förbundet i dess helhet samt att detta skall vidtaga de mått och steg, som äro lämpliga och ägnade att verksamt trygga freden, är nämligen detta stadgande tillräckligt allmänt hållet, för att förbundet vid (krig eller) krigsfara direkt skall kunna föreskriva bestraffning av de pliktförsumliga människor, som det ålegat att fullgöra de plikter, som åvilat förbundsmedlemmarna, samt kunna insätta hela den apparat av domstolar och exekutionsmyndigheter, som förbundet finner behöflig för pliktförsummelsers fastställande och sanktions utövande. Förutsättningen för att den primitiva formen av kollektiv, väpnad sanktion mot en pliktförsumlig förbundsmedlem på detta sätt

skall kunna ersättas inom förbundet är emellertid, att de universella föreställningarna hos förbundsmedlemmarnas undersåtar äro de partikulära överlägsna. Först under förutsättning att, vid strid mellan de centrala förbundsnormerna och de lokala statliga normerna, föreställningen om innehållet i de förra utövar starkare motivation på människornas förhållanden i allmänhet inom förbundet än de senare, kan kollektivsanktion gentemot den pliktförsumliga staten själv såsom ett yttersta medel för rättens realisation undvaras och förbundsmedlemmarnas plikt till stridsberedskap för genomförandet av eventuella sanktionsförpliktelser upphävas för att helt ersättas av andra, mindre primitiva former för sanktion, för straff och exekution.

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

G. H. Aulin och Skånska Privatbanken. Historien om Skånska Privatbankens tillkomst innehåller två omtvistade punkter, nämligen frågorna om den roll hovpredikanten Gustaf Aulin spelade vid detta tillfälle och om depositionsbevisens betydelse.¹ Då jag skrev den minnesskrift, som Skandinaviska Kreditaktiebolaget nyligen publicerat till 100-årsdagen av Skånska Privatbankens öppnande, kunde jag med det då tillgängliga materialet ej komma till någon bestämd slutsats rörande Aulins insats. Det var överhuvud svårt att få tag på uppgifter om mannen och hans verksamhet inom provinsen. De enda mera utförliga uppgifter, som funnos att tillgå rörande Aulins förbindelser med banken, återfunnos i Jonas Lorentz Schröders anteckningar om Skånska Privatbanken. Schröder hade emellertid ej på något sätt styrkt sin uppgift om Aulin som den egentlige upphovsmannen till banken, och då f. ö. hans historik var skriven c:a 40 år efter bankens tillkomst, måste hans uttalanden mista mycket av sitt värde. Detsamma gäller frågan om depositionsbevisen och deras betydelse för banken.

Sedan ovannämnda minnesskrift gått i tryck, har emellertid ett dokument dykt upp, som ger en viss klarhet åt dessa frågor, och detta dokument är icke mindre än den omstridde hovpredikantens egna memoarer.² I dessa ger Aulin en livfull skildring av sin egen studietid och sin verksamhet i Ystad fram till tiden för bankens start, och man får ett utmärkt intryck av prästen, som ej endast var präst och lärare, utan även väl förfaren i juridik, en driftig garvare och affärsman och en glad sällsamsbroder.

¹ Sven Brisman, Sveriges affärsbanker. Grundläggningstiden. Stockholm 1924. Sid. 83 ff.

Emil Sommarin, »Den egentlige upphovsmannen till Skånes Enskilda Bank och därmed även till hela vårt nuvarande bankväsen». Statsvetenskaplig Tidskrift 1924. Sid. 317 ff.

H. Ohlin, Hur Sveriges första affärsbank blev till. Skåne. Årsbok 1927. Sid. 176 ff.

Skånska Privatbanken. Minnesskrift. På uppdrag av Skandinaviska Kreditaktiebolaget utarbetad av Karin Kock. Stockholm 1931. Sid. 57 ff.

² Manuskriptet äges av Häradshövding G. Smith, Stockholm, som välvilligt låtit förf. taga del av detsamma och medgivit att den del, som rör Skånska Privatbanken, får användas för denna artikel. Manuskriptet i dess helhet kommer förmodligen att publiceras inom den närmaste framtiden.

Mémoarerna, som tydligen skrivits någon gång mellan 1852 och 1857, antagligen omkring 1854—55, avslutas med en kortfattad skildring av banken. Jag citerar det stycke, som berör starten:

»Uti Ystad uppstod år 1831 en privat Bank — En institution oförsökt inom vårt Land. 1824 hade en författning utkommit om pr: Banker, enkel och liberal, som det höfves en författning, hvars afsikt är att väcka håg och lust åt företagsamheten. Hittills hade likvist ännu ingen association vågat företaget. Lånekontoret i Malmö hade haft sin catastrophe, och var redan på god väg att återvinna förtroendet. Men en Verkets kamrer hade oförmodat tillåtit sig ett underslef af så vidsträckt omfång, att det ej kunde döljas inom verket, och allmänhetens förtroende började åter slösas. Detta förhållande fästade min uppmärksamhet. Jag meddelade mina tankar i ämnet åt Herrar Handlande Hemberg, Hagerman och Berghman (Lundgren och jag voro den tiden åtskilde) framställde min åsikt — meddelade hvad jag genom böcker och tidningar hade mig bekant om andra länders penningeinstitutioner och isynnerhet om Englands och Amerikas pr: Banker, och visade slutligen, att just nu vore rätta tiden för en sådan stiftelse inom Skåne då publika Lånekontoret vore på väg att åter förverka sitt förtroende. Man confererade, discuterade och — accepterade. Men med villkor, att jag skulle öfvertaga hufvudbestyret med Contoret, verkets uppbörd, liquider och correspondance. Dertill skulle jag såsom Suppleant ingå i directionen. Jag var en gång intagen af idén. Det var något ovanligt att framstå med — förtroendet var lika utmärkt som hedrande. Att genomföra en plan af så stort omfång var liksom något retande, och jag antog de föreskrifna villkoren, dock med förbehåll, att Banken och Contoret skulle hafva sin plats i mitt hus, i och för den tillsyn min fabriksrörelse fordrade.»

Den första slutsats man kan draga härav är den, att Schröder fått tillfälle att läsa Aulins memoarer och att det är detta studium, som föranlett honom att ändra sitt första manuskript och att i den slutliga redigeringen av historiken framställa Aulin som initiativtagaren till banken. Den skildring, som Schröder ger av bankens tillkomst, överensstämmer nämligen i detalj med Aulins egen framställning — Schröder gör sig t. o. m. skyldig till samma fel som Aulin genom att förväxla Malmö diskont och Malmö lånekontor. Den katastrof, som Aulin talar om, kan ej vara annat än diskontens krasch år 1817.

Enligt Aulins egen utsago skulle det således ha varit han, som kom upp med tanken på en bank i Skåne och som intresserade Ystads affärsmän för saken. Nu var emellertid Aulin av naturen rätt fåfång, och man kan ej veta, huruvida han, då han vid 70 års ålder skrev ned sina memoarer, ej överdrev sin egen insats. Som jag framhållit i boken om Skånska Privatbanken, låg bankidéen i tiden, och i Skåne hade man även vid ett par tillfällen under åren före Privatbankens start diskuterat möjligheten av att bilda en bank. Det råder dock knappast något tvivel om att Aulin känt till

bankförhållandena i utlandet och att han varit intresserad av tanken. Hans ställning i banken har efter allt att döma även varit en annan än de avlönade tjänstemännens, merå jämställd med de tre stiftarnas. Mer definitiva slutsatser kan man ej komma till ens med ledning av det nytillkomna materialet.

De underslev i lånekontoret Aulin talar om, vilka upptäcktes i mars 1830, väckte på sin tid en stor uppmärksamhet icke blott i Skåne utan även i Stockholm och ledde även till åtal ej endast mot förskingraren utan även mot lånekontorets direktörer för dålig kontroll. Oviljan mot lånekontoret var stor bland låntagarna, som på grund av kamrerarens bristande redovisning tvingades att för andra gången fullgöra inbetalningar på sina lån. »Svenske Medborgaren» skrev även den 15 febr. 1831, att »Skånska Privat banken torde möjligtvis, just genom ögonblickets åtgärder få en mer gynnsam framtid än man kunnat ana», och tidpunkten för bankens start var efter allt att döma mycket lämplig. Det är dock att lämna alltför stort spelrum för tillfälligheter att som Aulin låta falsarierna i Malmö spela den avgörande rollen för tillkomsten av Skånska Privatbanken. Orsakerna ligga nog djupare, men det skulle här föra för långt att närmare gå in på saken, som utförligt diskuterats i minnesskriften över banken.

Den kanske intressantaste upplysningen gäller emellertid depositionsbevisen, och det finnes ej någon anledning betvivla, att Aulins uppgifter i detta avseende överensstämmer med verkligheten. Då Aulin skrev sina memoarer, hade nämligen så lång tid förflutit sedan striden om depositionsbevisens laglighet tystnat, att man ej behöver befara att Aulin avsiktligt försökt blanda bort korten. Privatbankens reglemente innehöll som bekant den bestämmelsen, att bevisen över gjorda depositioner kunde ställas på innehavaren och att banken ej betalade någon ränta på belopp under 20 riksdaler. Det ligger nära till hands att antaga att denna gräns, som sammanfaller med den i lag fastställda minimigränsen för assignationerna, tillkommit i syfte att möjliggöra en maskerad sedelutgivning. Men enligt Aulin har detta ej varit fallet. Det har tydligen varit bolagets avsikt att driva rörelsen enbart med assignationer på riksbanken, men då dessa genast strömmade tillbaka för inväxling, fann man sig snart ställd inför nödvändigheten att antingen upphöra med utlåningen eller finna på en utväg ur svårigheterna. Man tillät sig därför »ett litet afsteg, visserligen mot *andemeningen, men ej mot bokstafven* (min kurs.) af Utlånings Reglementet», genom att utlämna lånen i depositionsbevis. Man försvarade detta med att låntagaren medgav hela det lånfångna beloppets deposition i banken, varefter lånet uttogs i form av bevis i olika poster. Denna fiktion av gjorda depositioner uppehöll man länge genom att i revisionsberättelsen redovisa depositionsbevisen under rubriken »Af Bolag, Handelshus och enskilte insatta Bankotransportsedlar . . . utan ränta, emot bewis på 10, 5 och 3 R:dr». Det är ej underligt att man i pressen uttryckte sin stora förvåning över att någon enda

person ville göra insättningar utan ränta i Privatbanken, när stadens sparbank betalade ränta på hur små belopp som helst, än mer över att det insatta beloppet kunde stiga till flera hundra tusen riksdaler.

Aulins skildring av depositionsbevisens tillkomst visar, att denna utväg ej torde ha varit planerad på förhand utan tillgreps, då man stod inför möjligheten att rörelsen måste stoppas på grund av bristen på rörelsemedel. Varför man i reglementet infört bestämmelsen om räntefria depositionsbevis säger ej Aulin, men troligt är att det sammanhänger med den allmänna benägenheten i de gamla bankerna att sätta minimibelopp för olika banktransaktioner för att förenkla bokföring och ränteberäkning.

När utgivandet av depositionsbevisen började, vet man ej med säkerhet. I slutet av juli 1831 skriver Malmö Tidning, att bevisen »i senare månader hafva . . . börjat att temligen allmänt visa sig i rörelse». Detta motsäger icke Aulins uppgift om att man från början enbart använde assignationer och först senare tillgrep depositionsbevisen. På ett par månader kunde man säkert ha haft tillräcklig erfarenhet för att inse att assignationsrörelsen ej lönade sig. Det dåliga papper, på vilket bevisen trycktes, ger också intryck av att de tillkommit i hast.

En tredje uppgift av intresse, som Aulin lämnar, gäller inlösningsen av depositionsbevisen. För att stärka förtroendet till dessa, skulle bolagsmännen ha erbjudit att vid inväxling av större summor lämna växlar till gångbar kurs på London, Hamburg eller Köpenhamn, och detta erbjudande skulle särskilt ha slagit an i Malmö. Den utländska kredit bolagsmännen upptogo under första året, skulle sålunda ha varit avsedd även för detta ändamål. Man får härigenom en förklaring till den differens, som finnes mellan den i anspråk tagna totala krediten och de i de bevarade räkenskaperna figurerande siffrorna för de i Stockholm och Göteborg försålda växlarna.

Aulin berör bankens senare öden mycket knapphändigt. Själv lämnade han banken redan 1832 och därefter tog han endast del i verksamheten som aktieägare och revisor under den första oktrogen. Han avslutar emellertid sin skildring med några beska ord om den nya banken, som överflyttades »inom penningemaktens absoluta område». Han kritiserar höjningen av aktiernas nom. värde till 400 rdr., vilket höga belopp gjorde dem oåtkomliga för gemene man. Nödvändigheten att ställa inteckningar som säkerhet gjorde det ännu svårare för mindre bemedlade att köpa bankens aktier. Den höga utdelningen på 20 % måste fräta på näringarna och inverka på det allmännas förkovran, och Aulin betvivlade även att den i längden skulle löna sig.

Man skulle önskat att Aulin givit flera interiörer från bankens rörelse, men man får vara tacksam för de upplysningar, som finnas i hans memoarer och som åtminstone i ett par punkter komplettera historiken över Skånska Privatbanken.

Karin Kock.

Nordiskt national-ekonomiskt möte. Styrelserna för Nationalekonomiska Föreningen, Stockholm, Nationaløkonomisk Forening, Köpenhamn, Statsøkonomisk Forening, Oslo, samt Kansantaloudellinen Yhdistys, Helsingfors, och Ekonomiska Samfundet i Finland, inbjuda till Nordiskt Nationalekonomiskt Möte i Stockholm den 15, 16 och 17 juni 1931.

Följande ämnen komma att behandlas vid mötet:

- I. Den internationella penningpolitiken och dess inverkan på konjunkturutvecklingen. Inledare Professor Bertil Ohlin, Stockholm.
- II. Konjunkturörelser och arbetslöshetsförsäkring. Inledare Professor Dr Polit. F. Zeuthen, Köpenhamn.
- III. Statens trafikmonopol, deras ekonomiska och finansiella principer. Inledare Universitetsstipendiat Cand. Oecon. & Jur. Lorentz Edvardsen, Oslo.
- IV. Principerna för det offentliga industriella företagarverksamhet. Inledare Direktören i Finska Ångfartygsaktiebolaget Fil. Dr Henrik Ramsay, Helsingfors.

Anmälan om deltagande i mötet bör för deltagare från Sverige före den 15 maj insändas till Sekreteraren i Nationalekonomiska föreningen Fil. Dr Karin Kock, Skandinaviska Kreditaktiebolaget, Stockholm 16.

Avgiften utgör för deltagare, som icke är föreningsmedlem, 25 kronor och för föreningsmedlem 15 kronor. Maulig mötesdeltagare äger rätt att som deltagare i mötet jämväl anmäla kvinnlig anhörig mot erläggande av samma avgift (resp. 25 och 15 kr.) som för eget deltagande. Medlemskort sändas mot postförskott.

L I T T E R A T U R G R A N S K N I N G A R

PAUL VON SOKOLOWSKI: *Die Versandung Europas ... eine andere, grosse russische Gefahr.*

Våren 1929 publicerades genom Deutsche Rundschau's förlag i Berlin en broschyr på 112 sidor med ovanstående titel. Omslaget verkar symboliskt: mot svart botten avtecknar sig en karta över Europa och det ryska Asien — Ryssland med dess asiatiska besittningar liksom titeln »Die Versandung Europas» i sandgul färg, medan det icke-ryska Europa och förf:s eget namn återges i grönt, växtvärldens grundfärg. Man förstår, att skriften handlar om ett problem av samma allmänna beskaffenhet, som där ökensanden, vandrande dyner eller flygsandsfält hota tillintetgöra den agrikultur odlarens möda avvunnit naturen: utan energiskt försvarsarbete mot de fiendliga naturmakterna är den dömd att gå under. Detta en annan eller andra stor rysk fara? Den man först tänker på i detta nu är självfallet bolschevismens fara, men där bakom lurar en annan än större, varav bolschevismen snarast är blott ett symtom bland andra, låt vara det mest i ögonen fallande.

Före det århundrade, då offentliga pressen påtagit sig uppgiften att servera den läsande allmänheten färdiglagade opinioner, och då man sålunda var hänvisad till eget eftertänkande för att komma till en åsikt i viktiga ting, var utrikespolitiken en sak, som med eller mot den enskildes vilja dock ej kunde annat än tilldraga sig svenska folkets intresserade uppmärksamhet. Och vår utrikespolitiska huvudfront var länge, länge vänd mot öster. Efter 1809 års katastrof har man däremot följt en s. k. Vogel-Strauss-politik, dvs. att icke låta blicken rikta sig på det, som man helst ej ser och vill intala sig ej heller finnes till. Denna strutspolitik firar med demokratiens »genombrott» i vårt land sina mest herostratiska triumfer i »frisinnets» och socialdemokratiens fruktbärande samverkan till nedskrotning av ett försvar, som dock räddade oss från att under världskriget bli krigsskådeplats — och detta ehuru varje vettig svensk ej borde vara okunnig om att Europas s. k. balkanisering innebär mångdubbelt ökade risker för att även vi kunna snart nog befinna oss mitt i en världsbrand. Att vi genom randstaterna skulle befinna oss i ett skyddat och tryggt läge, är uppenbar lögn. Och det mått av trygghet eller skydd vi i dem må äga är ett värde, som ett ärekärt och pliktmedvetet folk borde försvara vid randstaternas

ryska front. Huru som helst — tacknämligt är varje bidrag, som kan lända till svenska folkets politiska väckelse framförallt i antydd riktning. Och ett sådant bidrag av betydelsefullaste art föreligger i den skrift, på vilken vi här fästa uppmärksamheten, och som helst borde överflyttas till vårt språk för att i en billig folkupplaga vinna största möjliga spridning. Skriftens värde ligger framförallt i den enastående autopsi för det avhandlade, varom varje rad här vittne.

Vem är författaren, Paul von Sokolowski?

Det väsentliga härvid kan ej bättre antydans än genom ett återgivande av skriftens förord, som försvenskat lyder så:

»Trots sitt ringa omfång är denna lilla bok resultatet av omfattande studier och en mångårig praktisk erfarenhet. Dess författare har tillbragt ett händelserikt liv mitt bland det stora folk, vars väldiga och hittills ännu icke utforskade naturkraft ögonskenligt ligger utom Europas kultur och dock vinner en rent elementar inflytelse på dennas utveckling. En den baltiska kustens son har han vid Kijews universitet 5 år och vid Moskvas högskola 10 år innehaft den ordinarie lärostolen för romersk rätt och tillika vid juridiska lycéet i Moskva undervisat i rysk civilrätt. Efter en härpå följande akademisk lärarverksamhet i Tyskland återkallades han till Ryssland för att som kurator övertaga ledningen av hela undervisningsväsendet i sydöstra Ryssland. Till detta verksamhetsområde hörde 5 guvernement, en del av Ukraina och den Donska kosackhärens gebiet med en totalbefolkning av 15—16 millioner. Under sin mer än 7-åriga verksamhet på denna post fram till världskrigets begynnelse har författaren stått i allra närmaste beröring ej blott med talrika regeringsinstitutioner och med kleresiets representanter, utan också med alla den lokala självstyrelsens organer. Förf. blev hedersborgare i många städer och särskilt även i den Donska hären. Året 1913 bragte honom i nära relationer till fjärran Östern. Med understöd av en stab ämbetsmän har han utarbetat konturerna för en allmän folkbildning i Östsibirien och Amurområdet samt företagit en revision av bildningsväsendet i dessa länder. Arbetet i fråga förde honom ända till Kina, där det gällde att i Peking kontrollera de praktiska studierna för lärjungarna vid orientaliska institutet i Wladiwostok. Ingen stad, ingen mer betydande ort i dessa avlägsna ryska provinser ända in i Mongoliet har lämnats obesökt.»

»Jämte denna vidsträckt administrativa verksamhet i statens tjänst ledde förvaltningen av egna gods omfattande mer än 7,000 hektar författaren i nära kontakt med lantbefolkningen och affärsvärlden. Alla frukter och resultat av ett verksamt liv i den miljö, som var förf. ns, ha genom bolschevismens stora omvälvningar spårlost sopats bort och förintats. Denna erfarenhet äggar till eftertanke över hur en hel värld nästan värnlöst här funnit sin övergång. Störtade den samman i sig eller var den offret för en övermakt, som sökte nya vägar och vars följdforeteelser ännu ej uttömts med de hittillsvarande ödeläggelserna? Svaret på denna fråga kan

icke vinnas ur böcker allenast; och den välvillige läsaren skall förstå, att han ej såsom eljest övligt framförallt får sig en lista på genomgången litteratur förelagd, när livet och erfarenheten själva tala sitt allvarsord. Gällde det att bevisa bestämda fakta, har förf:n av det material han genomarbetat företrädesvis anført källor, som äro tillgängliga för västeuropeiska läsare.»

Till dessa förordets autobiografiska uppgifter torde böra läggas, att förf:n under randstaternas befrielsekamp mot bolschevismen en tid fungerat som lettisk justitieminister och sedan de politiska förhållandena i Lettland stabiliserat sig, tyvärr med ett inslag av vad förf. kallar »Versandung»¹, några år var professor och rektor vid Herderinstitutet i Riga, en privat högskola syftande till räddning och förkovran av den högre tyska kultur, vilken länge varit rotfast i landet, men som den lettiska nationalismen icke betraktade med välbehag utan helst ville se avvecklad. Det förtjänar antecknas att ehuru förf:ns och hans makas ätter ursprungligen härstamma från Polen, där antityskheten härskar så gott som oinskränkt, han just i den tyska kulturen och dess verkningar inom randstaterna ser det element, som mer än andra betingar här förhandenvarande grad av motståndskraft mot österifrån hotande »Versandung».

Skriften själv innehåller 8 kapitel av rätt varierande omfång, vilkas rubriker må ge en preliminär antydan om innehållet: 1) Vad förstå vi med »Versandung» (nedsandning), och vilket är dess ursprung? — 2) Ryska folket som ofri naturmakt — 3) Ryska folket vid skiljovägen — 4) Östjudarna som ledande kraft — 5) Ryska civilisationen ... utlänningsarna och tyskarna — 6) Den ryska intelligensen och civilisationen — 7) Den ryska kyrkan och civilisationen — 8) Nedsandningens framsteg. — — Det återstår att kasta en hastig blick på de resp. kapitlens närmare innehåll.

Första kapitlet är trots sitt ringa omfång (5 sidor) grundläggningen för det hela och kan sägas uttala förf:s historiefilosofi. Mänsklighetens historia är enligt honom en oavbruten kamp med naturkrafterna -- när det går framåt, »ett modigt erövringskrig», när det sackar bakåt, »en förtvivlad kamp om sviktande positioner». I sådan kamp med naturen vi förefinna givna består civilisationen. Denna börjar instinktmässigt och i viss gemenskap med djurvärlden, som också den kan sägas ha sin civilisation, avgränsad från människans genom hennes förnuft. Härmed sammanhänger att den animaliska civilisationen ej går utöver behovstillfredsställelse, medan förnuftet kräver människans herravälde över naturkrafterna, som det gäller att upptäcka och tillgodogöra sig. Det framsteg, som karakteriserar specifikt mänsklig civilisation, kommer egentligen först till synes, när behoven ej mer skria efter sitt tillfredsställande. »Den mänskliga civilisationen är imperialistisk» och syftar städse att utsträcka sitt herravälde över eventuellt ännu obe-

¹ Särskilt märkbart i de stora, välskötta jordagodsens konfiskation och uppdelning i smålotter för den »jordhungriga» fattiga befolkningen — utan hänsyn till dennas oförmåga i fråga om rationellt jordbruk, jfr nedan.

kanta naturkrafter. Parentetiskt må det tillåtas anmälaren betona, hurusom framställningen mångenstädes styrker åsikten att detta åsyftade herravälde över naturen har att tjäna förnuftet och allenast härigenom från blott civilisation blir verklig kultur.

Först och närmast samt helt grundläggande är i civilisationens berörda kamp med naturen arbetet på och med jorden. Ingenstädes finner man hos förf. uttalat, att här uteslutande vore fråga om s. k. jordbruk, men väl synes dettas synpunkt dominera och ligga hos förf. mest om hjärtat. Den mänskliga civilisationen skrider framåt, »så länge de bästa krafterna ägna sig åt jordens vård, nedgången börjar, så snart vördnaden för en kultur av jorden som självändamål försvinner, så snart de starka och energiska vända sig bort härifrån och gå andra vägar».¹ Måhända ligger i denna formulering en icke avsedd överdrift. Anmälaren skulle för sin del vilja framhålla, att dessa »andra vägar» enligt lagen om arbetsfördelning väl också torde kräva starka och energiska människor, bästa krafter även de, men en orygglig sanning synes också honom ligga däri, att nedgången begynner, när styrka, energi och bästa krafter icke i nödig utsträckning ägnas själva jordens kultur utan helt eller alldeles övervägande absorberas av andra intressen. »Vår civilisation och dess grundval — jordens kultur — är städse hotad av de faror, som otämnda och okultiverade naturkrafter medföra. Vi leva liksom vid randen av en öken, vid foten av vandrande dyner, som, så snart vi slappna i kampens energi och ej ständigt åter tränga erövrande fram mot dem, till synes omärkligt strö över oss sin sand. . . . Mänsklighetens liksom markens historia är övermåttan rik på sådana genom en försvagad civilisation framkallade katastrofer.» Härmed har nu skriftens titel fått sin autentiska utläggning, varvid framgår att »die Versandung», nedsandningen, från den sfär, där ordet har sin ursprungliga mening, blir en term av betydelse även för andra områden — i överförd betydelse.

Framför allt är det tvenne ting, som enligt vår auktor försvaga människans herravälde över jorden och dess naturkrafter samt förlama civilisationskampens energi: jordens mobilisering och jordens socialisering. Av den förra hade ju vi svenskar en mer än eljest akut påkänning under världskriget och bränslekommissionens bedrövliga herravälde, då våra jordegendomar i stor utsträckning blevo blotta spekulationsobjekt för personer, för vilka själva jordbruket var alldeles likgiltigt. Om än ett förfallssymtom tillhör dock mobiliseringen egentligen ett högt civilisationsskede, där handel, industri och sjöfart med större utbyte locka människorna mer och

¹ Givetvis kan detta missförstås och skulle då råka i strid med nyss framhävda tendens till civilisationens underordnande under en verklig kultur — men det behöver ej missförstås. Allt lägre må kunna behandlas som självändamål, tills det visar sig oförenligt med ett högre, resp. högsta. Man kan så gå upp i sitt jordbruk, sin fabriksdrift, sin köpenskap, att man därav tager skada till sin själ eller kränker andras rätt — undvikes sådant, är emellertid det riktiga att leva i sitt kall som vore det självändamål.

mer bort från jordens kultur. Jordens socialisering har ännu betänkligare och destruktivare verkningar, ty däri ligger en politik, som ej åsyftar att för dess vård och tillgodogörande vinna de bästa krafterna, utan tvärtom alldeles lämnar ur sikte vad som härtill påfördras och anvisar mark åt s. k. jordhungerigt eller nödlidande folk för att temporärt tillfredsställa dem. »Det finnes blott en äkta agrarreform, den som går ut på att höja jordens avkastning och att ställa den till disposition för de för dess odling bäst utrustade. . . . Sociala agrarlagar förlama tilltron till egendoms varaktighet och oantastbarhet, varförutan en ändamålsenlig agrikultur är otänkbar.» Jordsocialisering tillhör således en sjunkande eller också en i och för sig svag civilisation. Med Gracchernas agrarlagar började nedsandningen av Roms civilisation, medan 30-åriga krigets ödeläggelse av Tyskland lyckligt övervanns, emedan där inga skrankor sattes för handlingskraftiga människors fria verksamhet i fråga om jordens vård. Och »det är ett bevis för Tysklands ännu alltjämt höga civilisation, att den för landsbygden främmande socialdemokratien icke företagit någon socialisering av jorden, ehuru den haft makt därtill, ja, icke ens tagit en sådan under allvarligt övervägande. Dylig insikt saknas helt och hållet i Ryssland.» Och »samtliga nybildade stater, som tillhört ryska riket eller med sin slaviska befolkning stått under dess inflytande, ha genom radikala agrarlagar företagit en vittgående socialisering av jorden.» Så har man i Rumänien, Jugoslavien, Tjeckoslovakiet, Litauen, Estland, Lettland och Polen socialiserat »mer än 7 millioner hektar just den allra bästa och i högsta kultur stående mark, dvs. tagit den från sina nedärvda odlare och utlämnat den åt ekonomiskt såväl som intellektuellt långt under dessa stående element». På sagda väldiga ytområde fortskrider oavbrutet den sarmatiska nedsandningen och försumpningen, minst ännu i Polen, som trots sitt områdes ojämförliga storlek ännu ej socialiserat mer än 371,000 hektar — detta väsentligen emedan »stora områden av den nutida polska republiken stått under tyskt och österrikiskt herravälde och med sin kraftiga civilisation kunnat motstå det sarmatiska anloppet». Av randstaterna är det blott Finland, som tack vare sin västerländska kultur ännu lyckats hålla sig obesmittat av berörda sarmatiska farsot.

Kapitlet *Det ryska folket som ofri naturmakt* påpekar, att vi naturligtvis ej veta, med vilka andliga och sedliga anlag ryska folket inträdde i historien, och vad som hade kunnat bli av detsamma vid en lyckligare utveckling än den under tatarherraväldet och senare under livegenskapen försiggående. Ett faktum är emellertid, att detta ryska folk aldrig vetat av mer än den primitivaste behovstillfredsställelse, och att vad som inom dess område skedde till civilisatorisk behandling av naturens krafter härrört från främmande inflytelser, därvid ryssen tjänade blott som hantlangare: »vad ryssarna presterat har framtvungits genom yttre tryck och sjönk, så snart tvångets energi slappnade». I full överensstämmelse härmed var all statlig organisation på det sarmatiska området ett verk av

främmande raser, som med sin överlägsna civilisatoriska kraft behärskade ryska folket inom dess eget land. Med det olidliga tatarvåldet har livegenskapen det sammanhanget, att tsar Boris Godunow, som införde denna, var av tatariskt blod, liksom också den moskowitziska adeln, till vars förmån den instiftades, var starkt tatariskt uppblandad. Det skulle föra för långt att återge ens huvud dragen vid förf:s korta målade skildring av livegenskapens historia i Ryssland — nogav att livegenskapens form i Ryssland var den allra grymmaste, med knutpiskan som princip, och det enda försonande draget därvid var att den förslavade livegnes herre själv var tsarens slav, utsatt för risken att bli av denne t. o. m. egenhändigt pryglad, en risk, som småningom minskades först med tillströmningen av utlänningar, nödvändiga för statsförvaltningens upp- och utbyggnad: dessa kunde givetvis ej behandlas på sådant brutalt sätt. Som ett olycksöde verkade t. o. m. Peter I:s under västerländsk inflytelse viktiga åtgärd att lösa böndernas bundenhet vid torvan — adelns skatteplikt räknades efter antalet »själar», och utgjordes blott häremot svarande skatt, kunde ägaren fritt förfoga över de livegne och förflytta dem vart som helst; samme regent löste på annat sätt också adelns naturliga förhållande till jorden, då nämligen de ursprungligen som ett slags län anvisade domänerna blevo en egendom, varöver adeln fritt förfogade, visserligen under förutsättning av tjänsteplikt för livstid i här eller förvaltning. Med sådan arbetskraft som de livegnes och sådan ledning som de adliga godsägarnes måste uppenbarligen Rysslands jordbruk mer och mer utsättas för nedsandningens process — allt kroppsarbete stod ju under prygelstraffets tecken och betraktades som vanhedrande¹ — vadan också totalresultatet vid livegenskapens upphävande blev katastrofalt både för godsägarna och de forna livegna: adeln utarmades i genomsnitt (till verklig kapitalbildning genom de livegnas arbete hade det så gott som aldrig kommit), och för bondebefolkningen, som hade att bruka en mark, vilken ej var dess egen utan menighetens, kommunens, saknades varje stimulus till eget initiativ utöver de enklaste naturbehovens tillfredsställande, vadan bonden i sitt proletariserade tillstånd också gärna lämnade landet och jordbruket för arbete i fabriker. »Hans styrka (eller värde) bestod emellertid i en behovslöshet under mänskligt mått, ej i den gentemot jordbrukets anspråk stegrade arbetsförmåga, som de industriella företagen särskilt behöva.» Alltjämt betraktades kroppsarbete som förnedrande, så att även de, som fått hantverksmässig utbildning, ofta föredrogo att begagna härvid tillägnad läs- och skrivkunighet för ett illa betalat kontorsarbete i st. f. väl betalat fackmäs-

¹ En uppfattning, som blott alltför lätt kommer att sträcka sig till varje form av ansträngande arbete. Hatet till sådant arbete riktar sig då också gärna på dylikt arbetes resultat, varmed blir begriplig den destruktiva av alla möjliga genom arbete tillkomna värden, som utmärkt de revolutionära rörelserna i Ryssland — ända därhän att man här och var vid väldränerade lantegendomar gjort sig mödan gräva upp djupt liggande dräneringsrör blott av förstörelselust.

sigt hantverkararbete. Med ett dylikt människomaterial är det nu bolschevismen vill under proletariatets diktatur genomföra sina idéer. »Det arbete, den skapande produktivitet, som alltid betonas vara grundvalen för full medborgarrätt i den kommunistiska staten, är samma fysiska verksamhet, som ryssen tack vare sitt förflutna hatar och föraktar. Den människoklass, som hittills bragt det oerhörda offret av kroppsansträngning, skall nu, under bolschevismens herravälde och genom världsrevolutionen, nå fram till ett paradiset av fullkomlig befrielse från varje kroppsarbete.» Helt annan är den syn på arbetet och särskilt kroppsarbetets värde, vilken framlyser ur en rapport, som engelska arbetardelegerade avgåvo efter sitt besök hos Sowjet kort efter ryska revolutionen våren 1917: »Se bara på dessa människors händer, icke en har hela sitt liv utträttat ett ärligt dagsverke.»

Kapitelrubriken *Det ryska folket vid skiljevägen* hänför sig icke till någon närvarande aktualitet utan till den stolypinska æran under Nikolaus II, vi skola genast se med vad skäl. Kapitlet som helhet redogör för det intressanta skede i Rysslands historia, vilket karakteriseras av härskarnamnen Alexander II, Alexander III och Nikolaus II. Alexander II:s liberala reformer utmärkte sig ju genomgående för en typisk brist på organisationsförmåga. Ur den synpunkten var redan livegenskapens upphävande, så som detta sattes i scen, högst betänkligt, och sak samma gäller om införandet av Semstvos självförvaltning, varmed hade skapats nya institutioner i ständig friktion med den autokratiska regerings- och förvaltningsmakt, som alltjämt bestod. Olägenheterna härav ledde efter Alexander II:s mord till den reaktionära epoken under Alexander III, som ej utan pacificerande effekt tillämpade ett system av repressalier och administrativa straff, alstrande den s. k. hälsosamma skräck, »som i orienten alltid varit ett lämpligt stöd för härskarmakten». När så under Nikolaus II efter japanska kriget och med Witte som ledande kraft kursen ånyo sattes liberalare, framkallade 1905 års revolution och dess excesser, att regeringstyglarna än en gång måste åstramas, nu under Stolypins ledning. Som de stora aktiva posterna i denne statsmans politik framhåller förf. särskilt hans uppslag till ny agrarpolitik, därigenom att dels av statsdomäner, dels av lantkommunernas mark tillfälle bereddes den framåtsträvande bondeindividen att med full äganderätt förskaffa sig ett eget lantbruk, och härutöver hans reformer på folkskolans område, med anknytning till självförvaltningsorganisationerna men under uppsikt av kuratorer för de resp. undervisningsdistrikt, vari riket uppdelades — som vi erinra oss, beklädde förf. själv en sådan kuratorspost med ett distrikt på 15—16 millioner invånare. Slutligen hade det också lyckats Stolypin att genom en parlamentsreform i den s. k. tredje duman skapa en med självförvaltningsinstitutionerna organiskt sammanhängande folkrepresentation, som visade sig villig till effektivt samarbete med den autokratiska regeringsmakten. Men för ett genomförande till full effektivitet av dessa reformer var en

längre fredsperiod outhärlig. Och utan egentligt sinne eller intresse för utrikespolitiken, lät Stolypin denna omhändertagas av sin svåger Sasonow och ambassadören i Paris Iswolski, vilkas världspolitiska inställning är allbekant. Nogav, efter Stolypins våldsamma död fick panslavismen den fulla rörelsefrihet, som resulterade i världskriget. Härmed hade Ryssland vid skiljevägen avvikit från den fredens bana, som de stolypinska reformerna hade påkallat. Sådan är kapitelrubrikens innebörd. Kapitlet innehåller f. ö. en intresseväckande redogörelse för panslavismen, ur vars ideologi såväl den liberala som den reaktionära riktningen i Ryssland hämtade vissa gemensamma ledande men grundfalska synpunkter om den ryske bondens rena, fredfärdiga själ såsom uttryck för den ryska folkanden, av vilken mänskligheten skulle förlösa. ur sitt fördärv, och som framförallt borde renas från all västerländsk korrumperande inverkan: en typisk form av nationalism, som vände sig fiendligt mot alla de främmande element och inslag, genom vilka den ryska statens uppbyggnad hade försiggått. Med ryssens sedvanliga oförmåga att utan förvanskning tränga in i västerländsk tankegång finnes emellertid panslavismen vara ett enda stort missförstånd av hegelianismen och dess statslära, som tolkas på en gång etnografiskt och teokratiskt. För de närmare detaljerna härvid måste hänvisas till förf:s egen framställning.

Kapitlet *Östjudarna som ledande kraft* har med det närmast följande »Den ryska civilisationen . . . utlänningarna och tyskarna» det gemensamt, att till betraktelse upptages, vilken betydelse främmande folk, resp. folkelement haft för ryskt liv och rysk civilisation. Härvid spelade östjudarna en roll först efter Polens delning, emedan det dessförinnan så gott som saknades alla judar inom Ryssland och ingen judisk invandring tilläts. Med Polens delning kom däremot en numerärt högst betydande judisk befolkning under rysk spira — Polen hade nämligen mot medeltidens slut och nyare tidens början öppnat sina gränser för en hel del fördrivna och invandrande judar, som snabbt förökade sig och tack vare vården om nedärvd tradition och en hart när fanatisk religiositet kom att utgöra ett slags »Fremdkörper» i den polska staten. När så polska delningen ägt rum, behandlades dessa nya undersåtar, som i detta nu torde utgöra 5—6 millioner, med en så restriktiv och fiendlig politik, att de s. a. s. naturnödvändigt blevo avogt inställda mot tsarismen och i sinom tid med sin organisatoriska förmåga togo ledningen även av de ryska element, som under västerländsk inflytelse opponerade mot autokratismen. Denna process påskyndades väsentligen genom okloka undantagslagar, som riktades mot judarna, betungade dem med skatte- och värnplikt (den sistnämnda särskilt förhatlig för »ortodoxa» judar med anledning av de brott mot judisk ritus, vartill kasernlivet nödvändigt förde) utan motsvarande medborgerliga rättigheter. De ägde ingen rörelsefrihet inom ryska staten utan voro bundna vid sin hemtrakt, därest de icke förvärvade högre akademisk bildning, ett högskolediplom eller en gross-

handlares position. Härigenom voro de vägar utstakade, på vilka den judiska intelligensen sökte komma framåt. Själva bestämmelsen om en numerus clausus för judar vid alla mellanskolor och högskolor — tillämpad med rigorös stränghet — ledde till att av de många inträdessökande endast ett fåtal admitterades, naturligtvis de bästa, varmed här fostrades en intelligensens elit, som utan svårighet tog ledningen gent emot sina ryska kamrater och blev själen i all opposition mot den tsaristiska absolutismen. Huru sålunda den judiska intelligensen helt naturligtvis blev revolutionens skapare och utröttliga främjare, särskilt gynnade, dess internationella förbindelser, och vilka medel härvid användes, tecknas på ett synnerligen intressväckande sätt, men kan nu icke antydas. Vålgörande verkar förf:s frihet från all vulgär antisemitism. Så uppvisas med slående exempel oriktigheten av beskyllningen att bolschevismens judiska ledare samlat stora förmögenheter ur de konfiskerade rikedomarna — där emot ha ofta, trots påstådd kommunistisk livsåskådning, nationella ryssar på dylikt sätt riktat sig. I alla händelser synes med Lenins herravälde den egentliga judiska epoken i Rysslands nyaste historia ha nått sitt slut och judarna ha trängts tillbaka i andra ledet, medan de alltfört torde spela en viktig roll framför allt i den s. k. tredje internationalen. Även på de förvandlingar Rysslands judendom i denna korta historiska epok undergått, huru som exempelvis den ortodoxa judendomen i stor utsträckning lämnat plats för ateistisk åskådning osv., kan jag här ej inlåta mig utan måste hänvisa till förf:s egen framställning.

Kapitlet *Den ryska civilisationen . . . utlänningarna och tyskarna* går tillbaka bortom den nyaste ryska historien för att skärskåda, hur en rysk civilisation uppbyggdes tack vare den organisation, som endast främmande folkelement — framför allt tyskarne — medverkan möjliggjorde. Liksom tyskarna en gång i norr och öster under medeltiden tillfört slaviska folkstammar ett grundläggande civilisatoriskt utsäde, blev det under nyare tidens fortgång väsentligen genom germanskt inslag, som Ryssland inträdde i den europeiska civilisationens historia. Peter I gjorde härvid epok. »Peter hade en alldeles uttalad förkärlek för germanskt väsen. Tyskar och de med dem stamförvanta holländarna voro hans ständiga medarbetare, hans långvariga krigsmotståndare svenskarna¹ hans läromästare, icke blott på strategiens och taktikens område, utan även vid uppbyggandet av staten och dess förvaltning. Just häri ägde den fastfogade nordiska staten med sina politiska traditioner ett försprång framför Tyskland med dess splittring och upplösning. Peter uppskattade ej tyska folket och dess institutioner men väl den tyska individen med hans arbetslust och pålitlighet vid allt som skulle

¹ Förf. vidrör ingenstädes den genom nyare historisk forskning betygade insats i tidigaste rysk historia, som från svensk sida förelåg vid det Kijevska kanatets uppbyggnad och historia. Detta hade förtjänat omnämmande som ytterligare bevis för förf:s egen tes att all egentlig statsbildning i det sarmatiska gebietet är ett verk av främmande raser.

uträttas.» Men »Peter var en civilisationens fanatiker. För honom gällde det uteslutande en kamp för naturmakternas behärskande och blott ett vapen: den exakta vetenskapen samt tekniken — de stora kulturfrågorna, de sedliga och andliga värdena gick han förbi, som om de icke existerade. Vad han på detta område med en out-säglich sinnets råhet försyndat sig mot ryska folket, har detta med dovt groll aldrig förgätit och tillgivit honom.» Och häri ligger väl till någon del åtminstone förklaringen på en senare alltmer stärkt tendens hos ryska folket att avskudda allt icke-ryskt ur sitt liv. Hurusom helst, fortsättningen i Rysslands historia visar, att de civilisatoriska framstegen i Rysslands statsliv, förvaltning, här och bildning i allra största utsträckning tillkommit endast med användning av tysk arbetskraft; och förf. dröjer gärna med begriplig sympati och stolthet vid den baltiska adelns ärorika insatser i sådan riktning. Bortsett från bojaroppositionen redan på Peter I:s tid blir det på ledande håll först med Katarina II, som en alltmer självmedveten antitysk strömning gör sig gällande. Denna av franska smaken, lika mycket som Fredrik den store i Preussen, behärskade tyska prinsessa av Anhalt-Zerbst gjorde till sitt mål att »under tyskt väsens tillbakasättande försona ryska folket med den europeiska civilisationen som helhet och härigenom tryggande skaffa denna en varaktig plats på rysk mark». Men tillika är »Katarina den sanna och äkta representanten för läran om tysk kulturgödning, ty när det gällde att prestera allvarligt och verkligt arbete, då försvunno hennes rysk-ryska favoriter, och tysken måste göra det» (härpå anföras ett par karakteristiska exempel). Längre nog röjde sig de främmande och speciellt de tyska elementens outhärlighet — även så, att man utomlands åstadkom instituter för utbildning av ryska professorer; i Frankrike visade man sig härvid långt mindre tillmötesgående än i Tyskland, där man mottog ryska studenter med otillräckliga förkunskaper och mot dessa ej heller upprätthöll de egentliga och strängare examenskraven. Följden av sådan olikhet blev, att i Ryssland »till den allmänna respekten för Frankrikes politiska anda och höga civilisation kom en skygg högaktning för det sätt, varpå man här idkade vetenskap: knappast någon av (de ryska) herrarna hade ju lyckats komma de franska lärde närmare. Över de tyska förhållandena yttrade man sig med nedlåtande familjaritet. Om allting, som skedde i Tyskland, tillmätte man sig ett högmodigt omdöme och inbillade sig fullkomligt överskåda grannstatens förhållanden. Endast härav låter sig förklara, att man lätt-sinnigt upplöste högskolan i Dorpat, innan man ännu förfogade över tillräckliga ryska krafter för att ersätta de tyska lärarna.» Som en säregen iakttagelse må påpekas, att just under tyska inflytandets nedgång mot slutet av förra århundradet Tyskland dock ekonomiskt (i handel och industri) tillkämpade sig en så ledande ställning i Ryssland, att den liberale finansministern Witte modigt pläderade för ett nära förbund mellan Ryssland, Tyskland och Frankrike.

Ett av de allra intressantaste kapitlen är *Den ryska intelligensen*.

och civilisationen, samtidigt av största aktualitet för oss svenskar med hänsyn till vissa nuvarande strömningar i vårt bildningsväsen. Genom Alexander II:s reformer, framför allt livegenskapens upphävande, blev det ryska samhället ett av världens mest demokratiska med ständigt växande behov av skolade funktionärer, varvid emellertid den allt starkare nationalismen förbjöd medverkan av icke-ryska elementer. Staten och privata mecenater offrade oerhörda belopp på utbildningen av medellösa talanger ur folket, men med det stegrade behovet och den ökade tillströmningen blev detta likvisst alldeles otillräckligt, så att snart nog det erbarmligaste proletariatet fyllde mellanskolor och universitet. I begriplig medkänsla ledde detta vidare till kunskapsfordringarnas sjunkande, till allt lägre nivå i samtliga bildningsanstalter och till att, när en gång högskolediplomet var vunnet, man mestadels hade att göra med »fysiskt och sedligt överansträngda, brutna existenser, som ofta knappast voro vuxna det senare livets anspråk». Följden härav blev hos dessa olyckliga å ena sidan stark förbittring mot det rådande förhållandet med predisposition för revolutionära sympatier och å andra sidan stark misstro till det andliga arbetets värde. Nedsändningsprocessen är tydligen i full gång med största omfattning, när varken kroppsligt eller andligt arbete egentligen når över negativ uppskattning. Intelligenser av denna typ hemfölla därför nästan motståndslöst åt sådana radikala åskådningar som materialismens, positivismens och socialismens, resp. kommunismens, men man stannade jämförelsevis oberörd inför den ryska litteraturens store män och deras idéer. Tolstoj utgör härvid på sätt och vis ett undantag, men ett undantag, som bekräftar regeln. Den senare, gamle Tolstoj's liv och litterära produktion uppbars otvivelaktigt av övertygelsen att, innan det vore för sent, arbetets ära borde komma till sin rätt och framförallt det enkla kroppsliga arbetet, bondens, hantverkarens. Med den positiva sidan härav förmådde Tolstoj ej slå igenom hos sina landsmän, däremot accepterades av den s. k. intelligensen tacknämligt bekräftelsen på dess benägenhet att ringakta även det andliga arbetet. Och först när Tolstoj till sist, vid sin strävan efter förenkling av livet och dess former, hamnar i anarkism, anammas detta med entusiasm och gjuter olja på de revolutionära tendensernas eld.

I hela denna process spelar ryska kvinnan med sin emancipationssträvan en särdeles viktig roll. Den ryska kvinnoemancipationens framgångar bero mindre av några utomordentliga egenskaper hos ryska kvinnan än på de ryska männens otillräckliga förmåga. Snart nog var i ögonen fallande, att de obetydliga krav, som i bildningsväsendet ställdes på mannen, kunde också kvinnan med lätthet fylla. Och med den misär, som följde den manliga ryska intelligensens arbete, var ett förvärsarbete nödvändigt också för kvinnan, om något slags äktenskapligt liv skulle bli möjligt, varvid kvinnan naturligtvis formade sig efter mannens förebild utan att bemöda sig om verksamhetsriktningar, som bättre kunde ha passat kvinnlig naturell. Givetvis framträda även hos kvinnan samma

revolutionära tendenser som hos mannen och ofta med stegrad fanatism. Reaktionen under Alexander III mot kvinnöemancipationens landvinningar lämnade under Nicolaus II rum för dess fulla seger. Att denna evolution gick värst ut över barnen och deras uppfostran, behöver knappast uttryckligen omnämnas. I själva verket framgår bolschevismens hela äktenskaps- och familjerätt som det naturliga facit av här antydda utvecklings förlopp. Över huvud har den landsflyktiga, icke-bolschevikiska intelligensen föga rätt i sina förebråelser mot bolschevismen, som blott dragit de sista slutsatserna av den ryska intelligensens läror.

I näst sista kapitlet *Den ryska kyrkan och civilisationen* uppkastar förf. frågan, om några livgivande impulser vore att vänta från den grekisk-ortodoxa religionen och kyrkan — »i nyaste tid har panslavisternas program med sin politiska mysticism och sin teokratiska statsprincip ställt klerus i spetsen för det nationella livet, hur skulle då kunna betvivlas dess djupgående inflytande på stat och samhälle?» Svaret på denna fråga, ett negativt, hämtas väsentligen ur en blick på den ryska kyrkans historia fr. o. m. Peter I. Denne upphävde det gamla moskauer patriarkatet och ersatte det genom den s. k. heliga synodens statsinstitution, i vars spets stod en världslig ämbetsman, sagda synods överprokurator (ryktbaraste innehavaren av detta ämbete var på senare tid Pobedonoszew). Denne utgjorde »det direkta bandet mellan kyrkan och kejsarmakten, liksom han var synodens viktigaste konstanta element, alldenstund de i synoden inkallade biskoparna periodiskt byttes om». Alltmer gjorde detta förhållande biskoparna till verktyg för statens aktuella politik, i vilket fall de ock kunde påräkna varje understöd från statens sida, om det gällde undertryckande av någon sektbildning eller friare kritisk riktning — på sådant sätt var sörjt för att »åt kejsaren gavs vad honom tillkom och, om möjligt, än mer; med det, som tillkom Gud, fingo de troende själva finna sig tillrädda». Biskoparna erhöles sålunda ställningen av statsämbetsmän och belönades frikostigt med yttre glans och värdighet samt annat denna världens goda. I motsats till »det s. k. svarta klosterkleresiet, som utövade kyrkoregementet genom de ur dess krets korade biskoparna, stod det vita eller världsliga kleresiet; dess åliggande var själavården i församlingarna och företagandet av alla ämbetshandlingar, som staten påfordrade». Kyrkolagen krävde äktenskap av vita kleresiets medlemmar, men för dessas ekonomi var synnerligen illa sörjt. Då de i regel fingo en talrik avkomma, uppstod givetvis ett nödläge — i skriande motsats till det svarta klosterkleresiets situation. Staten beviljade emellertid fritt underhåll åt det världsliga kleresiets söner i sina prästerliga bildningsanstalter, ursprungligen med ett program, varur allt profant vetande avlägsnats och där prygel utgjorde pedagogikens a och o. Alexander II:s reformer förbjödo emellertid allt pryglande av skolungdomen och försatte denna härigenom i en undantagsställning, eftersom den vuxne ännu ingalunda var säker för knutpiskan. Samtidigt revi-

derades undervisningsprogrammet därhän, att det mer och mer kom att likna gymnasiernas och realskolornas samt på sistone efter slutat studium medgav tillträde till universiteten. Härigenom kom just från världsliga kleresiets sida i dess söner ett synnerligen starkt tillskott till den radikala ryska intelligensen, med vilket det således för detta kleresi låg synnerligen nära att hysa åtminstone förstickna sympatier, även tack vare nyss antydda dualism mellan svart och vit kleresi. Symtomatiskt är därför på sitt sätt, att det var popen Gapon, som 1905 gav upptakten till den första ryska revolutionen. Av en kyrka med nu antydd karaktär menar förf. på goda grunder att ingen förnyelse lär komma, utan är den själv redan hemfallen under nedsandningens process. Den sektbildning åter, som föreligger på ryskt område, står civilisatoriskt och kulturellt långt under den ryska kyrkan själv — härifrån är sålunda ej heller något att vänta. Bortsett från »gudssökarens» typ, utmärkt av djup fromhet och sedlig renhet men i sin isoleringstendens allt utom ägnad till sociala verkningar, lägger själva den grekisk-katolska åskådningen om gudomsväsendet såsom medelst vissa rituala handlingar genomträngande allt jordiskt, som viges till detsamma (tempel, altare, vigvattenkärl och helgonbilder), en fetichistisk misstyndning nära; och det är följaktligen endast naturligt att den ryska folktron ter sig som en »primitiv tro på utforskade och obehärskade naturkrafter, dem man har anledning frukta, och av vilka man även kan erfara välgärningar». Då vidare romersk-katolsk och protestantisk mission på rysk mark blivit utan alla nämnyvärda resultat, synes uppenbart, att ryska folkets religiösa behov aktuellt ej sträcker sig över vad en dylik religion och kyrka ger. Att därav vänta förnyelseimpulser vore orimligt.

Det kortfattade slutkapitlet *Nedsandningens framsteg* ger i kondenserad form kvintessensen av det hela. I st. f. ett nästan ogörligt referat låter jag några av de mest slående sätserna följa i översättning.

»Ryska folket vet ej av någon egen civilisation; aldrig har det kunnat bli herre över sitt lands naturkrafter, däremot städse stått under tryck av dessa. T. o. m. dess största reformators vilja att med våld tvinga det till civilisatorisk verksamhet har trots skenbara resultat slagit över i motsatsen. Peter den store har fjärrmat adeln såväl som bonden från jordens vård. Och liksom en gång denne store härskare ställde bonden utanför staten men fjättrade adeln vid densamma, lika främmande stå rikets nuvarande kommunistiska her- rar med sina arbetarbataljoner till landet och dess odlare. . . . Den på Peters tid begynta förstöringen av markens produktiva krafter fortskrider oavbrutet, då genom dess nu fullbordade mobilisering och socialisering varje möjlighet försvunnit att på densamma skapa varaktiga kulturella värden. Redan före världskriget klagade en omfattande litteratur över det ryska jordbrukets förstöring genom skogsskövling, nedsandning, försumpning och ödesdigra jordsprickor, som överallt bildas tack vare markens underspolande genom

oreglerat grundvatten. Revolutionens och borgarkrigens härjningar, bortdrivandet från landet av dess minimala intelligens och bildning ha väsentligt försämrat läget. . . . Rysslands nedsandning och vandringsdyner tilltaga oavbrutet i utsträckning.»

»Sedan Ryssland numer lyckats slå en bräsch mot väster, består alltjämt faran att detta en sjättedel av jordytan omfattande gebiets raa naturkrafter skoningslöst utgjuta sig över världen. Aldrig hämmades de ryska maktinnehavarnes planer och anslag av några som helst hänsyn till de egna folkens väl eller ve, och aldrig saknades de mest fantastiska uppgifter, för vilka ej dessa (folk)krafter skoningslöst insattes. Med det egna folkets utsugning gick hand i hand benägenheten att blanda sig i främmande nationers och staters angelägenheter. Hänsynslös i utövandet av sitt herravälde mot de egna undersåtarne bedrev redan den kejsrerliga regeringen med penningmedel, som avprässats det egna landet, en högförrädisk agitation bland främmande staters slaviska borgare till deras s. k. befrielse. Den överallt rullande ryska rubeln har förstört det polska kungadömet, upplöst osmanernas herravälde i Europa och Asien samt berett habsburgska monarkien en långsam död. . . .»

»Detta det ryska kejsarrikets upplösande arbete har sowjetväldet utsträckt till hela världen. Vad kejsrerliga regeringen såsom förment statsbevarande makt med lömsk försiktighet bedrev i det tysta, låta de kommunistiska härskarna öppet och hänsynslöst träda i dagen. De undanskymma ej sina destruktiva avsikter, ej heller syftet att skapa ett världsförbund av kommunistiskt likatänkande, vilka anse varje medel heligt för det höga syftet av en förening utöver de bestående staternas gränser. . . . Världsrevolutionens brandstiftning är uteslutande målet för de så talrikt som möjligt utsända handelsdelegationer, vilka äro bestämde att leda den ryska nedsandningen in i det pulserande ekonomiska och sociala livets alla ådror. Denna uppgift betyder mer än alla affärsmässiga fördelar, och dessa te sig blott som en ridå, bakom vilken den sanna och enda åsyftade beskäftigheten försiggår. Resultera härvid dessutom ekonomiska vinster, så mycket bättre: även de starka uteslutande världsrevolutionsfonden, den ryska felachen kunna de skrupulöst undanhållas.»

»Alla dessa följder måste varje stat behålla i sikte, som anknyter handelsförbindelser med det nutida Ryssland. . . . Ett förträffligt organiserat spionagesystem efterspanar industriens alla tekniska och andra hemligheter. Med vilka vapen vill det borgerliga samhället kämpa häremot? I denna kamp kan det ju aldrig lita på det egna manskapet.»

»Det är ett misstag, om man i den ryska bolschevismen ser förverkligandet av Karl Marx' läror. För allt, som där sker, kan socialdemokratien blott i begränsad omfattning göras ansvarig, det försiggår en rysk evolutionsprocess. Detta gäller även förebräelsen att Sowjets alldeles icke anse ingångna förbindelser som bindande, utan regelbundet förneka dem, så snart deras uppfyllelse

visar sig ofördelaktig. Av gammalt har den ryska karaktären förhållit sig beräknande till dylika löften och blott sällan varit böjd att offra något för ordets helgd. Den store reformator, som ville öppna sitt rike för europeisk civilisation, har hänsynslöst tillämpat sådan praxis. . . . Slutligen överensstämma också fullkomligt de medel, med vilka den store Peter och kommunismen velat befästa sin ställning. Framför allt terrorn. . . .»

»Näst efter de av nedsandningen redan angripna randstaterna är i första rummet Tyskland hotat av densamma. Det genom polska korridorerna isolerade Östpreussen erbjuder med sina stora jordagods en gynnsam angreppspunkt för mobilisering och socialisering av marken. Förhållandena i öster gestalta sig allt svårare och utöva ingen attraktion på tyskarna i riket. Där äger ingen inflyttning från väster rum, utan en ständigt tilltagande utvandring av tyska element till andra delar av fäderneslandet, varest de känna sig tryggare inom en starkare civilisation. Då kapital och intelligens alltmer lämna landet ryggen, går markens kultur tillbaka. Lägét är ytterligt hotat, så snart i sin civilisation tillbakablivna invandrare från de redan nedsandade ryska gränstrakterna ersätta de avflyttade tyska arbetskrafterna. De överallt kringliggande polska områdena ha ingen tillräcklig kulturell motståndskraft och komma i händelse av sin upplösning att utan räddning draga de angränsande delarna av Tyskland med i fördärvet. Här är ingalunda fråga om en uteslutande tysk angelägenhet, utan om förintelsen av Europas civilisation i trakter, som en gång vunnits för densamma av kraftfulla generationer. Detta stora arbete utträttades i första hand av tyskar, och ännu alltjämt äro de kallade att upptaga kampen mot österifrån hotande faror; icke blott genom grannskapet utan genom sin tradition äro de ställda inför denna uppgift. . . .»

»Versailles' areopag har i riktig insikt av den ryska faran upprättat ett militäriskt hålverk med republiken Polen i centrum. Men denna polska stat, som uttömmar alla sina krafter med rustningar, kommer icke att besvärja faran. Vandringsdynen och nedsandning låta sig icke bekämpa med tungt artilleri eller maskingevär. Här är segt, outtröttligt arbete erforderligt, och sådant ha på rysk mark egentligen blott tyskarna presterat. Blott de ha som ledare och lärare, trots alla motströmningar, dock intill senaste tider i grund och botten ägt ryska folkets förtroende, och kånhända skall det i framtiden snarast lyckas dem att åter vinna ett sådant förtroende. Men detta en gång utträttade stora skapande arbete till räddning och skydd för europeisk civilisation kunna de ej befatta sig med, så länge hela deras kraft är bunden i väster, tages i anspråk och exploateras av västern. Redan har Tyskland tvungits att utsätta sina egna östmarker för de sarmatiska vindarna och kan ej ägna dem samma omsorger som i de tider, som föregingo världskriget. Genom en exploatering utan frist hoppas man i Frankrike betaga tyskarna varje utsikt till revanche»

»En vida större fara än det blott i okunniga och nervsvaga

människors inbillning bestående (tyska) revanchehotet utgör för Europas civilisation och ställning i världen tyskarnas bortträngande från östern genom bortplottrande i väster av deras överloppskrafter. . . . Detta tvång kan genom sin långvarighet komma att bestämma nationens karaktär . . . Det stora arbetsamma tyska folket kan, utan tillräckligt utrymme och utan ett arbetsfält motsvarande dess skapande krafter, bli en olycka för sina grannar, då det ej längre förmår hämma nedsandningen från öster, utan löper fara att duka under för denna. Skall det sammansmälta Västeuropa ha kraft att bli herre över 150 millioner blott för förstörelsen levande ryssar och mer än 80 millioner tyskar, som berövats allt hopp och alla utsikter? . . . Det förbund mellan de båda stora folken, som en gång deras ledare bragte till stånd för sina dåtidå syften, kan utan egentliga traktater förnya sig självt genom oerhörda människomassors gemensamma elände. Inför en sådan elementarisk makt förmår även den fullkomligaste militära organisation ingenting uträtta. Det sarmatiska upplösningsgiftet framtränger genom den tyska massan oavbrutet mot väster, där det överallt finner tillräckligt förberedda sjukdomshärdar.»

»Den som med uppmärksamhet iakttagit tyskarnas och ryssarnas ömsesidiga förhållanden efter världskriget måste lägga märke till att det ryska inflytandet på tysk botten ständigt växer, utan att en motsvarande tysk inverkan på ryska ting låter sig fastställa. På tyskt livs alla områden finna vi spår av ryskhet. I det inre politiska livet har med det kommunistiska partiet uppstått en organisation i erkänt, t. o. m. finansiellt beroende av Moskwa; genom de osunda arbets- och förvärvsförhållandena i ett till hela världen tributskyldigt Tyskland växer detta parti oavbrutet och har i socialdemokratien en utomordentlig förskola. Den internationella tanken gent emot all statlig begränsning utgör för världsrevolutionen en pålitlig grundval, en rik reservoar, varur kommunismen skaffar sig städse ny tillväxt och når så mycket rikare resultat, ju svårare och osäkrare det från alla sidor hotade tyska folkets ekonomiska läge gestaltar sig. Det ungdomligt energiska kommunistiska elementet kommer alltid att visa sig överlägset den brackiga, småborgerliga socialismen, som ej vet bättre råd än klasskampen i det egna landet och den obegränsade, av ingen eftersträfvade och av ingen besvarade människokärleken utanför dess gränspålar. . . .»

»Den ryska massan är en kollektivistisk naturkraft, som ej vet av någon personlighet: först mängden utgör individet, blott den är bäraren av dygder och laster, den enskilda människan är gestaltlös. . . . Även ryssarnas krigiska dygder karakteriserade ej den enskilde, blott massan var tapper, seg, härdig. Om den ryske soldaten ej kunde angripa i slutet hop, var han oanvändbar. T. o. m. den mest individuella av alla strids- och sportformer — knytnävskampen — existerar i Ryssland som massaktion. . . . Ryssen skyr varje personligt ansvar, även tänka förmår han endast i ett talfört meningsutbyte. Blott kommissionen är bärare av tankar och beslut,

ingen stat i världen överlämnar lika mycket som i Ryssland allting åt kollektiva rådslags avgörande. ... Denna för ryssen naturligt säregna kollektivism är i våra dagar den i västern förhärskande, ur maskinindustrin framsprungna och alltså artificiellt utvecklade sinnesriktningen. Maskinen har berövat arbetet sin ur personligheten härstammande karaktär, maskinen gör opersonlig, känner blott massprestation och därmed mängdens kult. Ryssarnas naturfödda, kollektivistiska ingenium finner här sitt artificiella motstycke, som emellertid är underlägset i slutenhet och enhetlig målsättning. Ryska massan ställer sig till förfogande för den som vill behärska henne; som naturkraft lider hon ej av någon eftertankens blekhet. Lika litet låter sig å andra sidan bestämma, vad de av alla möjliga planer och teorier hit och dit dragna majoriteterna i västern slutligen skola åstadkomma. Men varje stat, som förhandlar med bolschevismen, beger sig på osäker mark. Genom inverkan av den ryska kollektivismen bliva hans egna vacklande grundvalar ytterligare skakade. Häri förklaringen till att den europeiska statskonsten, framför allt den tyska, står så fullkomligt rädlös gentemot de kommunistiska ledarna. ...»

»Mer än en vacker fasad var även den av fullblodseuropéer ledda ryska staten t. o. m. i sina bästa dagar icke. Denna fasad var för svag för att hindra genombrytningen av den bakom jäsande massan, och till denna massa hör även den s. k. intelligensen. Dess egenomliga och obestriddliga själsgåvor ha ingen känning med Europas civilisation. Den står, gent emot alla det europeiska livets företeelser med en avvisande, hårskarp kritik, som ej hämmas genom någon civilisatorisk prestation, och bedömer ting och förhållanden på ett sätt, som i negativ träffsäkerhet söker sin like. I detta destruktiva andliga arbete, som ej tynges av någon positiv skaparkraft, av något slags kulturell tradition, ligger det sarmatiska ingeniets stora överlägsenhet gentemot Västeuropas avslipade medelmåttighet. ... Till denna starka andliga nihilism sällar sig den nya av bolschevismen uttänkta samhällsordningen med sin fientliga hållning till de europeiska folkens sedelag och sociala moral, en ohygglighet varpå den väluppfosttrade hedersmannen i väster ännu alltjämt vägrar att tro; då han menar det vara ett dåligt skämt av enstaka äventyrare och hänsynslösa svindlare, som väl någon gång skall försvinna av sig själv. Ja, vida utbredd är åsikten, att bakom dessa dunstmoln den av panslavisterna så ofta utlovade nya sedliga världsordningens ljusa strålar skola gå upp. ... En dylik kritiklöshets undermålighet är ägnad att väcka de allvarligaste farhågor.»

* * *

En framställning av denna art från en med västerländsk som rysk bildning lika förtrogen forskare av enastående autopsi får icke tillbakavisas som blott fantasteri och förtjänar ej minst i vårt land att ingående och av vida kretsar beaktas.

Efraim Liljeqvist.

Nationernas förbunds organisation och verksamhet. Utgiven av Svenska föreningen för Nationernas förbund. Stockholm 1930. S. 30 + 14.

Den av Svenska föreningen för Nationernas förbund utgivna broschyren om förbundet är icke av sådant innehåll, att anmeldaren skulle hava upptagit den till granskning i denna tidskrift, om den icke utgivits med statsunderstöd, varit avsedd att användas såsom lärobok i medborgarkunskap och samhällslära och framstått såsom en bearbetning av ett av Nationernas förbunds sekretariat utgivet arbete om förbundets organisation och syften.

Originalskriften har i sin engelska upplaga av docenten Gunnar Hesselén recenserats i andra häftet av denna tidskrift för år 1930. Ehuru anmeldaren icke kan instämma i dennes välvilliga totalomdöme om arbetet, skall det därför här icke granskas i vidare mån än som är nödvändigt vid en kritik över den svenska bearbetningen.

Nationernas förbund är i första hand en fredsorganisation och endast i andra hand en arbetsgemenskap. Det är förbundets främsta uppgift att söka bevara freden samt att, om den störes, söka återställa den. I den svenska upplagan behandlas emellertid förbundets fredsuppgifter och förbundsmedlemmarnas förpliktelser till tvisters biläggande på fredligt sätt samt reaktionen mot överskriddandet av dessa förpliktelser på knappt en halv sida. I originalarbetet är framställningen visserligen nästan lika kort, men till densamma knyter sig dock där en redogörelse för proceduren vid en konkret tvistefrågas behandling inför förbundet. Även om det vid den svenska upplagans utarbetande varit nödvändigt att företaga en sträng begränsning av stoffet, hade härigenom i första hand icke behandlingen av förbundet såsom fredsorganisation bort bliva lidande, utan i stället redogörelsen för sådana institutioner som opiumkommissionen och hälsovårdskommissionen bort uteslutas.

För besvarandet av frågan, om förbundet verksamt skall kunna fylla sin uppgift såsom fredsbevarande faktor, är det av fundamental betydelse att äga en klar kännedom om de politiska huvudorganens, församling och råd, sammansättning och reglerna för fattande av avgöranden inom desamma. I dessa ämnen är emellertid den svenska bearbetningen, liksom för övrigt även originalarbetet, synnerligen återhållsamt. Beträffande reglerna för avgörandens fattande inom församling och råd meddelas det t. ex. där sålunda endast, att besluten med vissa bestämda undantag skola vara enhälliga, så snart de icke gälla procedurfrågor. Läsaren lämnas alltså i okunnighet om den i artikel 15: 6 i akten uppställda regeln, att de tvistande parternas röster frånräknas vid bestämmandet av huruvida rådets rapport i en tvistefråga antagits enhälligt.

I den svenska upplagan möter man vidare även ett flertal direkta fel. Dessa äro knappast ursäktade genom en hänvisning till att åtminstone vissa av dem även återfinnas i originalarbetet. I den svenska bearbetningen finner man sålunda uppgiften, att till de rätts-

regler, som den fasta Haag-domstolen skall tillämpa, höra de auktoritativa folkrättslärdes meningar. Detta är dock en grov förvanskning av innehållet i artikel 38 i domstolsstatuterna, där det uttryckligen säges, att de mest sakkunniga författarnas doktrin skall användas såsom »hjälpmedel» för fastställande av rättsregler. Det är vidare felaktigt, då det meddelas, att församlingen ensam är behörig att fatta beslut om ändringar i förbundsakten, när det icke, såsom i originalarbetet, samtidigt tillägges, att »besluten» skola ratificeras av en på visst sätt kvalificerad majoritet av förbundsmedlemmarna. Utan detta tillägg kan satsen icke hava någon annan innebörd än, att ett dylikt godkännande från förbundsmedlemmarnas sida icke är erforderligt och att församlingen sålunda är författningsreviderande totalorgan. Det är förövrigt litet oförsiktigt att utan varje motivering kategoriskt påstå, att endast församlingen — och icke även rådet — är behörig att medverka vid författningsrevision, då frågan ändå är omtvistad inom den vetenskapliga litteraturen.

Det villkor, som uppställts för statsunderstödet beviljande till den svenska upplagens utarbetande, var, att Svenska föreningen för Nationernas förbund skulle ombesörja en »för svenska förhållanden» bearbetad upplaga av förbundssekretariatets tidigare nämnda skrift. Såsom exempel på, huru detta direktiv följts, må anföras, att man i den svenska bearbetningen möter en så skäligen betydelselös uppgift som, att sekreteraren i den fasta Haag-domstolen är en viss namngiven svensk, under det att uppgifter om andra verkligt betydelsefulla förhållanden, som man väntat sig finna meddelade i skriften, saknas. I den svenska upplagan upplyses man sålunda icke ens om Sveriges hållning vid den år 1926 aktuella frågan om rådets omorganisation, då Sverige under en kort tid var centralfiguren i världspolitiken och då hela förbundets fortsatta existens ansågs hotad. Vidare meddelas icke att Sverige varit part i en mellanfolklig tvist som handlagts av förbundet. Skriften upplyser icke heller vid behandlingen av den fasta Haag-domstolen om att Sverige anslutit sig till den s. k. fakultativa klausulen i domstolsstadgan och därigenom förbundet sig att underställa alla rättstvister med stater, som åtaga sig samma förpliktelse, domstolens prövning.

Till sist må framhållas, att de bristfälligheter i fråga om inre samband mellan olika delar, som utmärker originalarbetet och som där torde bero på att skriften framstår såsom produkten av ett flertal personers arbete, även återfinnas i den svenska upplagan, ehuru bearbetningen verkställdes av en enda person.

Sune Holm.

HERBERT TINGSTEN: *Från parlamentarism till diktatur. Fascismens erövring av Italien.* Stockholm 1930.

Fascismen i Italien bibehåller fortfarande sin aktualitet, och nya arbeten över densamma utkomma alltjämt. Ur statsvetenskaplig

synpunkt är studiet av denna rent av mera motiverat just nu än tidigare, ty genom de konstitutionella förändringar, som under 1928 och 1929 genomfördes, kan ett fascistiskt statsskick sägas ha sett dagen, ett statsskick alltså, som även formellt frångått de annars numera förhärskande demokratiska och individualistiska principerna. Ej ens Sovjet-Ryssland uppvisar i detta avseende samma principiella nyorientering, ty dess antidemokratiska regim upp-gives ju vara ett nödvändigt ont, tills massorna hunnit uppfostras och vuxit in i de nya förhållandena.

Det är därför med största intresse man tar del av den allra nyaste litteraturen om fascismen, och med glädje måste man då konstatera, att vi på svenska erhållit en så vederhäftig, väl avvägd och dock lättläst bok som Herbert Tingstens ovannämnda.

Författaren har under ett par längre uppehåll i Italien synbarligen blivit väl förtrogen med en betydande del av det rikhaltiga förstahandsmaterial, som givetvis endast kan åtkommas på ort och ställe och som berör fascismens historia och nuvarande position.

Hans framställning börjar med en redogörelse för det förfascistiska Italiens författning och statsliv. Den italienska parlamentarismen får här en tämligen ingående behandling och ett kraftigt försvar. Det framhålles, att denna av flera anledningar fått ett oförtjänt dåligt rykte. Det har givetvis legat i den nuvarande fascistiska regimens intresse att så mycket som möjligt misskreditera det föregående styrelsesättet. Men även tidigare har detta skarpt kritiserats i utom-italiensk vetenskaplig litteratur. Då i regel val till deputeradekammaren beslutats i samband med bildandet av en ny regeringskoalition, och då det därvid aldrig inträffat, att denna nya ministär genom valet kommit att representera en minoritet, har man nämligen trots sig kunna tala om korrumperade val à la den »passiva» balkanparlamentarismens.

Detta är nu, menar Tingsten, en betydande överdrift. Även om det ej kan förnekas, att regeringarna i Italien lika väl som i Frankrike mången gång påverkat valen på ett enligt svenska begrepp olämpligt sätt, så har dock detta ej spelat någon avgörande, kanske ej ens någon mera väsentlig roll. Att ministärerna alltid erhållit majoritet vid deputeradevalen beror alltså ej på dessa mer eller mindre illegitima påtryckningar utan på regeringskoalitionernas sammansättning (bred bas, centerläge) och på partiväsendets struktur. Författaren betonar för övrigt, att det italienska parlamentariska systemet »i hög grad liknar det franska» (sid. 25) både i fel och förtjänster, och han anser därför, att det ej finnes någon anledning att bedöma det förra strängare än det senare, och detta sistnämnda har ju dock visat sig arbets- och livsdugligt även under världskrigets och fredskrisens svåra påfrestningar. Det är också, påpekas det, först under världskriget, då striden gick hög om Italiens ställningstagande och sedermera om krigföringens effektivitet, som inom den italienska politiska litteraturen ett starkare kritiserande av parlamentet och parlamentarismen gör sig märkbart.

Bland anledningarna till fascismens framträdande och seger kan tydligen ej, enligt Tingstens mening, räknas ett gammalt ingrott, berättigat missnöje med det tidigare styrelsesättet.

Det förefaller också som om de skäl, som anföras för denna uppfattning av den italienska parlamentarismen och graden av dess arbetsduglighet, äro välgrundade,¹ även om allt detta inte säger något om denna parlamentarisms popularitet bland massorna. Parallellt Frankrike-Italien får naturligtvis ej dragas ut för långt — och det är givetvis författaren fullt medveten om — ty demokrati och parlament ha av historiska skäl en långt säkrare förankring hos det franska folket av idag än hos det italienska, och det som därför tolereras på fransk botten är kanske ej lika tolerabelt i italiensk miljö, där regeringarna aldrig — ej ens sedan något så när allmän rösträtt införts — inför de breda lagren framstått som folkets förtroendemän. Om alltså de politiska förhållandena under förkrigstidens parlamentarism i Italien ej spelat någon direkt roll för fascismens seger, så har det dock säkerligen varit betydligt lättare — även under i övrigt lika förhållanden — att förvisa det parlamentariska systemet från Rom än från Paris. Här för talar — väl icke folkpsykologiska men historiska skäl.

Förhållandena inom parlamentet under och efter kriget hava däremot en viss andel i fascismens seger över det tidigare systemet. Dels skyllde man nämligen krigets motgångar och den »förlorade» freden m. m. på det rådande styrelsesättet, kampen från 1914 och 1915 mellan aktivister och neutralister fortsattes, och härvid utsattes från båda sidor regeringen och representationen för kritik och beskylningar, som undergrävde deras anseende. Dels hade vid valen 1919 partiförhållandena undergått en stark förskjutning, det katolska och det socialistiska partiet hade var för sig gjort mycket stora vinster, varigenom de gamla »liberalä» grupperna ej längre som förr kunde åstadkomma en regeringsduglig majoritetskoalition utan måste söka stöd hos något av de nyssnämnda partierna. Detta inverkade givetvis starkt på regeringarnas ställning och handlingskraft och undergrävde ytterligare styrelsesättets auktoritet.

Men härtill kommo givetvis de utom-parlamentariska händelserna, den sociala oron, fabriksockupationen etc., vilka, som det

¹ Edvard Gummerus tror sig i sin i somras utgivna bok (Fascismen och det moderna Italien, Tammerfors 1930) kunna konstatera, att missnöjet med parlamentarismen åren närmast före kriget var mycket starkt och att det för de flesta stod klart, att »den hade gjort bankrutt och visat sig oförmögen att styra landet». Man var, enligt Gummerus, färdig med det parlamentariska styrelsesättet och önskade något annat i stället. Några egentliga bevis härför anföras icke. Även på flera andra punkter differera Gummerus' och Tingstens uppfattningar, men den senare ger betydligt bättre skäl för sin ståndpunkt än den förre. Gummerus' bok kan ej sägas hava något självständigt vetenskapligt värde, och dess författare torde ej heller rest några dylika pretentioner. Dock är boken ej utan förtjänster. Förutom att den t. ex. återger ordagranna översättningar av fascistiska partiets statuter och la Carta del Lavoro, finnas där intressanta redogörelser för den fascistiska regimens sociala, hygieniska och kulturella nydaningsarbete samt för dess utrikespolitiska orientering.

sagts, framkallade en upp- och nedvänd klasskamp¹ från medelklassens sida mot industriarbetarna, varunder det gamla regeringsättets svaghet i förhandenvarande förhållanden ansågs uppenbar. De borgerliga elementen menade sig ej längre kunna hoppas på skydd från statsmakterna utan kastade sig i armarna på fascismen eller åtminstone dess ledare. Då detta skedde var dock redan den revolutionära socialismens sammanbrott ett faktum. Alliansen mellan Mussolinis skaror och denna borgerliga reaktion har ingen andel i bolsjevismens nedslående, maximalisternas revolutionsförsök hade redan misslyckats då, såsom författaren säger i anslutning till v. Beckeraths framställning, »bourgeoisens armé utan chef mötte den fascistiske ledaren utan armé».

Denna redogörelse för förutsättningarna för den fascistiska rörelsens framgång är givetvis på intet sätt originell, men det kan förtjäna betonas, att Tingstens framställning är berömvärd klar och överskådlig, särskilt synes han på ett mer gripbart sätt, än vad som skett i tidigare lämnade redogörelser, ha framhävt de efter freden uppkomna nya partiförhållandenas betydelse för regeringsmaktens svaghet och därmed för utgången av de första fredsårens krisstämning.²

Mussolinis utveckling från maximalistisk socialist till nationalist med socialistisk inställning i inrikespolitiska frågor får därefter sin välnyanserade skildring. Möjligen skulle dock kunna påpekas, att irridentismen, som Mussolini under sin vistelse 1909 i Trient gjorde bekantskap med och som han synbarligen blev starkt gripen av, torde spelat större roll för hans utveckling mot nationalism, än vad Tingstens framställning direkt ger vid handen.

Det erbjuder ej någon större svårighet att följa denna psykologiska utvecklingsgång. Vida mer komplicerat är spørsmålet om vad det var som drev Mussolini till den stora frontförändringen under hösten 1920 och våren 1921, varigenom han kom att bliva den socialistfientliga borgerliga »reaktionens» ledande man. Var det ett fortgående överhandtagande av de nationalistiska instinkterna och därmed en spontan reaktion mot allt, som smakade av den anti-nationella socialismen, eller var det den skicklige taktikerns sluga beräkning att genom denna programförändring kunna inhösta den skörd, som reaktionen mot socialismen bragt till mognad? Det torde vara ytterligt svårt att giva ett slutgiltigt svar på dessa spørsmål,

¹ Jfr Michels, *Socialismus und Fascismus in Italien*, München 1925, s. 257.

² v. Beckerath har i sitt förträffliga arbete (*Wesen und Werden des fascistischen Staates*, Berlin 1927, sid. 50) varit inne på ungefär liknande tankegång, om den också ej utformats lika pregnant som hos Tingsten. Det förefaller däremot, som om en mängd författare, vilka studerat hithörande frågor, så starkt understrukt betydelsen för fascismens uppkomst och framgång av socialiseringsförsöken och bolsjeviskräcken, att de förbisett de efter kriget förändrade partiförhållandenas och det parlamentariska lägets — åtminstone indirekta — betydelse för utvecklingsgången. Se t. ex. den mot fascismen kritiskt inställda Schotthöfers, *Il fiasco, Sinn und Wirklichkeit des italienischen Fascismus*, Frankfurt a. M. 1924, sid. 29 f. och den Mussolini-beundrande Godden, *Mussolini, the birth of the new democracy*, London 1923, sid. 68 f.

och Tingsten försöker det inte direkt, men får man döma av senare partier i hans framställning, i vilka han starkt betonar den betydande och tämligen snabbt påkomna borgerliga inställningen hos Mussolini samt hans taktiska skicklighet och stora förmåga att föra ett politiskt dubbelspel, förefaller det som om författaren närmast vore böjd för att jakande besvara det senare alternativet av ovanstående frågor. Helt uteslutet behöver dock ej därför det förra vara. De nationalistiska instinkterna och den taktiska beräkningen kunna tänkas ha samverkat att föra Mussolini åt samma håll,¹ och författaren överdriver måhända i någon mån, med utgångspunkt i olikheterna i de program, som Mussolini framlägger under 1921 och 1922 inför fascistiskarorna och inför regering och parlament, omfattningen av den inträffade frontförändringen. Det finns dock en del uttalanden av honom redan från tiden före fredsslutet, som förebåda den senare intagna positionen. Att de — låt vara fåtaliga — skaror, som den fascistiske »ledaren utan armé» dock förde med sig vid övergången från den socialistiska eller rättare syndikalistiska ståndpunkten till den borgerliga, ej kunnat drivas av kall taktisk klokskap, torde vara uppenbart.

I ett kapitel betitlat »den revolutionära fascismens ideologi» lämnar författaren en klar och koncis framställning av de teoretikers arbeten, vilka torde varit av största betydelse för den tidigare fascismen, nämligen Sorels »Réflexions sur la violence» och Paretos »Traité de sociologie générale». Med citat ur Mussolinis tidningsartiklar och tal belyses den påverkan, han rönt av dessa, samtidigt som det naturligtvis framhålles, att den kämpande och segrande fascismen likväl ej hade någon som helst teoretisk utformning. I ett senare kapitel får läsaren göra bekantskap med fascismens strävan att efter segern utbilda en egen ideologi, i vilken man söker förena den unga rörelsens relativism och antiintellektualism med det till makten och ansvaret komna partiets organiska statslära. Dessa båda kapitel höra utan tvivel ej blott till de intressantaste utan även till de bästa partierna i hela framställningen.

I det senare av dessa båda framhålles, att föreställningen om fascismens universalitet växt fram med utformandet av den nya ideologien, så att fascismen numera förkunnas som en allmängiltig lära. Detta torde dock vara en sanning med någon modifikation. Om de officiella teoretiska systembyggarna inför italiensk opinion anse sig böra framställa sin lära som en allmängiltig livsåskådning så är detta i och för sig icke bindande bevisning beträffande fascistledarnas inställning i detta avseende, ty denna position från dessa teoreticis sida kan vara vald uteslutande med tanke på det bästa

¹ Några användbara icke-fascistiska dokument belysande denna Mussolinis övergångsperiod torde vara svårt att uppdriva. Angelica Balabanoff, som intimt samarbetat med honom under ett par år på *Avantis* redaktion och som bevittnat hans övergång till aktivismen, lämnar i sina *Minnen och upplevelser* (övers. Sthlm 1927, se sid. 86 ff.) vissa intressanta bidrag till en Mussolinikarakteristik, vilka dock äro väl mycket färgade av författarinnans överspämdhet och oresonliga antipati mot Mussolini för att kunna anses vittnesgilla.

sättet för det fascistiska systemets seger i Italien. Det är visserligen sant, att man från officiellt italienskt håll möter fascistiska rörelser bland andra folk med sympati — men ej mer. Detta sker i välförstått nationalistiskt intresse, ty dessa utomitalienska rörelser skaffa ju Italien vänner och göra det uppmärksammat ute i världen. Att man bland italienska emigranter både i och utom Europa bildat fascistiska organisationer är också endast ett led i de nationella strävandena, men det är att märka, att dessa organisationer icke på sitt program har verksamhet för fascismens spridande, tvärt om lära de tillhållas att icke bedriva någon dylik mission.¹ I denna omständighet framträder hjärt skillnaden mellan den ryska kommunismens och den italienska fascismens uppfattning. Då ju fascismens stora mål varit och är att göra det egna landet och folket stort och mäktigt, aktat och ärat framför alla andra, så vore det ju ur italiensk synpunkt allt för inkonsekvent om man verkade för en dylik åskådningens reception inom andra länder.

På ett synnerligen instruktivt sätt skildras sedan fascismens erövring av staten steg för steg fram över Matteotti-krisen och den därpå följande åtstramningen gent emot de icke-fascistiska partierna till den genom författningsreformerna 1928 och 1929 utbyggda fascistiska diktaturen.

Lagarna om premiärministern och om exekutivmaktens befogenheter av 1925 och 1926 äro, framhåller författaren, hållna inom den gamla författningsens ram, men då den nya vallagen och lagen om fascismens stora råd 1928 genomdrivas, har denna ram genombrutits. De nya förhållandena äro dock delvis maskerade. Till synes stå hävdvunna institutioner och former kvar. Monarkien har bibehållits, representationen finnes alltjämt, allt detta för att ej mer än nödvändigt utmana inländsk och utländsk opinion. Granskar man under Tingstens skickliga ledning förhållandena närmare, blir det dock uppenbart, att resultatet av denna omdaning blivit, att Mussolinis diktatur legaliserats, ty tack vare hela denna nya lagstiftning domineerar regeringschefen dels deputeradekammaren, både dess sammansättning och arbete, dels det fascistiska partiet, där främst det stora rådet blivit ett redskap i dennes hand. »Parlamentet fyller de funktioner, som Mussolini anvisat det: regeringens förslag diskuteras — i måttlig utsträckning — och antas» (sid. 123):

Hela den omfattande och inkrånglade s. k. korporativa lagstiftningen blir i korta drag redovisad och ingående analyserad. Resultatet härav kan sägas vara sammanfattat i följande omdöme: »påståendet att fascismen genom den korporativa lagstiftningen — — — löst den sociala frågan, är endast riktigt, om man anser en intressekonflikt bilagd därigenom, att den med tvång hindras taga vissa markanta uttryck» (sid. 135).

Hela denna skildring av hur fascistiska partiet erövrat statsorganen eller kanske rättare ersatt dessa är synnerligen klar, instruktiv

¹ Se E. W. Eschmann, *Der fascistische Staat in Italien* (Jedermanns Bücherei), Breslau 1930, sid. 106.

och bindande. Mussolinis ställning och roll framträder i tydlig relief. En fråga, som dock ofta tränger sig på den, som studerar moderna italienska förhållanden, är, i vilken grad il duce utfyller den oerhört viktiga och vittomfattande plats han fått i detta system. Är han den verkliga diktatorn eller är han en skylt för andra, starkare krafter, verksamma i det fördolda? Den frågan är ej uppställd av Tingsten — givetvis av det enkla skälet, att den ej kan besvaras av någon utanför den allra innersta kretsen av fascistpartiets spetsar.

Föreliggande framställning, som av förläggarehänsyn saknar vetenskaplig notapparat, bär dock helt det vetenskapliga verkets prägel med, så vitt möjligt, framlagt bevismaterial och avvägda och motiverade omdömen, utan att detta på något sätt tyngt framställningssättet. Tvärt om är stilen mycket ledig och lättläst, varigenom arbetet torde vara tillgängligt för var och en för ämnet intresserad.

Boken avslutas med en kort litteraturöversikt, där några av de mera betydelsefulla framställningarna på skilda språk redovisas och med några ord karakteriseras. Dessa karakteristiker äro — så långt anmälaren känner de olika verken — träffande och vägledande.

Det är givetvis inte lätt att på det begränsade utrymme, som stått författaren till buds, samla allt väsentligt om ett så stort och intressant ämne som fascismen.¹ Den framställning, som här ges, är uppenbarligen resultatet av en omsorgsfull sovring av materialet, och även om man här och där skulle kunnat önska en utförligare redogörelse för ett något omtvistat problem såsom kungens personliga roll vid den uteblivna proklamationen om belägringstillstånd under marschen mot Rom 1922 (sid. 65) eller en fylligare behandling av ett händelseförlopp såsom Mussolinis brytning med Avanti och övergång till aktivistlägret (sid. 45), så måste man erkänna, att det försök till koncentration både av form och stoffurval, som författaren tydligen i detta arbete gjort, både är lyckligt genomfört och varit till fördel för framställningen i sin helhet. Vi ha med Tingstens bok fått en på samma gång vederhäftig, väl avvägd samt lättläst översikt och analys av den italienska fascismen.

Gunnar Hesselén.

¹ Givetvis har Tingsten, som endast syftat till en författningspolitisk studie, måst helt förbigå eller endast i största korthet beröra en hel del förhållanden inom det fascistiska Italien. En god komplettering inom vissa av dessa områden lämnar Eschmann, *Der fascistische Staat in Italien* (Jedermanns Bücherei), Breslau 1930. Eschmann redogör bl. a. utförligt för det fascistiska uppfostrings-systemet, strafflags- o. a. reformer, utrikespolitiken m. m. Hans framställning är mycket knapphändig i fråga om fascismens förhistoria, men den är dock i många andra avseenden synnerligen instruktiv och beaktansvärd. Den avslutas med en till omfånget betydande litteraturförteckning.

NILS FORSELL: *Krigsberedning, civil beredning och statsrådsberedning. Uppkomsten av Karl XIV Johans regeringspraxis. Karl Johansförbundets handlingar 1927—1930* (Bil. 6, ss. 76—132). Uppsala 1930.

Statsrådsberedningen är ett så viktigt, tillika så svårtillgängligt och väl på denna grund hittills så föga behandlat ämne, att varje bidrag, som verkligen är ägnat sprida ljus över detsamma, är förtjänt av särskild uppmärksamhet. Redan av detta skäl finnes anledning att här med några ord beröra Forssells i ovan anförda publikation offentliggjorda undersökning. Visserligen sträcker den sig endast över de två å tre första decennierna av det här ifrågasvarande institutets historia och avser ej ens för denna tid fullständighet — beträffande riksdagsbehandlingen av statsrådsberedningen under Karl Johans-tiden annonseras ytterligare en specialundersökning — men själva begynnelseepoken har sin märklighet, och förf:s framställning därav är både väl gjord och innehåller åtskilligt av intresse.

Redan tidigare har förf. publicerat det mest betydelsefulla av sina forskningsfynd i en artikel i Sv. Dagbl. ^{12/11} 1925, betitlad »Statsrådsberedningens uppkomst». Han påvisar här, att beredningens ursprung är att söka i ett statsrådsprotokoll den 26 mars 1816, vari Kungl. Maj:t fattar beslut »om en civil berednings inrättande för kammar-, handels- och finans- samt ecklesiastika ärenden, i likhet med krigsberedningen». Såsom av Tingsten påvisats (Huvuddragen av Sveriges yttre politik, 1923, s. 80 ff.) hade en krigsberedning, bestående av de militära statsråden samt statsrådet Lagerbring och statssekreteraren för krigsärenden Wirsén, inrättats i jan. 1813. I analogi härmed och som en fullt medveten parallell kommer nu den civila beredningen 1816 för att bringa ordning och sammanhang i den förberedande handläggningen av statssekreterare och statsråd ifråga om ärenden hörande under de tre civila statsexpeditionerna. Förslagsställare i konseljen är kronprinsen Karl Johan själv. En viss arbetsplan med angivande av arbetsuppgifter och verksamhetsformer fastställs och meddelas genom skrivelse från hovkanslern till vederbörande statssekreterare.

Därmed var visserligen icke statsrådsberedningen i dess moderna gestalt inrättad, men den stomme var bildad, från vilken den sedan utvecklar sig. Själva namnet statsrådsberedning är redan i användning på sommaren 1816 (ej 1817, som det genom tryckfel uppgives hos Forsell, s. 103, n. 1), och snart övergivas de ursprungliga snäva formerna. Sedan krigsberedningen 1819 upphört, flyttar krigsexpeditionens föredragning in i statsrådsberedningen, och denna når därefter sin fulla utbildning.

Det nya i Forssells fynd ligger väl egentligen ej däri, att han uppdagat statsrådsberedningens uppkomst, då denna genom en uppgift i Skjöldebrands memoarer förut var känd och daterad till 1816,¹ men han äger den stora förtjänsten att ha påvisat formerna

¹ Jfr Ivar Andersson, »Oppositionen» och ministeransvarigheten, s. 51, n. 1.

för dess inrättande. Onekligen är det rätt överraskande att finna, att en institution, som man alltid betraktat såsom i eminent mening en produkt av praxis, i själva verket har för sin tillblivelse ett tacka ett formligt konseljbeslut, som avsåg att i detalj reglera dess verksamhet. Det förtjänar för övrigt framhållas, att denna upptäckt på intet sätt strider mot Skjöldebrands relation. »Statssekreterarna», heter det i hans memoarer, »fingo konungens befallning att inför statsrådet först föredraga ärendena, och det fick namn av statsrådsberedning». Redan här finna vi alltså ett kungligt beslut omnämnt, ehuru denna notis tidigare knappast observerats.¹

I anslutning till sin upptäckt av ett formligt påbud om statsrådsberedningens inrättande söker förf. nu systematiskt uppvisa dennas allmänna sammanhang med det högsta beredningsväsendet och speciellt hur den infogar sig genetiskt och organisatoriskt som ett led i Karl Johans regeringssystem. Därvid tillmättes Karl Johans personliga initiativ en framträdande roll, och det betonas med styrka, att statsrådsberedningen under hela Karl Johansepokern i huvudsak är att uppfatta som ett tekniskt administrativt organ, tjänande som medel för konungen att personligen kontrollera regeringsärendenas handläggning. Statsrådsberedningen är den första kontroll- och arbetsinstansen i en ordning, där statssekreterarnas enskilda föredragning för konungen samt konseljen bildade andra och tredje instansen.

Synpunkten har sitt givna berättigande, men har något ensidigt odlats, som det vill synas i viss mån till förfång för ett djupare inträngande i statsrådsberedningens verkliga förutsättningar och utveckling. Å andra sidan skall medgivas, att materialets knapphet härvidlag erbjuder stora svårigheter. Att likväl icke så litet finns att hämta ur de spridda underrättelser, som stå till buds, visar den i flera avseenden mycket givande undersökning i frågan, som förut publicerats av Gunnar Heckscher.² Det är naturligt, om efter denna Forssells utredning synes ge mindre än man annars möjligen kunnat vänta. Om hans forskarenergi och goda kännedom om ämnet vittnar emellertid den värdefulla komplettering han på flera punkter givit av Heckschers framställning.

Det kan ej komma ifråga, att här närmare följa förf:s undersökning av Karl Johans personliga ställning och initiativ ifråga om det svenska beredningsväsendets organisation. Det må blott konstateras, att resultaten i det hela synas tämligen negativa, varom förf. för övrigt åtminstone delvis är fullt medveten. Sålunda framhåller han med rätta, att på forskningens nuvarande ståndpunkt inga slutsatser kunna dragas om eventuella influenser från Karl

¹ Hos Skjöldebrand finner man för övrigt en del uppgifter om statsrådsberedningens arbetsätt, som förtjäna uppmärksammas. Rörande sammanträdena omnämner han sålunda, att »tre, merändels fyra dagar i veckan satt man i beredningen från klockan 10 f. m. till 2, och sedan tre andra dagar i statsrådet ungefär lika länge». I förbigående omtalar även S., att kronprinsen presiderade i beredningen (Memoarer, V, ss. 231, 250).

² Till frågan om statsrådsberedningens uppkomst, denna tidskr. 1929, s. 456 ff.

Johans deltagande som bisittare i Napoleons conseil d'état; så mycket hellre, kan det tilläggas, som ingen verifierad utredning presteras, om Karl Johan verkligen deltog i conseil d'état's arbeten våren 1800 så mycket, att han därom erhöll någon säker kännedom. Framdragandet av regeringspraxis under kronprinsens regentskap 1811 är av ett visst intresse, icke minst på grund av den skiljakthet denna praxis uppvisar från den senare genom frånvaron av all statsrådsberedning, med undantag för vissa enstaka ansatser. Förf. synes emellertid mena, att inrättandet av en första beredningsinstans redan nu så att säga stod för dörren, för att kort därefter successivt genomföras med krigsberedningen 1813 och den civila beredningen 1816. Att den förra tillkommit under kronprinsens direkta medverkan, därför talar väl all sannolikhet, men det bör betonas, att några positiva bevis härför ej ha framlagts. Betydelsen av krigsberedningen för den senare regeringspraxis reduceras för övrigt väsentligt, då intet synes vara känt om Karl Johans kommunikation med denna beredning, vare sig i form av direkt ingripande eller föredragningslistor.

Vad den civila beredningens tillkomst beträffar, så kan ju till stöd för kronprinsens aktion härvidlag andragas, att föreskrifterna om beredningen beslötos på hans framställning. Huruvida bakom denna i konseljen gjorda framställning ligger ett verkligt personligt initiativ från Karl Johans sida kan dock på goda grunder betvivlas. Snarare är det väl så — av Skjöldebrands berättelse att döma — att kronprinsen fått meddelande om statsrådets önskemål och att han sedan åtagit sig, kanske rent av ombetts, att frambära det från dem emanerade förslaget. Det är sant, att Skjöldebrands memoarer tarva all kritik, men ingenting synes på denna punkt tala emot att hans skildring av själva saksförloppet kan vara fullt riktig.

Med vad som nu sagts är ej meningen att förringa vikten och intresset av den utvecklingslinje, som förf. uppdragit och följt, endast att understryka, att det här är nödvändigt att framgå både med en viss varsamhet och kringsynthet. Söker man efter de historiskt givna betingelserna för statsrådsberedningens uppkomst, så framstår otvivelaktigt det praktiska behovet av samfällid information för statsråden såsom den primära grunden, ett behov som på olika sätt tillräckligt hunnit manifesteras sig, framför allt visserligen negativt. Men ehuru statsrådsberedningen vid sitt inrättande framträder som en nyhet — vilket i varje fall gäller de genom konseljbeslutet den 26 mars 1816 fastställda formerna för beredningen — får ej helt förbises, att de tidigare sporadiskt förekommande fria statsrådskonferenserna medverkat till att även positivt ådagalägga det kännbara behov av en mera regelmässig organisation, som här förelåg.¹ Ytterst betecknande för den naturliga livskraft denna

¹ Åtskilliga sådana tidigare statsrådssammankomster ha påpekats av Heckscher, a. a. Undantagsvis har någon gång förekommit, att statsråden i sittande konselj anhållit om uppskov för att få tid att bereda sina yttranden i en viktig och svåröverblickad politisk fråga. Se Svenska statsrådets protokoll i fråga om förbundet med Ryssland 1812, utg. av Oscar Alin, Uppsala 1900, s. 9. Det

organisation från början besitter är, att den så snabbt och till synes utan motstånd spränger sönder de något trånga former, vari man först sökte insnöra den.

Beträffande statsrådsberedningen i praxis innehåller undersökningen en särskild avdelning, men man blir något besviken att se hur obetydligt förf. har att meddela i detta intressanta ämne. Man föreställer sig dock, att en hel del rörande beredningens arbetsätt och verksamhet skulle stått att hämta ur de franska föredragningslistor, som finnas bevarade från och med 1818 och vilka ofta torde ge ett slags sammanfattande resuméer av ärendenas behandling i statsrådsberedningen. Då förf. företagit en jämförelse mellan föredragningslistor och statsrådsprotokoll under tiden för kronprinsens regentskap 1811, kunde en liknande sammanställning för Karl Johans senare regenttid, åtminstone genom framdragande av en del exempel, kanske varit på sin plats. Utbytet hade antagligen icke blivit mindre. Men måhända har en sådan, för en konkret kännedom om statsrådsberedningens sätt att fungera upplysande undersökning icke ingått i arbetets plan. Däremot har förf. på ett erkännansvärt sätt belyst vad arbetsformerna i beredningen kommit att betyda för statsrådsprotokollens förande.

Vad statsrådsberedningens allmänna ställning och betydelse beträffar är förf., såsom redan antytts, angelägen att framhäva dess utpräglad administrativa karaktär, och den synpunkt han anlägger på den är nästan uteslutande dess egenskap av ett arbetsredskap i konungens, man kan också säga, allenastyrandets tjänst. Den ensidiga renodlingen av denna synpunkt framstår dock icke som synnerligen starkt motiverad och fyller för övrigt knappast det därmed tydligen åsyftade ändamålet, att ställa i så skarp relief som möjligt hela den egendomliga mekanismen i Karl Johans regeringssystem. Vill man förstå detta, är det nödvändigt, om bilden ej skall bli skev, att betrakta statsrådsberedningen även ur statsrådets synpunkt.

Det ligger i sakens natur och innebär ingen nyhet, då det konstateras, att den ämbetsmannamässiga prägel, som utmärker denna tids regeringsmetoder, även sätter sin färg på statsrådsberedningens arbeten. Någon politisk konspirationshärd blev denna för visso aldrig, och något allvarligare hot mot konungens dominerande ställning innebar den icke. Icke ens som ett välbehövt incitament till regeringsinitiativets och regeringsledningens utvecklande i denna den byråkratiska slentrianens döda tidsålder synes statsrådsberedningen i någon vidare mån ha tjänat. Men det hindrar inte, att den inom det en gång givna systemets ram befordrat rådgivarinstitutionens självständighet åtminstone i två viktiga avseenden: statsråden

heter här i prot. ^{21/2}, sedan det omnämnts, att statsministern för utrikesärendena och kronprinsen avgivit sina yttranden: »Statsrådets samtliga ledamöter anhöll i underdånighet att erhålla några dagars uppskov för att stadga deras tankar i den viktiga fråga, som nu vore framställd; vartill Kongl. Maj:t lämnade sitt nådiga bifall och utsatte d. 24 i denna månad till statsrådets ytterligare sammanträde över detta ämne.» Det kan antagas, att statsråden icke försummade att utnyttja mellantiden till privata konferenser.

ha effektivare än vad annars varit möjligt kunnat utöva inverkan på konungens beslut, en inverkan som icke betytt så litet; och i fall då konungen underlåtit att ta hänsyn till deras råd, ha de haft bättre möjlighet att samla sig till det slag av konstitutionell demonstration, som på denna tid var vanlig: reservationer till statsrådsprotokollet. Det ligger häri, om också icke någon direkt emancipationssträvan från den personliga konungamakten, dock en tendens till självständigt politiskt uppträdande, och en tradition grundlägges, som för statsrådsberedningens senare utbildning och i samband därmed uppkomsten av en ministär i politisk mening icke varit utan betydelse. Dessa utvecklingstendenser, av Hans Järta redan anade i hans märkliga uttalande om statsrådsberedningen 1816, äro för övrigt fullt skönjbara redan under Karl Johans egen tid, under den svårartade kris, som till slut (1840—41) med nästan logisk följdriktighet drabbade hans regeringssystem.

Mot den av Forssell hävdade uppfattningen talar alldeles bestämt ett nytt — sedan ovanstående redan var uppsatt — av Birger Wedberg publicerat intressant bidrag till belysning av statsrådsberedningens ställning i förhållande till konungamakten under Karl XIV Johan.¹ I Wedbergs uppsats återgives ett samtal mellan Karl Johan och statsrådet Poppius, vilket ägde rum den 31 mars 1836 och av den senare omedelbart efteråt upptecknades. Under samtalet berördes även statsrådsberedningen, varom konungen yttrade följande:

»Den där statsrådsberedningen är ett oting. Den var ett påfund av Lagerbring och Wirsén. De ville på det sättet skapa sig en pluralitet för att göra sig starka och bliva rådande och styrande. Det är likväl jag allena som styr och regerar. Jag vill att man skall erfaras det. Den där statsrådsberedningen skall jag avskaffa. Det är inför mig i konseljen som ärenderne skola föredragas. Man skall där träda fram med vad man vill andraga, och man skall ej där bilda pluraliteter emot mig.» Härtill replikerade Poppius: »Jag ber E. M:t tillåta mig att i und. göra en eller annan erinring i anledning av vad E. M:t yttrat om statsrådsberedningen. Visserligen vore det väl om alla ärender kunde i und. föredragas inför E. M:t omedelbarligen i konseljen. Den enskilda föredragningen av statssekreterarne behövdes där ej — en föredragning som möjligen kan leda till obehagelige följder. Språket utgör likväl ett oöverbinnerligt hinder för statsrådsberedningens avskaffande. Denne beredning är sysselsatt 3 à 4 dagar i veckan med granskning av handlingar i de mål och ärender vilke därefter förekomma i konseljen. Om alla ärender skulle omedelbarligen föredragas i konseljen, så skulle tiden ej räcka till, fast ock E. M:t skulle besväras med konselj alla 6 dagar i veckan.»

Några alltför vittgående slutsatser av detta replikskifte böra

¹ Birger Wedberg, Karl XIV Johan och Poppius. Statsrådsberedningens uppkomst m. m. Sv. Dagbladet 26/2 1931.

visserligen icke dragas. Men nekas kan ej, att det åtminstone ger en ganska god inblick i den uppfattning om statsrådsberedningens ställning och uppgifter, som under 1830-talet gjorde sig gällande hos de närmast intresserade parterna själva.

Konungen gör å sin sida ett temperamentsfullt utfall mot hela institutionen, som han kallar »ett oting» och helst vill ha avskaffad. Den bestämda avoghet mot beredningen, varom hans ord vittnar, bectnar tydligen icke blott i en tillfällig stämning utan måste ha sin grund i en del för honom mindre tilltalande erfarenheter. Arten av dessa erfarenheter antydes också, då konungen pekar på den möjlighet att »bilda pluraliteter» som statsrådsberedningens sammankomster erbjudade. Det är omisskännligt, att han häri ser en fara för konungamakten, en hotfull konkurrent, som effektivt kan avvärijas endast genom återgång till direkt konseljbehandling av regeringsärendena. Vilket övertag skulle icke konungen däri genom få i konseljen, då han efter statssekreterarnas enskilda föredragning, som han helt säkert inte tänkte sig avskaffad, komme dit, laddad med sakkunskap, medan konseljledamöterna sutte där oförberedda och utan närmare kännedom om de ärenden, som skulle behandlas!

Det intressanta i konungens uttalande ligger alltså däri, att det visar, att redan Karl Johan insett de politiska konsekvenserna av statsrådsberedningens inrättande. Hur man än vill tolka hans ord, så är under alla förhållanden tydligt, att han ingalunda betraktat beredningen endast som en administrativt teknisk arbetsapparat till konungamakten tjänst. Och har han möjligen från början uppfattat den på detta sätt, så har uppenbarligen erfarenheten lärt honom annat.

Statsrådet Poppius' svar är tämligen undfallande. Av begripliga skäl undviker han att beröra frågan om beredningens politiska utvecklingsmöjligheter. I stället betonar han med ledning av sin erfarenhet dess praktiska nytta, för att inte säga nödvändighet som ett led i regeringsorganisationen, om det skulle bli möjligt att avverka den stora arbetsbörda, som vilade på konseljen. Det kan tagas för givet, att icke heller konungen var främmande för denna synpunkt, men så mycket märkligare är, att han i samtalet uteslutande tog sikte på sakens politiska sida, vilken för honom tydligen framstod som den viktigare.

Något avskaffande av statsrådsberedningen blev icke av under den närmaste tiden, men talet härom var icke endast överord. Poppius' relation av samtalet med konungen på denna punkt ger förhöjt intresse åt en känd notis i Liljecronas dagbok från 1840 års riksdag under den 31 maj, där det omtalas, att statsrådsberedningen nu verkligen blivit upphävd.¹ Den kritik Liljecrona ur oppositionssynpunkt presterar av detta steg, såsom »ett påhitt av allenastyrandet»,

¹ Påpekad av Tynell, Studier ang. det svenska statsrådets politiska ansvarighet, s. 111. Riktigheten av Liljecronas notis, som han fått från expeditionssekreteraren i sjöförsvarsdepartementet Meinander, torde knappast böra betvivlas.

tillkommet för att försvaga statsrådets motståndskraft, utgör ju också på sitt sätt en intressant parallell till konungens yttrande för fyra år sedan. När upphävandet ägt rum säges icke, men av sammanhanget framgår, att det skett kort förut, antagligen i samband med genomförandet av departementalreformen. Denna hade stadfästes den 16 maj. Hur länge upphävandet åter varat är något ovisst, men utan tvivel endast en mycket kort tid. Enligt Fåhræus¹ hölls i slutet av juli 1840 överläggning i en viktig politisk fråga »vid statsrådsberedningens sammanträde», varav synes framgå, att denna då åter var i verksamhet.

Karl Johans uppgift att statsrådsberedningen var »ett påfund av Lagerbring och Wirsén» förtjänar till slut att något uppmärksammas. Vore den riktig, skulle den ställa frågan om denna berednings uppkomst i delvis ny belysning. Men det finns goda skäl att betvivla uppgiftens pålitlighet. Man observerar först och främst, att konungen icke med ett ord antyder sin egen numera fullt kända och bevisade medverkan vid institutionens inrättande. Möjligen har detta efter tjugu år fallit honom ur minnet. Troligare är dock, att Karl Johan, då han på äldre dar med allt annat än vänliga känslor betraktade statsrådsberedningen, som han funnit växa upp till en medtävlare till den personliga kungamakten, varken hade lust att erinra sig själv eller andra, att han haft något med dess tillkomst att skaffa. Då han kastar ansvaret härför på Lagerbring och Wirsén som de egentliga initiativtagarna, har han emellertid med största sannolikhet gjort sig skyldig till ett minnesfel eller närmare bestämt en sammanblandning av två olika händelser. Som förut anförts voro de två nämnda medlemmar i den 1813 inrättade krigsberedningen, där de helt visst, framförallt Wirsén, spelat en framträdande roll, och det ligger då ytterst nära till hands att antaga att det var denna beredning konungen under samtalet haft i tankarna. Han har med andra ord förväxlat den civila beredningens uppkomst, som ägde rum 1816, med krigsberedningens tre år tidigare, vilken förväxling så många år efteråt är ganska ursäktlig. För det gjorda antagandets riktighet talar ytterligare, att Wirsén, då statsrådsberedningen genom konseljbeslut inrättades (²³/₃ 1816), redan avgått från sin statssekreterarebefattning (⁵/₃ s. å.). I denna sin egenskap kan han för övrigt knappast ur maktsynpunkt ha haft något intresse av att få ifrågavarande beredning till stånd, snarare motsatsen.

Om Karl Johans uppgift sålunda torde böra utmönstras som källhistoriskt bidrag till frågan om statsrådsberedningens uppkomst, så är den därför icke helt värdelös. Den ger i stället en antydning om var man har att söka det verkliga initiativet till krigsberedningens inrättande.

A. B—z.

¹ Skildringen ur det offentliga livet, s. 54.

Till red. insända skrifter.

- Arbok hagstofu Íslands 1930* (Annuaire statistique de l'Islande 1930). Reykjavik 1930—31.
- Ekonomiska Sällfundets Tidskrift*. Ny serie. H. 20. Hfors 1931.
- Finsk Kommunaltidskrift*. 1930. Nr 10. 1931. Nr 1. Hfors 1931.
- Finsk Tidskrift för vittnerhet, vetenskap, konst och politik*. T. CX. H. II—IV. Hfors 1931.
- Industria*. Årg. XXVII. Nr 5—11. Sthlm 1931.
- Institut International d'Agriculture, Rome*. Revue Internationale d'Agriculture. 1931. N:o 2—4. Rome 1931.
- International Labour review*. Vol. XXIII. N:o 3—5. Genève 1931.
- Kommersiella Meddelanden*. Årg. 18. Nr 3—9. Sthlm 1931.
- Meddelanden från Handelskammaren i Gøttinge*. 1930. H. 5 o. Supplement. Gøttinge 1931.
- Meddelanden från Skattebetalarnas Förening*. Nr 21—23. Sthlm 1931.
- Mercator*. Tidskrift för Finlands näringslif. Årg. XXVI. Nr 8—21. Hfors 1931.
- Nationalekonomisk Tidskrift*. 1931. H. 1—2. Kbhvn.
- Nordisk Försäkringstidskrift*. 1931. N:o 2. Sthlm 1931.
- Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri*. 1931. H. 1—3. Sthlm 1931.
- Skandinaviska Kreditaktiebolaget*. Kvartalsskrift. 1931. Nr 2. Sthlm 1931.
- Social Tidskrift*. 1931. Nr 2—4. Hfors 1931.
- Sociala Meddelanden*. 1931. Nr 2—5. Sthlm 1931.
- Statistisk Månadsskrift*. Årg. 26. Nr 1—3. Sthlm 1931.
- Statsøkonomisk Tidsskrift*. 1931. H. 1. Oslo.
- Sunt Föruft*. Årg. XI. Nr 2—3. Sthlm 1931.
- Svensk Finansledning*. Årg. IX. Nr 21—34. Sthlm 1931.
- Svensk Juristtidning*. 1931. H. 2—4. Sthlm 1931.
- Svensk Tidskrift*. 1931. H. 2—3. Sthlm 1931.
- Svenska Stadsförbundets Tidskrift*. 1931. H. 1—3. Sthlm 1931.
- Sveriges officiella statistik*. Handel-år 1929. Av Kommerskollegium. — Industri år 1929. Av Kommerskollegium. — Lönestatistik årsbok för Sverige 1929. Av K. Socialstyrelsen. — Sjöfart år 1929. Av Kommerskollegium. Sthlm 1931.
- Sveriges Riksbank 1930*. Årsbok utarbetad av Riksbankens statistiska avdelning. Sthlm 1931.
- Tiden*. 1931. Nr 3—5. Sthlm 1931.
- Tidskrift*, utgiven av Juridiska Föreningen i Finland. 1931. H. 1—2. Hfors 1931.
- Tidsskrift for Retsvidenskap*. 1931. H. 1. Oslo 1931.
- Tirfing*. 1931. H. 1—2. Norrtälje 1931.
- Weltwirtschaftliches Archiv*. Band 33. H. 2. Hamburg 1931.
- BERGER—KUTTIG—RHODE, Internationales Arbeitsrecht. Berlin 1931. Verlag von Franz Vahlen.
- CASSEL, GUSTAV, Grunddragen i penningväsendets utveckling. Sthlm 1931. Kooperativa Förbundets Bokförlag.
- CHYDENIUS, ANDERS, The national gain. Translated from the Swedish original published in 1765, with an introduction by Georg Schauman. London 1931. Ernest Benn Limited.
- DE MAN, HENDRIK, Kampen för arbetsglädje. Auktoriserad översättning av Alf Ahlberg. Sthlm 1931. Tidens Förlag.
- HECKSCHER, ELI F., Merkantilismen. Ett led i den ekonomiska politikens historia. Sthlm 1931. Norstedt & Söners Förlag.
- HEDBERG, ANDERS, Världsmonopolet i glödlampor. Sthlm 1930. Kooperativa Förbundets Bokförlag.
- SCHOU, R., Den moderne Stat. En Oversigt over dens Tilblivelse, Væsen og Virken samt de politiske Idéer i Fortid og Nutid. Kbhvn 1931. Eevin & Munksgaards Forlag.
- WINTER-HJELM, THORULF, Kapitalrente og Aagerrente. Oslo 1930.
- ZANDER, J. A., och NILSSON, JOH. R., Kommunallagarna. Sthlm 1931. Landskommunernas förbunds förlag.
- Bidrag til Arbejderklassens og Arbejderspørgsmaalets Historie i Danmark fra 1864 til 1900. Under Redaktion af POVL ENGELSTØFT og HANS JENSEN. Kbhvn 1931.
- Festskrift tillägnad Erik Märks von Würtemberg den 11 maj 1931 av nordiska jurister. Sthlm 1931.
- Skånska Privatbanken. Minnesskrift. På uppdrag av Skandinaviska Kreditaktiebolaget utarbetad av KARIN KOECK. Sthlm 1931. P. A. Norstedt & Söner.
- Sveriges Riksdag. Historisk och statsvetenskaplig framställning. Utg. enligt beslut av 1926 års riksdag. Sthlm 1931.

Försäkringsaktiebolagen
"Skåne" och "Malmö"

Huvudkontor i Malmö

Bränd-
Liv-
Olycksfalls-
Automobil-
och andra
Försäkringar

Den 1 januari 1931 ansvarade »Skåne» för

Brandförsäkringar c:a	2.500.000.000 kronor
Kapitalförsäkringar c:a	210.000.000 kronor
Ränteförsäkringar c:a (ärligen)	1.000.000 kronor

Den 1 januari 1931 utgjorde »Skånes»

Samtliga fonder nära	80.000.000 kronor
(incl. garantifondförbindelser)	9.300.000 kronor)